

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

Komparace populistických vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho

Diplomová práce

Autor: Bc. Markéta Husáková
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie – latinskoamerická studia

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Prouzová

Hradec Králové, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Rokycanech dne

.....

Poděkování

Velmi ráda bych poděkovala Mgr. Michaele Prouzové, za její odbornou pomoc při vypracování diplomové práce a taktéž za přínosné připomínky při konzultacích spojené s jejím vypracováním.

Anotace

Husáková, Markéta „Komparace populistických vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho.“ Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2014, 120 stran diplomové práce

Základním principem populismu je snaha o diskreditaci stávajícího politického systému a získání podpory širokého spektra voličů skrze kritiku vládnoucích elit. Populismus si ovšem prošel značným vývojem a mnoha proměnami, proto je obtížné jednotlivé populistické vůdce a jejich vlády správně zařadit. Jako nejzákladnější členění lze použít rozdělení populismu na klasický populismus, neopopulismus a nový populismus. Představitelé těchto forem populismu se od sebe značně liší, jak ve strategii, kterou k vládnutí používají, tak ve výstupech, jichž svojí vládou dosáhnou. Vzhledem ke složitosti vymezení jednotlivých termínů a specifických znaků, jež nesou, je často těžké jednotlivé vůdce jednoznačně zařadit do dané kategorie populismu.

Mezi často srovnávané populistické vůdce patří - Alberto Fujimori a jeho vláda v Peru v letech 1990-2000 a Hugo Chávez, který byl prezidentem Venezuely od roku 1999 až do roku 2013. Ačkoliv jejich vlády nesou celou řadu podobných znaků, bylo by příliš zjednodušující je používat jako ekvivalenty. Cílem práce je komparace populistických prvků ve vládách těchto dvou vůdců, jejich způsobu vládnutí, strategií a především výstupů, kterých každý z nich svojí vládou dosáhl, přičemž budu vycházet z tvrzení, že jejich formy vlády, postavení, prostředky, jež k vládě používají a především výsledky jejich vlády jsou příliš odlišné na to, abychom je oba mohli jednotně označovat za populisty bez bližší specifikace jejich vlády.

Z metodologického hlediska bude práce vycházet z empiricko-analytického přístupu a komparace případových studií.

Klíčová Slova: populismus, populistická strategie, Hugo Chávez, Alberto Fujimori, političtí outsideři, chavismus, fujimorismus

Literatura:

Dietz, Henry A. – Myers, David J. 2007. From Thaw to Deluge: Party System Collapse in Venezuela and Peru. *Latin American Politics and Society*, 49, 2, 59-86.

Ellner, Steve. 2003. "The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori." *Journal of Latin American Studies* 35, 1, 139-162.

Kay, Bruce. 1996. „Fujipopulismo“and The Liberal State in Peru, 1990–1995.“ *Journal of Inter-American Studies and World Affairs* 38, č. 4, 55-98.

Leaman, David. 2004. „Changing Faces of Populism in Latin America: Masks, Makeovers, and Enduring Features“. *Latin American Research Review* 39, č. 3, 312–32

Parenti, Christian. 2005 „Hugo Chávez and Petro Populism“. *The Nation*, 11. duben 2005

Annotation

Husáková, Markéta „The Comparison of the Populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori" Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2014, 120 stran diplomové práce

The basic principal of populism is the effort to discredit the current political system and gain support of wide range of voters via criticism of ruling elites. Populism went through significant development and many changes occurred, thus it is difficult to correctly place individual populist rulers and their governments. As the most basic type of division we can break populism into classic populism, neopopulism and new populism. Representatives of these branches are categorically different in governmental strategies they use as well as in outcomes of their rule. Regarding the complexity of individual terms and specific attributes they carry, it is often difficult to unambiguously classify individual rulers into given populism categories.

Among often compared populist rulers belong Alberto Fujimori and his rule in Peru in 1990-2000 and Hugo Chávez – the president of Venezuela since 1999 till 2013. Although their reigns share all sorts of similar attributes, it would be too simplifying to use them as equivalents. The aim of this paper is the comparison of populist attributes in reigns of these two rulers, their types of reign, strategies and especially the outcomes that each one of them reached during their reigns. The fact that their forms of reign, their social roles, resources they use to support their reign and especially the outcomes of their reign are too different to be denoted as populists without further specifying their reigns, will be taken into consideration.

From methodological point of view, the paper is based on empirical-analytical approach and comparison of case studies.

Key words: populism, populist strategy, Hugo Chávez, Alberto Fujimori, political outsiders, chavism, fujimorism

Obsah

Úvod	11
1 Teorie populismu	19
1.1 Populismus – obecné používání pojmu, tři pojetí populismu	19
Populismus jako idea	20
Populismus jako styl	21
Populismus jako strategie	22
1.2 Obecné definice populismu	22
1.3 Populismus v Latinské Americe	26
1.3.1 Tři vlny populismu	29
Chavismus	33
Fujimorismus	34
1.4 Podmínky pro nástup populistických lídrů	36
2 Analýza vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho	38
2.1 Venezuela v době vlády Huga Cháveze	38
2.1.1 Vzestup k moci aneb od stranického systému s dlouholetou tradicí k nástupu politického outsidera	38
2.1.2 Přijetí nové ústavy a vznik a vývoj Bolívarovské Republiky	46
2.1.3 Období konfrontace (2000–2003)	48
2.1.4 Období stabilizace (2003–2006)	50
2.1.5 Období rekonfigurace (2006–2010)	51

2.1.6	Nástroje pro získání a udržení podpory společnosti.....	53
2.1.7	Období návratu politické opozice a konfrontace (2010–2013)	59
2.1.8	Smrt prezidenta a nové volby – pokračování Chávezova odkazu?	63
2.2	Peru v době vlády Alberta Fujimoriho.....	65
2.2.1	Vzestup k moci aneb od nestabilního stranického systému k nástupu politického outsidera	65
2.2.2	Období před autopučem (1990–1992).....	68
2.2.3	Období realizovaného autopuče (1992 – 1993).....	75
2.2.4	Nástroje pro získání a udržení podpory ve společnosti – boj proti guerillovým skupinám.....	80
2.2.5	Období "přímé demokracie" (1993–2000)	85
2.2.6	Prezidentské volby v roce 2000 a oslabení Fujimoriho vlivu	90
2.2.7	Zánik Fujimoriho neopopulistické vlády a jeho odkaz do budoucna.....	92
3	Komparace vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho.....	96
3.1	Faktory ovlivňující výskyt personalistických vůdců – případ Venezuely a Peru	96
3.2	Získání podpory a legitimizace moci.....	102
3.3	Projevy chavismu a fujimorismu v praxi	106
3.4	Populismus jako strategie s krátkodobými možnostmi?.....	114
	Závěr.....	117
	Zdroje a literatura	124

Seznam použitých zkratek

ALBA – Alianza Bolivariana para los Pueblos de nuestra América

AD – Acción Democrática (Demokratická Akce)

AP – Acción Popular (Lidová akce)

APRA – Alianza Popular Revolucionaria Americana (Americká lidová revoluční aliance)

CNE – Consejo National Electoral

COPEI – Comité de Organización Política Electoral Independiente (Křesťanskodemokratická strana Peru)

FONCODES – Fondo de Cooperación para el Desarrollo (Fond pro spolupráci a rozvoj)

FREDEMO – Frente Democrático (Demokratická fronta)

FTAA – Free – Trade Area Agreement

ILD – Instituto de Libertad y Democracia (Institut svobody a demokracie)

IMF – International Monetary Fund (Mezinárodní Měnový Fond)

IRENE – Integración y Renovación Nueva Esperanza (Integrace a Obnova Nová Naděje)

ISI – Import substitution industrialization

MAS – Movimiento al Socialismo (Reformní odnož komunistické strany Venezuely)

MBR – 200 – Movimiento Bolivariano MBR–200 (Bolívarovské hnutí)

MRTA – Movimiento revolucionario Túpac Amaru (Revoluční hnutí Túpaca)

Amaru)

PDVSA – Petróleos de Venezuela (státní ropná společnost)

PJ – Primero Justicia (Nejdříve spravedlnost)

PPT – Patria para Todos (Strana pro všechny)

PRONAA – Programa Nacional Alimentarie (Národní výživový program)

PSUV – Partido Socialista Unido de Venezuela (Sjednocená socialistická strana Venezuely)

SIN – El Servicio de Inteligencia Nacional (Národní zpravodajská služby)

SL – Sendero Luminoso (Světlá Stezka)

UNT – Un Nuevo Tiempo (Nový Čas)

WB – World Bank (Světová Banka)

Úvod

Tématem předkládané diplomové práce je komparace populistických vlád Huga Cháveze (1998 až 2013) a Alberta Fujimoriho (1990 až 2000) se zaměřením na populistické znaky jejich režimů a na populistickou strategii, která byla jejich vládám vlastní. Právě Hugo Chávez a Alberto Fujimori bývají například společně s Juanem Domingem Perónem, Getúliem Vargasem, Carlosem Menemem nebo Evo Morálosem uváděni jako případy populistů v Latinské Americe. Pokud řekneme, že Hugo Chávez a Alberto Fujimori jsou populisté, je to tvrzení jistě správné, nicméně velmi obecné a při bližším zkoumání tématu zjistíme, že používat tyto dva politiky jako ekvivalenty představitelů populistů by bylo nepřesné, až nesprávné.

Třebaže populismus představuje pojem v souvislosti s jihoamerickými politikami často používaný, jeho obsah je velmi široký a nejasný, tudíž se ne zřídka setkáme s případy jeho nesprávného, nebo velmi obecného užívání. Prvním cílem práce je tedy vymezení definice populismu pro prostředí Latinské Ameriky tak, aby bylo možné s tímto konceptem (nejen) v předkládané práci dále operovat.

Hugo Chávez i Alberto Fujimori vstoupili do vysoké politiky jako političtí outsideři a třebaže neměli s výkonem politických funkcí žádná předchozí zkušenosti, podařilo se jim díky populistické strategii, kterou oba zvolili, dosáhnout na funkci nejvyšší. Druhým cílem práce proto bude identifikace podmínek, které nejen umožňují aplikaci populistické strategie, ale rovněž jsou předzvěstí jejího úspěchu. Zaměříme se na faktory ovlivňující výskyt personalistických vůdců, kteří jsou jejími představiteli. Z důvodu identifikace těchto podmínek a faktorů zkoumané období zahrnuje nejen přímo etapu vlád vybraných politiků, ale rovněž poskytuje pohled na situaci před jejich nástupem se zaměřením na podobu stranických systémů ve Venezuele mezi léty 1988–1998 a v Peru 1980–1990, tedy na podobu politické arény, do které vstupovali jako úplní nováčci. Měli oba aktéři stejné podmínky pro nástup do

svých funkcí? Hraje podoba stranického systému roli ve výskytu politických outsiderů? Na tyto otázky se v práci budeme snažit odpovědět.

Třetím cílem je sledování a následná komparace vybraných projevů populistické strategie v průběhu vlád těchto politiků. Oba případy budeme zkoumat především z hlediska legitimizace moci, zisku podpory a vztahu s veřejností, neboť právě tam můžeme pozorovat nejvýraznější projevy a důsledky populistické strategie. Jaké skupiny a proč jejich politiku podporovaly? Byly tyto skupiny v obou případech stejné? Čím si dokázali podporu získat a čím ji naopak ztráceli? Na tyto otázky se budeme snažit odpovědět v kontextuální části práce, která je v případě Venezuely zakončena rokem 2013, kdy Chávez krátce po svém znovuzvolení zemřel. Vývoj v zemi po jeho smrti byl velmi dramatický, nicméně práce si zde již nedává za cíl zkoumat úspěšnost či neúspěšnost navazující vlády a případný vliv na vývoj v ostatních levicových státech v regionu. Proto tato problematika není již dále zkoumána. V případě Peru je kontextuální část zakončena rokem 2000, který byl pro Fujimoriho rokem vítězství a konce zároveň.

Mnoho publikovaných studií se věnuje problematice populistických vlád z hlediska jejich demokratičnosti či nedemokratičnosti. Tímto se ovšem předkládaná práce zabývat nebude, třebaže se narázkám na tuto problematiku nevyhneme. Hlavním cílem práce je nejen poskytnout vymezení pojmu populismus a populistická strategie, se kterým můžeme nadále pracovat v případech zemí Latinské Ameriky, demonstrace a komparace projevů populistické strategie ve vybraných případech Venezuely a Peru, ale rovněž provedení analýzy funkčních období obou politiků, v rámci níž můžeme pozorovat projevy populistické strategie v praxi.

V práci bude potvrzena nebo vyvrácena tato hypotéza: Populistická strategie, která oběma politikům zajistila zisk podpory a úspěch během vlády, byla rovněž důvodem neschopnosti vytvoření modelů vlád s dlouhodobými možnostmi, které by své vůdce přežily.

Z metodologického hlediska bude použita komparativní případová studie, jež provádí analýzu případů, které byly zvoleny jako předmět výzkumu. Kapitola jedna a dvě budou vypracovány na základě obsahové analýzy

odborných článků a publikací. Na základě zjištěných informací dojde ve třetí kapitole k závěrečné komparaci vybraných témat a potvrzení, či vyvrácení stanovené hypotézy.

Úvodní, teoretická část práce nazvaná *Teorie populismu*, se věnuje představení populismu jakožto fenoménu v sociálních vědách velmi nejasnému. Jeho vymezení, obsah a celková definice toho, co je vlastně populismus, je značně komplikované a proto v tomto ohledu ve vědecké obci doposud nedošlo ke shodě. Kapitola o teorii populismu je rozdělena do následujících čtyř podkapitol: *Populismus – obecné používání pojmu, tři pojetí populismu, Obecné definice populismu, Populismus v Latinské Americe a Podmínky pro nástup populistických lídrů*.

Úvodní část kapitoly je zaměřena na obecné používání pojmu, respektive na možné výklady a chápání termínu populismus. Populismus zde bude definovaný jako idea, styl a strategie. Právě správné používání termínu nám později pomůže vymezit si chápání populismu pro naši práci. Dále se budeme věnovat různým pojetím pojmu v průběhu času. Například Edward Shils nebo Seymour Martin Lipset jej vnímají negativně. Lipset jej dokonce přirovnává k fašismu nebo nacismu. Ukážeme si, že populismus nemusí být nutně negativním fenoménem a vysvětlíme si, proč tomu tak je a podíváme se na charakteristiky populismu dle Paula Taggarta a Kennetha Robertse, kteří vymezili každý pět charakteristických rysů realit, jež můžeme nazývat populistickými.

V další části kapitoly se zaměříme na proměny vnímání populismu v průběhu let. Zde budeme vycházet především z práce *El populismo como experiento político: historia y teoría política de una ambivalecia* od Raimunda Freie a Cristóbalu Roviri Kaltwassera, kteří zde popisují tři fáze vývoje pojmu populismus. Poprvé se pojem populismus začal používat ve spojitosti se sociálními hnutími v severní Americe a Rusku, kde vznikala rurální hnutí bojující proti industrializaci. V období po ekonomické krizi, kterou autoři označují za fázi druhou, dochází k výrazným proměnám státních ekonomik, což je spojeno i s proměnou významu populismu. V druhé fázi je populismus tedy vnímán jako etapa modernizace a to především v Latinské Americe. Ve třetí fázi je populismus již definitivně vnímán jako logika politické akce, což je spojováno

s nástupem neopopulistů a jejich taktice propojení neoliberální ekonomiky a populistické politiky.

Podkapitola *Populismus v Latinské Americe* je zaměřena přímo na prostředí Latinské Ameriky a vývoj populismu v tomto regionu. V první části se zaměříme na rozdělení latinskoamerického populismu od populismu jinde ve světě. Zde bude věnován prostor teorii Josepha P. Brauna, jenž rozděluje populismus na „weak“ a „strong“, tedy slabý a silný, čímž umožňuje snazší identifikaci populismu latinskoamerického a světového.

Jako stěžejní příspěvek zde použijeme práci Susanne Gratius *La „tercera ola populista“ de América Latina*. Autorka zde charakterizuje tři vlny populismu, přičemž hlavní pozornost věnuje vzniku třetí vlny, již představuje nový fenomén v Latinské Americe takzvaný *nový populismus*. První vlnou populismu je populismus klasický, kam řadí například vlády Juana Dominga Peróna v Argentině, Getúlia Vargase v Mexiku, nebo Lázara Cárdenase v Brazílii. Ačkoliv v samotné komparaci představitel klasického populismu figurovat nebude, jeho definice (alespoň základní) je v teoretické části uvedena jako nedílná součást jeho vývoje. Na konci osmdesátých let se v Latinské Americe objevuje nový fenomén, takzvaný *neopopulismus*, jenž lze považovat za novější verzi klasického populismu a autorka jej označuje za druhou vlnu. Jako představitele z řad neopopulistů lze uvést například Carlose Menema, nebo Alberta Fujimoriho. Třetí vlna populismu, *nový populismus*, je fenoménem čistě latinskoamerickým, k jehož vzniku dochází na přelomu dvacátého a jednadvacátého století. Jako příklady nového populismu autora uvádí Vlády Eva Moralese v Bolívii a Huga Cháveze ve Venezuele.

V odborné literatuře se často setkáváme s pojmy *chavismus* a *fujimorismus*, jejichž vysvětlení je v této části práce věnován prostor, neboť používání těchto pojmů může být matoucí. Identifikací chavismu se zabývá například Thomas Colombet (2002), Nelly Arenas (2005) nebo Susanne Gratius (2007). V případě fujimorismu je oproti v práci identifikován na základě definičních znaků podle Johna Crabtreeho (2000). Právě tyto autoři vytvořili definice do kterých v závěrečné části práce doplníme faktická data z vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho. V této části práce se tedy zaměříme na to, co to

vlastně chavismus a fujimorismus je, v jakých vlastnostech se kryjí a v jakých se od sebe naopak liší.

Samotná podkapitola bude zakončena formulací chápání populismu pro naši práci – z čeho tedy na základě shrnutí daných definic budeme v této práci vycházet.

Čtvrtá a poslední podkapitola teoretické části s názvem *Podmínky pro nástup populistických lídrů* je věnována charakteristice podmínek vhodných pro nástup populistického vůdce. Zde je použita teorie od Cariny Perelli (1995), jež uvádí pět faktorů ovlivňujících možnost výskytu personalistických vůdců v podobě politických outsiderů. Tato teorie bude v komparativní části práce aplikována na dva vybrané případy.

Předmětem druhé, kontextuální, části bude analýza podoby stranických systémů a podmínek před nástupem obou aktérů, systematická analýza funkčních období Huga Cháveze ve Venezuele v letech 1998 až 2013 a Alberta Fujimoriho v Peru v letech 1990 až 2000, sledování způsobu legitimizace moci a zisku podpory ve společnosti. Tato část s názvem *Analýza vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho* bude rozdělena do dvou základních podkapitol.

První podkapitola s názvem *Venezuela v době vlády Huga Cháveze* se bude věnovat nejen období samotné Chávezovy vlády, ale v první části bude rovněž vymezen prostor vývoji stranického systému před jeho nástupem do funkce. Této problematice se budeme věnovat především proto, abychom zjistili, jakým způsobem podoba stranického systému ovlivnila (nebo neovlivnila) nástup tohoto politického outsidera do čela státu. Celá podkapitola tedy bude zahrnovat období od roku 1988 do roku 1998, kdy budeme pozorovat vytváření vhodných podmínek pro radikální změnu systému a nadále období od Chávezova zvolení do funkce v roce 1999 až po jeho smrt v roce 2013. Předmětem zkoumání budou především podmínky pro vzestup k moci, nástroje, jež mu sloužily k získání a udržení podpory a jeho populistická taktika vládnutí, kde se zaměříme především na vznik Aliance bolívarovských národů Amerik – ALBA a program Socialismus 21. Století.

Cestu Huga Cháveze budeme tedy pozorovat od samotného počátku, kdy se poprvé do podvědomí společnosti dostal díky pokusu o puč v roce 1992, přes

první úspěch v prezidentských volbách v roce 1999, kdy zvítězil a dostal se do čela země jako politický outsider, přijetí nové ústavy v roce 1993 a založení Bolívarovské republiky Venezuela, období konfrontace s opozicí (2000–2003), stabilizace moci (2003–2006), rekonfigurace (2006–2010), nárůstu opozice a opětovné konfrontace (2010–2013) až po prezidentovu smrt a jeho případný odkaz do budoucna.

V druhé podkapitole s názvem *Peru v době vlády Alberta Fujimoriho* se stejně jako v části o vládě Huga Cháveze budeme nejdříve věnovat vývoji stranického systému před jeho nástupem, což nám v závěrečné kapitole poslouží ke komparaci podmínek nástupu těchto dvou vůdců do svých funkcí. Celá podkapitola tedy bude zahrnovat jednak období od roku 1980 do roku 1990, kdy budeme sledovat vývoj stranického systému a vytváření vhodných podmínek pro nástup politického outsidera a jednak období samotné Fujimoriho vlády od roku 1990, kdy se mu jako politickému nováčkovi podařilo vyhrát prezidentské volby, přes období před autopučem (1990–1992), období realizovaného autopuče, kdy se mu podařilo získat dostatečnou podporu společnosti k jeho "bezpečnému" provedení (1992–1993), následné období "přímé demokracie" (1993–2000), jak sám Fujimori svoji vládu v tomto období prezentuje, až po poslední prezidentské volby v roce 2000, které třebaže Fujimori vyhrál, byly již předzvěstí jeho brzkého konce. V rámci zkoumání zisku podpory společnosti se zaměříme na jeho boj s guerillovými skupinami Světlá Stezka a Revoluční hnutí Túpaca Amaru, jejichž násilná činnost společnost dlouhá léta sužovala.

Závěrečná, komparativní část s názvem *Komparace vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho* bude rozdělena do čtyř podkapitol. V první podkapitole se zaměříme na problematiku nástupu k moci a na základě pěti faktorů, které ovlivňují výskyt personalistických vůdců. Zjistíme, zda všech pět bylo přítomných v obou případech a pokud ano, tak v jaké podobě. V druhé části kapitoly se zaměříme na zisk podpory a legitimizaci moci a porovnáme zde, jaké skupiny politiky podporovaly, proč a o co samotní vůdci opírali svoji moc. Ve třetí části se zaměříme na praktické projevy chavismu a fujimorismu a provedeme srovnání, které nám ukáže nejen to, zda se jedná o koncepty spíš

podobné, nebo spíš rozdílné, ale zároveň nám pomůže odpovědět na otázku, zda jejich populistická strategie, která jim nejdříve přinášela úspěchy byla rovněž důvodem neschopnosti vytvoření modelů vlád s dlouhodobými možnostmi, jež by je přežily a nesly jejich odkaz dál..

Hlavním zdrojem práce je literatura zabývající se problematikou populismu, neopopulismu a nového populismu. Stěžejním příspěvkem teoretické části je práce od Susanne Gratius *La „tercera ola populista“ de América Latina* (2007). Autorka se zde zabývá srovnáním tří vln populismu v Latinské Americe, tedy klasického populismu 30. a 40. let 20. století, neopopulismu 80. a 90. let 20. století a nového populismu jakožto fenoménu typickému pro přelom 20. a 21. století. Dále se zaměřuje konkrétněji na případy nového populismu, tedy levicového, národního populismu, kam řadí Venezuelu, Peru, Bolívii a Argentinu a v závěru práce se věnuje komparaci přímé a reprezentativní demokracie. Problematikou vývoje a proměnami populismu se rovněž zabývá Arturo Fernández ve své práci *El Populismo Latinoamericano: Realidades y Fantasmas* (2006). Stěžejními pracemi zabývajícími se neopopulismem jsou příspěvky od Kurta Gerharda Weylanda *Neopopulism and neoliberalism in Latin America: how much affinity?* (2003), *The Rise and Decline of Fujimori's Neopopulist Leadership* (2006) a *Neopopulism and Market Reform in Argentina, Brazil, Peru, and Venezuela* (2000). Autor se zde zabývá nejen silnými a slabými stránkami neopopulismu a jeho dopady, ať již pozitivními, či negativními konkrétně na vládu Alberta Fujimoriho, ale rovněž zde řeší zásadní rozlišnosti mezi populismem 30. a 40. let 20. století.

Publikace Vladimíry Dvořákové, Radka Bubna a Jana Němce s názvem *¡Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe* je použita především v teoretické části a v kapitole zabývající se vládou Huga Cháveze. Autoři se v publikaci věnují vymezením pojmů jako jsou stát, režimy, vláda, jejich pojetím v kontextu prostředí Latinské Ameriky, teorií a vymezením pojmu populismu, typologií levicových vlád v Latinské Americe a případovými studii Ekvádoru, Venezuely a Bolívie.

Kapitola zabývající se stranickými systémy před nástupem personalistických vůdců v Peru a Venezuele vychází především z práce Henryho

A. Dietze a Davida J. Meyerse *From Thaw to Deluge: Party System Collapse in Venezuela and Peru* (2007), kteří se zde zabývají faktory ovlivňující kolaps stranických systémů a napomáhají nástupu personalistických populistických vůdců. Rozdílnými prvky a projevy populismu ve vládách Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze se ve svém článku *The contrasting variants of the populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori* zabývá Steve Ellner. Účelem článku je systematické porovnání těchto dvou vůdců s cílem identifikovat podobnosti a rozdílnosti, které napomáhají odhalit použitelnost a aplikovatelnost konceptu neopopulismu. Literatura zabývající se konkrétními případy vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho je v práci čerpána především ze zahraničních internetových časopisů a zahraničních i českých zpravodajských serverů. Mezi v práci nejpoužívanější lze zařadit *Nueva Sociedad: Revista latinoamericana de ciencias sociales* nebo *Revista de ciencias políticas*. Jako další elektronický zdroj je v práci používána *SciELO – Scientific Electronic Library Online*, jež nabízí sbírku prací z různých světových elektronických časopisů.

1 Teorie populismu

Populismus je pojem, o němž v současné době slycháme nejčastěji ve spojitosti s politikami latinskoamerických zemí. Nicméně se jedná o pojem nevyhraněný, těžko definovatelný, užívaný příliš často a zjednodušeně. Následující kapitola je proto zaměřena na populismus jako pojem užívaný v politických a sociálních vědách. Mezi nejznámější autory zabývající se problematikou populismu patří beze sporu Kurt Weyland (1996, 2000, 2001, 2006), Kenneth Roberts (1999), Victor Armony (2005), René Antonio Mayorga (2002), Carlos de la Torre (2003), Paul A. Taggart (2000, 2004), Ghita Ionescu a Ernest Gellner (1969), Ernesto Laclau (2005), Seymour Martin Lipset (1963), nebo například Robert Barr (2003).

1.1 Populismus – obecné používání pojmu, tři pojetí populismu

Prvním krokem k možnému používání termínu populismus je tedy nutná definice toho, co populismus je a teprve poté k němu můžeme přiřazovat konkrétní politické fenomény (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 122). V následující části kapitoly se zaměříme na tři pojetí populismu: populismus jako ideu, jako styl a jako strategii, což nám v další části práce pomůže určit a vymezit si, jak chápat a přistupovat k populismu latinskoamerickému.

Historie zkoumání pojmu populismus se dá, jak uvádí Frei a Kaltwasser, zjednodušeně shrnout do dvou termínů – nepřesnost a dvojsmyslnost. Mezi politology, sociology a historiky došlo v rámci problematiky populismu k jednomu nejvýraznějšímu konsenzu. Shodli se na tom, že populismus je konceptem tak složitým, že jej jednoznačně definovat nelze (Frei, Kaltwasser 2008: 118).

Například Cannovanová označila populismus za jedno z velmi nejasných slov ve slovníku politických věd (Cannovan 1999: 446) a dle Laclaua mu zcela chybí analytická jasnost (Laclau 2005: 15). V důsledku nejasnosti pojmu mezi

vědci stále nedošlo ke shodě v tom, co populismus vlastně je. Je to ideologie? Sociální hnutí? Typ vládnutí? Politický režim? Pokud se zaměříme na postavení populismu v politických vědách, jeho charakteristiky mají řadu podob. Například DiTella jej spojuje s fašismem, Ramos jej označuje za ekvivalent k militarismu, nicméně jsou i autoři, kteří jej označují za kompatibilní s demokracií v tom smyslu, že zajišťuje práva většiny (Frei, Kaltwasser 2008: 119).

Populismus jako idea

Populismus jako idea vychází z představy dobrého, ctnostného, opomíjeného lidu, jenž nenachází zastoupení v domácí elitě, která je lidu odcizena, nesdílí s ním stejné hodnoty, kulturu, problémy. Svě zastoupení lid nalézá právě v reprezentantech populistického hnutí, stojícího proti dané elitě, nebo jinak definovanému protivníkovi.¹ Populisté "svůj" lid hájí, bojují za jeho zájmy, které elita nesdílí (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 125).

Dle Paula Taggarta je jediným společným jmenovatelem všech forem chápání populismu lidová suverenita a důraz na ni, neboť v kontextu každé země a každé společnosti je onen "nepřítel" již chápán jinak, stejně jako je i jinak chápán lid. Zásadním prvkem v ideovém pojetí populismu je to, že lid dodává populismu početní převahu (Taggart 2000: 92).

Zde nastává určitý problém s chápáním a vymezením pojmu "lid". Paul Taggart si byl šífkou pojmu vědom a proto charakterizoval populismus jako hnutí apelující na lid nikoliv jako na soubor všech, nýbrž pouze na jeho "základnu", jež vychází z minulosti dané společnosti. Konkrétně nazývá zájmovou oblast *heartlandem*, imaginárním teritoriem, kde se nachází právě základna dané společnosti, sestavená z příslušníků různých sociálních skupin. Můžeme tedy říci, že každý populismus, v různých geografických a historických kontextech si svoji základnu (*heartland*) určuje sám, což svědčí o pružnosti, přizpůsobivosti a široké použitelnosti populismu (Taggart 2000, 92–96).

¹ Nepřítelem lidu nemusí být vždy nutně elita. Nepřítel může být představován jinou mocností, jinou etnickou, jazykovou či náboženskou skupinou atd. (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 125).

Pokud přistupujeme k populismu jako ideje zdůrazňující zájmy "dobrého lidu", je třeba upozornit na fakt, že idea dobrého lidu není téma pouze a výlučně populistické, neboť je nedílnou součástí rovněž demokratické teorie. Právě lidová suverenita je jedním z řady nosných pilířů současných konsolidovaných demokracií a každá demokracie je tak částečně nesena populistickou ideou. S populismem jako ideou se tak setkáváme ve dvou podobách. První z nich najdeme ve většině moderních demokracií, kde je lid ústavně zakotven jako suverén a zdroj moci ve státě. Za druhou podobu můžeme označit konkrétní politické programy, které nejprve vymezují kdo lid je, a kdo není (vymezují *heartland*), a dané skupině připisují dobré vlastnosti, vyzdvihují její zájmy a bojují za jejich naplnění (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 126).

Populismus jako styl

Populismus můžeme někdy chápat rovněž jako styl, jako určitý způsob jednání používaný při apelování právě na naplnění výše zmiňovaných idejí. Pokud máme vymezené idey, tedy to, co by mělo být naplněno v rámci zájmu různě definovaného lidu, je zapotřebí nějakým způsobem získat podporu, abychom toho mohli dosáhnout.

Populismus jako styl využívající prvky idey dobrého lidu logicky vnímáme téměř ve všech kampaních vymezujících se vůči různě identifikovaným soupeřům. K legitimizaci prováděných opatření, kroků a jednání slouží právě zájem lidu, jenž je zde primární a prvky jako racionalita, výhodnost, praktičnost jsou upozadřovány. Populistický styl si zakládá na jednoduchosti, snadné pochopitelnosti, srozumitelnosti pro co nejširší spektrum obyvatelstva. Právě díky jednoduchosti, heslovitosti a obecnosti je tento styl pochopitelný pro širokou veřejnost, dává tak ale voleným aktérům rovněž do ruky silnou zbraň. Pod blíže nespecifikovanými hesly z kampaní se může ukrývat mnohé a nikdy není jisté, jak přesně se budou zvolení projevovat v praxi po zvolení (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 127).

Populismus jako strategie

Vnímání populismu jako strategie je konceptem Kurta Weilandta, který ve své práci uvádí, že tato strategie stojí čistě na množství hlasů. Populistická politika zakládá svou moc na podpoře velkého počtu stoupců. Na rozdíl od populistického stylu je strategie systematickým zdůvodňováním a legitimizací politik odvoláváním se na lidovou suverenitu. Volby, průzkumy veřejného mínění, plebiscity, to všechno jsou nástroje mobilizace mocenské podpory především v situaci, kdy se populistický subjekt dostane do konfrontace s opozicí, se svými protivníky (Weyland 2001: 12–14).

Tři výše zmiňovaná pojetí populismu se mohou různě překrývat, nebo dokonce fungovat samostatně, jako je to v případě populismu jako idey. Tu mohou aktéři sice vyznávat, nicméně vzhledem k absenci reálných možností v daném politickém uspořádání ji nemohou realizovat. Naopak populismus jako styl může být používán i bez zastávání populistické idey, čistě jako nástroj pro občanskou mobilizaci v období ohrožení podpory daného aktéra. Tento aktér si chce podporu rychle získat, aniž by pro něj byla lidová suverenita jinak rozhodujícím prvkem demokratického uspořádání. Populismus jako strategie v sobě zahrnuje jak ideu, tak strategii. Aktéři, pro něž je lidová suverenita nejdůležitější a nejzákladnější složkou demokratického uspořádání, tak systematicky používají populismus jako styl k legitimizaci moci, jiné faktory legitimizující politické jednání však naprosto opomíjejí (např. práva menšin, ekonomickou racionalitu atd.) (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 128–129).

1.2 Obecné definice populismu

V následující podkapitole si uvedeme alespoň několik obecných definicí populismu, nebo toho, co bylo za populismus považováno.

První akademické pokusy nějak charakterizovat populismus se objevily v 50. letech ve Spojených státech amerických a byly reakcí na antiintelektuálský, antikomunistický mccartismus, jenž se obracel právě k lidu – údajně nezkaženému. Právě z této éry pocházejí texty od Edwarda Shilse a Seymoura

Martina Lipseta. Shilsovo pojetí chápe populismus zejména jako ideové odmítání elit, jejich světa, v kontrastu se světem "nezkaženého" lidu. V globálním měřítku pak došlo k efektu vyzdvihování hodnot a tradic periferních zemí nad hodnotami centra (Dvořáková, Buben, Němec 2012:130).

V Lipsetově podání je populismus rovněž určitou obranou a negací. Populismus v jeho chápání funguje na podobné bázi jako nacismus, nebo fašismus, jedná se tedy o hnutí, které má společný základ v důrazu na živnostenské městské a venkovské střední vrstvy, které je produktem neutěšených frustrací těch, kteří se cítí vyloučení z hlavních trendů moderní společnosti. Lipset vycházel ze zkušeností s americkým agrárním populistickým hnutím z konce 19. století a vymezoval populismus jako farmářský a maloměstský projev odporu vůči velkým centrům, bankám a velkokapitálu spojený s antisemitismem a odporem k imigraci, přičemž populismus současně odmítal ustavené politické strany a nepřímou demokracii. Hlavními aktéry zde byli především obyvatelé menších měst a malí a střední vlastníci půdy, kteří hájili původně liberální idey 19. století proti světu moderní stranické politiky, monopolům a migraci cizinců. Právě tyto upadající a vliv ztrácející vrstvy měly tendenci podléhat různým iracionálním idejím, jako je například regionalismus, vyhrocený nacionalismus, rasismus, fašismus atd. (Lipset 1963: 172–173).

Vzhledem k projevům radikalismu hodnotí Lipset populismus z hlediska liberálně demokratické pozice velmi negativně, jelikož v radikalismu střední třídy vidí rezervoár fašizoidních postojů. Nutno ale dodat, že Lipset nutně netvrdí, že by nástup amerických populistů mající stejný sociální základ jako nacisté a fašisté musel nutně znamenat začátek autoritářského režimu. Lipset staví jím vymezený populismus proti liberální demokracii (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 131).

Mezi populismem a dalšími radikálně či tradicionalisticky orientovanými autoritářskými režimy, jako je například právě fašismus a nacismus, můžeme sledovat jeden zásadní rozdíl. Populismus se prezentuje jako demokratické hnutí, kterým i často bývá, a nikdy jednoznačně neodmítá lidskou svobodu a suverenitu. Na tyto prvky je v populismu naopak kladen důraz a svrchovanost

lidu je tedy základním konstitutivním prvkem (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 146).

Jedno z vlivných pojetí populismu nabízí Paul Taggart ve své práci *Populism and Representative Politics*, kde se zaměřuje především na současný evropský populismus a vymezuje jej následujícími pěti charakteristikami fenoménu:

1. Populismus je vždy spojen s odporem vůči zastupitelské politice. Paradoxem je, že právě její kontext dává populismu prostor ustavit se jako politická síla, nebo soubor určitých idejí, neboť až se vznikem reprezentativní politiky došlo ke vzniku určitých požadavků, jež populismus vyvolaly. Populisté požadují větší důraz na vertikální odpovědnost a jejich mobilizace stojí na centralizovaných strukturách, v nichž je klíčová role vůdce.
2. Hlavním jednotícím prvkem populistů je identifikace s *heartlandem*, jež představuje idealizovanou komunitu, v jejímž zájmu jednají.
3. Sjednocují jádrové, základní a vždy stejné hodnoty u populismu chybí. Vždy záleží na "složení" *heartlandu* a podoba a typ elit, proti nimž se vymezuje. Podoba a obsah populismu, tedy ideje, které jsou zastupovány, se může pohybovat od levice k pravici.
4. Základem pro vznik populistického hnutí či ideji je pocit extrémní krize. Právě neschopnost zastupující elity uspokojit požadavky společnosti dává prostor ke vzniku *heartlandu* vyžadujícího řešení nezvyklé a mimořádné situace.
5. Základním problémem populismu je jeho udržitelnost v čase. Jedná se o fenomén vznikající v době krize, kdy se jeví jako "něco nového" a originálního, nicméně se zapojením do politické reality a prostoru svoji počáteční odlišnost a tedy i atraktivitu s rozšiřující se institucionalizací ztrácí. V případě, že se hnutí podaří udržet svoji původní odlišnost, stojí před překážkou v podobě nástupnictví. Populistické hnutí je většinou postavené na charismatickém vůdci, jenže je hlavním "bojovníkem" za zájmy

heartlandu, nicméně ten může hnutí přinést podporu vždy pouze dočasnou. Z dlouhodobého hlediska tak stojí před dilematem nástupnictví každé personalizované hnutí (Taggart 2004: 272–276).

Pojem populismus v průběhu let prošel několika fázemi. V první fázi byl definován jako *sociální hnutí*, která byla založena na agrární ideologii a apelovala na přímou účast lidu, tedy vyžadovala vytvoření přímého vztahu mezi vládci a ovládanými. V této historické chvíli, druhé polovině devatenáctého století, populismus odráží do určité míry napětí, ke kterému dochází, když mechanismy zastoupení a centrální orgány nesplňují stávající úsilí společnosti o fungování procesu demokratizace. Jako příklad lze uvést severoamerická populistická hnutí, která na konci devatenáctého století vystupovala proti industrializaci (Frei, Kaltwasser 2008: 121–122).

Druhá fáze vývoje pojmu bývá označována jako "*etapa modernizace Latinské Ameriky*". Jak už název napovídá, velká hospodářská krize z roku 1929 zapříčinila situaci, která ovlivnila nejen centrum, ale i periferii. Její důsledky byly obzvláště dramatické v Latinské Americe, protože tento region měl velké problémy s tím, aby byl i nadále schopen vyvážet své výrobky. Proto nastala nutnost vytvořit nový model rozvoje. Tato situace umožnila vznik nových režimů, které byly ze strany sociálních věd obvykle klasifikovány jako populistické. Typickými příklady těchto vlád jsou režimy Juana Dominga Peróna v Argentině, nebo Getúlia Vargase v Brazílii (Frey, Kaltwasser 2008: 122).

Třetí fáze, kdy je populismus chápán jako "*logika politické akce*" je spojována s takzvanou třetí vlnou demokratizace a z latinskoamerického prostředí. Do této fáze lze zařadit Alberta Fujimoriho, z evropského prostředí pak například Vladimíra Mečiara. Na rozdíl od předchozích fází, začíná být nyní populismus vnímán jako specifický druh politické logiky, jež má tendenci objevovat se především v zemích se slabou občanskou společností a politickými stranami. Zde vzniká živná půda pro vznik vůdců, kteří budou mluvit za lid a kritizovat zavedené elity (Frey, Kaltwasser 2008: 125). Dva výše zmiňované

režimy měly dle Knighta jednu velmi důležitou vlastnost pro budoucí vývoj populistických politik. Oba vedly k privatizaci veřejných podniků, flexibilitě na trhu práce a snížení dovozních cel, což mělo za následek konec démonizace neoliberální ekonomiky, jako systému plýtvání veřejných financí z pohledu populistů (Knight 1998: 241–243).

Jak můžeme tedy sledovat koncept populismu a samotný pojem populismus je velmi široce používaný pojem především v sociálních vědách. V následující části práce se zaměříme na populismus v kontextu s prostředím Latinské Ameriky a proměnami jeho chápání a užití v praxi tamních politik.

1.3 Populismus v Latinské Americe

Jak můžeme vidět z předchozích definic populismu, je jeho koncept značně matoucí a jeho užívání často velmi nepřesné, neboť neexistuje jeho jednotná charakteristika a vědci se na definici populismu nedovedou shodnout.

Nicméně pochopení latinskoamerické politiky je studium populismu nejenom žádoucí, ale přímo nezbytné (Weyland 2001: 1).

Pro rozdělení latinskoamerického populismu od forem populismu jinde ve světě odborníci v některých pracích používají rozdělení na „weak“, tedy slabý a „strong“, tedy silný populismus. Označení „weak“, populismus se používá pro ospravedlnění politik založených na vůli lidu, které podporují existující demokratické instituce a používají je k prosazení svých zájmů. Do této „kategorie“ populismu spadají veškerá politická hnutí, která jednají v mezích stávajícího systému a jejich cílem není jeho narušení. Třebaže v prostředí Latinské Ameriky se setkáváme spíše s případy „strong“ populismu, i „weak“ populismus zde má své zástupce. Jako příkaldy „weak“ populismu v Latinské Americe může uvést politiku bývalého brazilského prezidenta Luly da Silvy a chilské prezidentky Michelle Bacheletové². Opakem „weak“ populismu je „strong“ populismus, jehož výskyt je nejčastější právě v Latinské Americe.

² Luíz Inácio Lula da Silva byl hlavou brazilského státu v letech 2002–2010, Michelle Bacheletová stála v čele Chile v letech 2006–2010.

Tento populismus sice rovněž slouží k ospravedlňování politiky založené na vůli lidu, nicméně respekt k demokratickým institucím je mu cizí a právě ony se stávají hlavním cílem „strong“ populistů, jejichž exekutiva si nárokuje přímý vliv na vůli lidu a demokratické instituce považuje za neadekvátní pro reprezentaci. Jako dva klasické příklady „strong“ populismu můžeme uvést vládu Alberta Fujimoriho v Peru, nebo Huga Cháveze ve Venezuele³ (Braun 2011: 22).

Navzdory svým kořenům, jež sahají do druhé poloviny 19. století v Rusku a USA, je populismus v současné době fenoménem převážně latinskoamerickým. Období demokratizace v Latinské Americe neznamenalo konec populismu. Naopak, populismus zde zažil na počátku 21. století nový „boom“ a na rozdíl od zbytku světa zde existuje a velmi dobře funguje nejen „populismus v ulicích“ (*populismo en las calles*), ale také „populismus u moci“ (*populismo en el poder*). Návrat populismu do Jižní Ameriky, zejména pak do andské oblasti (oblast s největší politickou nestabilitou) odráží skutečnost, že proces výstavby demokracie a právního státu ještě zdaleka není dokončen a je stále v procesu vývoje. Navzdory autoritářským tendencím populismus koexistuje s formální demokracií a díky své dlouholeté tradici ve vládě prakticky představuje samostatný politický režim, jenž lze označit za jednu z fází v procesu budování demokracie a právního státu v tomto regionu (Gratius 2007: 1).

Jak bylo zmíněno již výše, základním faktorem ovlivňujícím podobu populismu a způsob jeho projevu je kontext. Dle Antonia Tarchiho existují tři základní proměnné, které ovlivňují konečnou podobu populismu. První proměnou je způsob, jak a komu bude přiřazován termín "lid", druhou proměnnou jsou strukturální podmínky, v nichž populismus vzniká a třetí proměnnou je charakter jeho nositelů (Tarchi 2008: 85).

Pokud tedy zkoumáme kontext latinskoamerický, pozorujeme nutně dvě základní charakteristiky, které jsou pro naše zkoumání klíčové. První z nich je

³ Alberto Fujimori byl peruánským prezidentem v letech 1990–2000 a byl zvolen za stranu „Cambio 90“, která vznikla čistě za účelem voleb, Hugo Chávez stál v čele venezuelského státu od roku 1998 do roku 2013 a byl zvolen za „Hnutí V. republiky“, jehož byl zakladatelem.

institucionální podoba většiny latinskoamerických států, kdy v regionu pozorujeme především prezidentskou povahu politických uspořádání a nízkou institucionalizaci stranických systémů, nebo systémů čelících stále hrozbě. Kombinace prezidentského režimu podporující personalizaci politiky a slabě ustanovené, nebo rozpadající se stranické systémy neschopné zastupovat zájmy lidu, dává ideální prostor pro nástup charismatických lídrů vymezujících se vůči stávající elitě. Tato situace přímo vyzývá k realizaci populistické strategie pro vytvoření různých institucionálních nastavení a politických, společenských a ekonomických realit. Druhým charakteristickým rysem latinskoamerického regionu je sociální struktura vyznačující se vysokými rozdíly v distribuci majetku, výši vzdělání, nebo výši příjmů. Taková realita vytváří společnost s rozsáhlým množstvím lidí vyloučených z formálních pracovních struktur, nezahrnutých do oficiálního diskursu, tedy skupin nespokojených s mírou zastoupení, s pocitem vyloučení. Latinskoamerický populismus tedy budeme chápat jako politický fenomén, jenž v různých kontextech realizuje různé polity (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 177–178).

Jedním z nejvýznamnějších autorů, kteří vymezili populismus jako čistě politický fenomén, je beze sporu Kurt Weyland. Weylandovo pojetí populismu se opírá především o jeho organizační charakter a chápe jej jako mocenskou politickou strategii, v níž je hlavním nástrojem k zisku a udržení moci počet voličů a jejich hlasovací síla, mobilizovaná na bázi přímého kontaktu mezi vůdcem a jeho voliči. Sám Weyland tento vztah ve skutečnosti ovšem považuje za spíše hierarchický (Weyland 2001: 14).

Pokud máme výše vymezené chápání populismu, tedy jako politické strategie, můžeme mu začít přidávat různá adjektiva, která nemění podstatu samotného populismu, ale pouze přidávají nové definiční prvky k základní charakteristice, kterou sdílejí všechny jeho podoby a typy (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 178).

1.3.1 Tři vlny populismu

V této části kapitoly se zaměříme na rozdělení populismu na klasický populismus, neopopulismus a nový populismus a na definiční prvky, jež je od sebe rozlišují, tak jak je definovala Susanne Gratius ve své práci *La "tercera ola populista" de América Latina*. Dále se v podkapitole zaměříme již na definici pojmů chavismus a fujimorismus, s nimiž se setkáváme v souvislosti přímo s vládami Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho.

Klasický populismus

Klasický populismus, v literatuře rovněž často nazýván „historický populismus“ nebo „národní populismus“ (*naciona-populismo*)⁴, vznikl jako pozdní odpověď na krizi liberálního oligarchického státu, v němž měly dominantní roli velkostatkářské elity. Latinskoamerická forma populismu vznikla v kontextu přeměny rurální společnosti na společnost industriální, což dalo vzniknout řadě nových politických aktérů, jež vyžadovali a podporovali zavedení vertikální formy vlády, kde by byly do politického dění začleněny různé společenské vrstvy. Mezi nejvýraznější postavy klasického populismu jsou řazeni Juan Domingo Perón, Getúlio Vargas, José María Velasco Ibarra a Lázaro Cárdenas.⁵ Všichni tito vůdci zavedli všeobecné volební právo, jejich cíle bylo začlenění a oslovení dělnické třídy, vytvořili systém sociálního zabezpečení a v otázce ekonomiky států je jejich politika svázána s modelem ISI (systém nahrazení dovozu industrializací)⁶, jenž v tomto regionu převládal až do osmdesátých let minulého století (Gratius 2007: 6).

⁴ Dále jen klasický populismus.

⁵ Juan Domingo Perón byl argentinským prezidentem v letech 1946–1955 a 1973–1974, Getúlio Vargas byl brazilským prezidentem v letech 1930–1945 (jako diktátor) a 1951–1954 jako demokraticky zvolený zástupce, José María Velasco Ibarra byl zvolen ekvádorským prezidentem celkem pětkrát 1934–1935, 1944–1947, 1952–1956, 1960–1961 a 1968–1972, Lázaro Cárdenas byl mexickým prezidentem v letech 1934–1940 (Gratius 2007: 6).

⁶ „Import substitution industrialization“ je obchodní a hospodářská politika (strategie), která prosazuje nahrazení dovozu ze zahraničí domácí produkcí. Model ISI je založen na předpokladu, že země by měly být více soběstačné, tedy že by měly snížit svoji závislost na zahraničním dovozu pomocí domácí produkce průmyslových výrobků. Tento hospodářský model byl přijat ve většině latinskoamerických zemích mezi léty 1930 až 1980, kdy spouštěcím faktorem ve snaze

Klasičtí populisté 30. a 50. let vytvářeli nové organizace pro začlenění masového sektoru (tyto organizace měli ovšem zcela pod kontrolou) a jako prostředek pro získání podpory jim sloužila masová mobilizace, jež je pro klasické populisty typickým znakem (Weyland 2006:13–16).

Neopopulismus

Neopopulismus je obecně chápán jako jev, kdy se charismatický lídr snaží vytvořit síť personalistických vazeb mezi sebou a zbídačenou masou, zatímco prosazuje neoliberalní ekonomickou politiku (Barr 2003: 1161). Na konci osmdesátých let se v regionu objevili pravicoví populisté, jejichž hlavním charakteristickým znakem a zároveň znakem, jež je nejvíce odlišuje od populistů klasických, je zavádění neoliberalní ekonomických reforem zakládajících se na „receptech“ Mezinárodního měnového fondu, které měly zamezit vysoké inflaci, omezit vliv státu, privatizovat státní podniky a podpořit otevření státního trhu zahraničním investorům, což mělo vést k politické, ekonomické a sociální obnově státu. Hlavními představiteli neopopulistických politiků jsou Carlos Menem a Alberto Fujimori. Oba tito politici byli personalističtí charismatičtí vůdci, kteří koncentrovali moc mimo a dokonce proti demokratickým institucím. Jako příklad lze uvést Fujimoriho autoupuč v roce 1992⁷ (Gratius 2007: 6).

Hlavní politickou koncepcí neopopulismu je „vůle lidu“ ztělesněná lídrem exekutivy, nepřilíš omezená parlamentem a soudy a systém brzd a protivah je velmi slabý, stejně jako horizontální zodpovědnost. Lídr vládne na základě polopřímého a velmi spontánního vztahu s heterogenní a neorganizovanou masou lidí, přičemž vertikální vztahy mezi masami a personalistickým lídrem jsou velmi silné. Pro konsolidaci neopopulistického

učinit země méně závislé na zahraničí byla Velká hospodářská krize započatá v roce 1929, která měla za následek kolaps zahraničního obchodu, na němž byly do té doby latinskoamerické státy závislé. Více čtěte například v: Street, James H.; James, Dilmus D. (1982). "*Structuralism, and Dependency in Latin America*". *Journal of Economic Issues*, 16(3) p. 673–689.

⁷ Alberto Fujimori o svém zvolení do prezidentské funkce neměl většinu v parlamentu, a proto v roce 1992 provedl tzv. autoupuč (auto-golpe), kdy rozpustil parlament, pozastavil platnost ústavy a některé z opozičních politiků dokonce nechal držet v domácím vězení. Následující volby opoziční strany na protest bojkotovaly a Fujimori tak mohl vytvořit většinovou vládu (Weyland 2006: 20).

režimu musí lídr prokázat značné schopnosti, díky nimž se mu podaří získat podporu mas. Musí mít speciální vystupování, silné charisma a musí dokázat efektivně potírat akutní problémy sužující jeho zemi a společnost v ní (Weyland 2006:13–14).

Zajímavým prvkem neopopulismu je jeho spojení s neoliberalismem. Jak uvádí Armony, neopopulismus a neoliberalismus byly vnímány jako dva protichůdné koncepty, respektive populismus a liberalismus, jejich starší předchůdci byli v období klasického populismu na první pohled naprosto protichůdnými směry. Nicméně jejich „novější“ příbuzní dokazují v druhé polovině 20. století, že mohou koexistovat a dokonce se vzájemně doplňovat. Tento úkaz, kdy dochází propojení dvou do té doby zdánlivě nepropojitelných konceptů, je Weylandem označen termínem „nečekaná konvergence“ a Robertsem termínem „neotřelý paradox“ (Armony 2005: 3).

V 60. a 70. letech lze v Latinské Americe sledovat značný ekonomický růst, jenž vedl k migraci venkovského obyvatelstva za prací do měst. Nicméně formální sektor takový nárůst obyvatelstva nezvládal a ve městech se začala tvořit široká základna nezaměstnaných obyvatel, jež neměli žádné sociální jistoty, ani obranu státu, jako pracující. Právě tato oblast společnosti se stala předmětem zájmů neopopulistů. Ti se tedy na rozdíl od klasických populistů zaměřených na pracující třídu soustředili na sektor nezaměstnaných, na sektor neschopný organizovat se do odborů, zájmových skupin, či politických stran, z nichž pramenila podpora klasických populistů (Weyland 1999: 176).

Právě příklady Alberta Fujimoriho a Carlose Menema nám rovněž poskytují ukázkou „nové“ formy populismu, jež se prakticky staví do opozice vůči principům klasického populismu, neboť oba tito politici přijali neoliberální reformy a populismus a ekonomický liberalismus byly až do 80. let považovány za nekompatibilní. Nicméně dva výše uvedené příklady nabízejí dva vzorové případy, u nichž došlo ke spojení dvou politických alternativ, které se do té doby zdály být v rozporu. Na základě výše uvedeného je tedy nadále třeba striktně rozdělovat klasický populismus a neopopulismus, neboť druhý zmíněný podkopává principy prvního (Armony 2005: 3).

Nový populismus

Nový populismus, který je v odborné literatuře rovněž nazýván „populismus XXI. století“, nebo „levicový populismus“⁸ (Gratius 2007: 6), představuje „třetí vlnu“ populistických politiků, tedy současnou politickou reprezentaci v řadě latinskoamerických zemí. Mezi nejvýraznější představitele této generace populistů patří bývalý venezuelský prezident Hugo Chávez a bolivijský prezident Evo Morales. Populisté XXI. století se od klasických populistů liší především svojí levicovou orientací a odmítáním modelu ISI, od neopopulistů je odlišuje především opoziční politika vůči neoliberální ekonomice. Jedním z hlavních rysů nového populismu je posílení role státu, kde jako hlavní prostředky slouží nové sociální a zdravotní vládní programy a větší participace státu na státní ekonomice. Země jako Venezuela a Bolívie těží z vysokých cen energií na mezinárodním trhu a díky svému nerostnému bohatství mohou programy posilující jejich postavení financovat. Plyn a ropa slouží ve výše zmiňovaných státech jako „politická zbraň“ vůči vnějším vlivům. Dalším významným rysem nového populismu je jeho blízkost ke kubánskému socialismu a antiglobalizační diskurs, jenž jej rovněž odlišuje od populismu klasického (Gratius 2007: 6–7).

Susanne Gratius svým definováním tří vln populismu poukazuje na fakt, že koncept neopopulismu je od konceptů klasického populismu a nového populismu značně rozdílný a že dva poslední zmiňované mají řadu shodných prvků. Mezi tyto prvky patří vytváření kolektivních symbolů, vytváření vlastních hnutí, boj proti oligarchii, změny institucí, včetně ústavy, znárodnování ekonomiky, zvyšování sociálních výdajů, ztotožňování se s náboženstvím, ochrana nezávislosti a svrchovanosti a hledání vnějších nepřátel (Gratius 2007: 7–8).

Termíny používanými pro formy vlády Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho jsou „chavismus“ a „fujimorismus“. Proto je třeba je v této části práce identifikovat a zařadit do teorie tří vln populismu, pro následné snazší pochopení jejich užívání dále v práci.

⁸ Dále jen „nový populismus“.

Chavismus

Studiem Chávezovy formy vlády se zabývá celá řada autorů (například Gratius 2007, Arenas 2005). Jedná se o koncept, jenž nese mnoho znaků patřících do konceptu klasického populismu, neopopulismu a nového populismu, nicméně se jedná o koncept unikátní, který je třeba blíže specifikovat. Thomas Colombet jej popisuje ve své práci *El liderazgo populista de Hugo Chávez Frías, características e implicancias sobre la ciudadanía venezolana* jako směs konceptů militarizace, socialismu, nacionalismu, panlatinamericanismu, caudillismu a antiimperialismu (Colombet 2002).

Susanne Gratius ve své práci *La "tercera ola populista" de América Latina* popisuje chavismus jako populismus „přepřacovaný“, populismus „přetavený“ (*El populismo refundacional de Chávez*), kdy samotným názvem naznačuje, že chavismus je směsicí klasického populismu a neopopulismu a je praktickou ukázkou něčeho nového, tedy nové formy populismu (Gratius 2007: 9). Pokud jsme jako hlavní zastřešení kategorií populismu použili rozdělení na klasický populismus, neopopulismus a nový populismus, bude chavismus chápán jako jedna z podkategorií, jako jedno z hnutí existujících v rámci kategorie nového populismu.

Podle Nelly Arenas chavismus představuje formu silně autoritativního populismu, vzhledem ke značným pravomocem prezidenta a významu militantních složek. Právě důležitost a síla armády, jež je zakotvena v ústavě, je tím elementem, jenž výrazně odlišuje chavismus od jiných forem populismu a co jej přibližuje k podobě klasického populismu za vlády Peróna v Argentině (Arenas 2005: 39–42).

Na základě hlavních znaků, jež chavismus nese, nazvala Susanne Gratius venezuelský model populismu národně – vojenský populismus (*National – populismo militar*) a vytvořila institucionální osnovu chavismu, jež jasně poukazuje na silné postavení prezidenta v tomto režimu a jeho snahu kontrolovat veškeré státní instituce. Tato osnova má následujících deset bodů:

1. Vyhrát prezidentské volby prostou většinou
2. Svolat ústavodárné shromáždění
3. Uspořádat referendum na zvolení ústavodárného shromáždění

4. Vytvořit návrh nové ústavy, která posílí pravomoci exekutivy
5. Uspořádat referendum k jejímu schválení
6. Reformovat a kontrolovat volební a soudní moc
7. Uspořádat nové prezidentské volby
8. Uspořádat prezidentské referendum
9. Obsadit parlament
10. Přijmout a zavést nové zákony na kontrolu tisku (Gratius 2007: 11).

Norberto Ceresole ve své práci *Ceresole y la Revolución de Hugo Chávez: La Relación Caudillo, Ejército y Pueblo* vyzdvihuje schopnost chavismu propojit vojenské s civilně – politickým a definuje několik jeho základních bodů, jako úctu k bojovníkům za vlast, národ a svobodu, vizi sjednocené Ameriky, vytváření pocitu nepostradatelnosti samotné osoby prezidenta a podporu příslušníků vojenských složek ve prospěch celé společnosti (Carrasquero 2010: 61).

Fujimorismus

Fujimorismus v porovnání s chavismem, je používán jako termín pro označení období a formu vlády, nikoliv však pro hnutí, jak je tomu v případě chavismu a spadá tedy do kategorie neopopulismu. Jak uvádí Ellner, jedná se o vládu silně anti – politickou, personalistickou, s autoritářskými znaky, bez snahy o vytvoření organizační základny v podobě politických stran, či hnutí (Ellner 2003: 145–146). Roberts označuje fujimorismus za vzorový případ volebního populismu, pro nějž je typickým znakem vytváření politických stran jako „prázdných nádob“, které jsou určeny čistě pro volební účely (Roberts: 18). Mayorga chápe fujimorismus jako styl svázaný s minulostí, vycházející tedy z tradice a na ní navazující s určitými modifikacemi. Fujimorismus má dle jeho názoru úzkou souvislost s minulostí nejen z hlediska politického stylu, ale rovněž z hlediska koncentrace moci, jejího svévolného užívání a křehkého institucionálního základu, na němž staví svoji popularitu (Mayorga 1995: 26–28).

Stejně jako chavismus i fujimorismus má svůj soubor identifikačních znaků. Patří mezi ně: nástup politického outsidera do vysoké politiky bez předchozí politické zkušenosti, anti-oligarchický diskurs, caudillismus, anti-politická forma vlády, silné personalistické vazby, kombinaci neopopulismu a neoliberalismu, silná role armády a armádních složek, technokracie, privatizace a s ní spojeno omezování zásahů státu do státní ekonomiky a autoritářské tendence. Charakteristickým prvkem fujimorismu, jenž jej zařazuje do vlny neopopulistů, je, jak uvádí Crabtree, propojení ekonomického liberalismu a politického populismu (Crabtree 2000: 46).

Jak můžeme pozorovat, populismu lze přiřazovat různá adjektiva na základě různých definičních prvků, které, jak již bylo řečeno, vždy staví na základní charakteristice, kterou sdílejí všechny typy a podoby jevu. Pokud bychom měli shrnout chápání populismu pro naši práci, můžeme říci, že jej tedy chápeme jako mocenskou strategii vyznačující se následujícími rysy:

1. Tuto strategii využívá politický aktér v podobě charismatického vůdce, jenž se stylizuje do role nové síly, nové možnosti, v "boji" za práva lidu proti celé dosavadní politické elitě. Legitimita jeho jednání vychází z masivní lidové podpory, či vysokého počtu hlasů a žádné jiné společenské zájmy a síly nemusí respektovat, nebo nerespektuje.
2. Mocenskou základnou je lid stavěný do protikladu k početně slabé, ale vlivné elitě, která je lidu odcizena a nejedná v jeho zájmu.
3. Vztah mezi lidem a vůdcem je hierarchický, zakládá se na mobilizaci shora a postrádá stabilní organizační instrumenty (Dvořáková, Buben, Němec, 2012: 178–83).

1.4 Podmínky pro nástup populistických lídrů

Populismus je bezpochyby trvalým a výrazným rysem latinskoamerické politiky. V zemích s extrémně nerovnou sociální strukturou (nehledě na to, zda se jedná o nerovnost způsobenou na základě etnického, genderového, nebo kulturního pozadí), s korupční a klientelistickou politikou, není divu, že tradiční politické instituce v rukou pro společnost nedůvěryhodné elity ztrácí podporu a vytvářejí tak ideální prostředí pro nástup „lidového vůdce“, jenž slibuje zastupovat a prosazovat hlas lidu, který je nejen prezentován, ale i vnímán, jako „zachránce“. Populismus v Latinské Americe má jak strukturální, tak kulturní kořeny (Armony 2005: 2).

Nyní se tedy budeme věnovat otázce, proč tomu tak je, tedy z jakého důvodu je prostředí Latinské Ameriky tak vhodným prostředím pro výskyt populistických vůdců a jaké jsou vhodné podmínky pro jejich nástup k moci.

Perrelli ve své práci uvádí následujících pět faktorů ovlivňujících možnost výskytu personalistických vůdců v podobě politických outsiderů⁹:

1. Krize tradičních politických stran
2. Nedůvěra společnosti ve stávající vedení (elity)
3. Potřeba společnosti pocitu naděje (na změnu)
4. Osoba, jež bude ztělesňovat naději na změnu, bude ochotna vzít na sebe vedení a nebude vázána na stávající nedůvěryhodné instituce, a která bude moci komunikovat s širokou společností především pomocí sdělovacích prostředků
5. Vůle lidu brána jako hlavní legitimizační prvek pro činnost vůdce (Perelli 1995: 192).

V první řadě je důležité uvědomit si, na základě čeho získávají populisté svoji podporu. Třebaže mezi hlavní nástroje populistických lídrů patří osobitá rétorika a přesvědčovací schopnosti, stoupenci populistů nejsou naivní jedinci,

⁹ „political outsiders“ je význam užívaný pro osoby bez politické zkušenosti, institucionálního politického zázemí a spojeneckých vazeb. Tento termín se objevuje v Latinské Americe od 80. let 20. století (Roberts 2006: 88).

jež se nechávají strhnout planými sliby. Základním prvkem pro nástup a vůbec možnost uplatnit schopnosti a charisma personalistického vůdce je nespokojenost společnosti se statutem quo, tedy se stávající situací, v níž se většina společnosti nachází. Právě kritika tradičních institucí, jež nejsou schopny reagovat na požadavky nebo cíleně opomíjejí potřeby většinové společnosti, stranického systému, privilegovaných menšin a vládnoucí elity, dává prostor pro uplatnění schopností populistického vůdce, charismatického lídra, jenž pomocí exkluzivní rétoriky dokáže oslovit společnost opovrhující dosavadním fungováním státu. Jako klíčový element při vytváření koalice voličů napříč třídami lze bez pochyby považovat „anti-status quo“ ideologii. Není proto náhodou, že populističtí vůdci mají tendenci objevovat se v „bohatých zemích“ (ne jen ve smyslu bohatství přírodních zdrojů, ale také bohatství kulturního, národního a etnického dědictví) s „chudým obyvatelstvem“. Jako příklady můžeme bez pochyby uvést země jako Peru a Venezuela, kde vlády selhaly ve využití obrovského potenciálu ve prospěch masové společnosti (ať již cíleně za účelem zneužívání bohatství země v rámci úzké elity, či z důvodu neschopnosti efektivní redistribuce bohatství státu) (Armony 2005: 2).

2 Analýza vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho

Následující, kontextuální kapitola bude rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola se bude věnovat analýze vlády Huga Cháveze a druhá podkapitola analýze vlády Alberta Fujimoriho. Pozornost bude věnována jejich výrazným okamžikům a především proměnným, jež jsme si vytyčili v úvodu práce.

2.1 Venezuela v době vlády Huga Cháveze

V následující části práce se budeme věnovat vývoji ve Venezuele během vlády Huga Cháveze, přičemž v úvodu kapitoly se zaměříme i na vývoj stranického systému před jeho nástupem, neboť právě jeho proměny daly prostor pro nástup tohoto personalistického vůdce. Celá podkapitola tedy bude zahrnovat období od roku 1988 do roku 1998, kdy budeme pozorovat vytváření v hodných podmínek pro radikální změnu v politickém uspořádání a nadále období od Chávezova zvolení do funkce v roce 1999 po jeho smrt v roce 2013. Zaměřena bude především na vybrané proměnné, tedy podmínky k vzestupu k moci a na nástroje, jež mu sloužily k získání a udržení podpory.

2.1.1 Vzestup k moci aneb od stranického systému s dlouholetou tradicí k nástupu politického outsidera

První otázkou při studiu personalistických populistických vlád je, kde se vůbec vzaly a co jejich představitelům umožnilo dostat se k moci. Zde je třeba

alespoň stručně nastínit politickou situaci, jež ve Venezuele před nástupem Huga Cháveze panovala.

Této problematice je věnován prostor především proto, že k vytvoření vhodných podmínek pro charismatické lídry bez předchozí politické zkušenosti bylo výsledkem dlouholetého tání stranických systémů a nebylo nárazovou záležitostí. Jak uvádí například Kurt Weyland, ideální situace pro nástup personalistického vůdce vyvstává v okamžiku akutní krize, kdy slabé instituce a fragmentovaný stranický systém není schopný reagovat na problémy a požadavky společnosti (Weyland 2002: 13–15). Jaké události ve stranickém systému Venezuely vedly k vytvoření vhodných podmínek pro nástup Huga Cháveze nám ukáže následující podkapitola, která bude vycházet především z práce Henryho A. Dietze a Davida J. Myerse *Party System Collapse in Venezuela and Peru*, kde, třebaže se autoři zabývají faktory způsobujícími kolaps systému, v podstatě popisují i podmínky, jež vedou k nástupu antisystémového vůdce, což je předmětem našeho zájmu.

Podoba stranického systému ve Venezuele před nástupem Huga Cháveze má své kořeny již v 70. letech 20. století, kdy se z multistranického uspořádání vyvinul systém dvou a půl strany. Ve středu stranické soutěže byly AD – sociálně demokratická, středolevá strana a COPEI – křesťanskodemokratická, středopravá strana. Tyto dvě strany získaly dohromady 90% hlasů v prezidentských volbách v 70. a 80. letech. Třetí strana – MAS – byla reformní odnoží Komunistické strany Venezuely, ideologicky se řadila nalevo od AD a v 80. letech se ještě více přibližovala ke středu, nicméně od roku 1969 až do roku 1993 nehrála v politické soutěži nijak významnou roli (Levine 2002: 248–249).

V případě Venezuely můžeme pozorovat fungující stranický systém s dlouholetou tradicí, pevně zakotvenými institucemi a jasnou dominancí dvou politických stran, jež se udržovaly u moci po čtyři desetiletí¹⁰. K pochopení

¹⁰ Stranický systém dvou dominantních u moci se střídajících stran se nazývá „Punto Fijo“, podle dohody z roku 1958, kdy se právě dvě politické strany AD, COPEI a ještě URD (republikánská demokratická strana) dohodly na spolupráci a vytvořily velkou koalici. Dohoda a systém z „Punto Fija“ (město ve Venezuele, kde byla dohoda podepsána) byly reakcí na tříletou vládu AD, která byla neúspěšná a skončila vojenským pučem a nástupem Marcosé Péreze Jimenése a jeho vlády tvrdé ruky. V roce 1958 byl Jimenéz svržen a začalo budování demokracie pod taktovkou AD a COPEI (Levine 2002: 248).

rozpadu tohoto systému je třeba zaměřit se na zpočátku nenápadné, nicméně podstatné změny nálad ve společnosti a vztahu voličů k tradičním politickým institucím, jež se dají nejlépe sledovat při konání voleb. Z tohoto důvodu se nyní budeme věnovat volbám v období 1988– 1998, které nám pomohou objasnit důvody rozpadu stranického systému ve Venezuele (Diez, Meyers 2007: 66).

Poslední celostátní volby, kde dominovaly AD a COPEI, proběhly 4. prosince 1988, kdy tyto strany získaly dohromady 94 % hlasů v prezidentské volbě a téměř tři čtvrtiny křesel v senátu. V těchto volbách si tedy strany upevnily moc a nic nenasvědčovalo ztrátě podpory. Jediným ukazatelem změny postoje voličů ke stranám byl nárůst zdržení se hlasování, jež se zvýšil o 6 % z 12 % na 18 %, na což ovšem zatím nebylo nahlíženo jako na vážný problém (Marta–Sosa 1993: 6).

S mnohem většími problémy se potýkal nově zvolený prezident, Carlos Andrés Pérez z AD, jež se po svém nástupu do funkce musel vypořádat s ekonomickou krizí obrovských rozměrů, což znamenalo jeden z prvních osudných kroků jeho vlády, tedy žádost Mezinárodního měnového fondu o pomoc. Carlos Andrés Pérez, jež ve své kampani sliboval návrat starých zlatých časů, nyní musel jako podmínku pro poskytnutí úvěru zavádět úsporná opatření, jež byla prakticky protikladem návratu „starých dobrých časů“, na což společnost reagovala řadou stávek a protestů. Nicméně ve volbách, jež se konaly o deset měsíců později, stále nic nenapovídalo rapidní ztrátě podpory tradičních stran, jelikož v regionálních volbách opět většina voličů podpořila kandidáty AD a COPEI (Diez, Meyers 2007: 66–67).

Na počátku 90. let makroekonomické ukazatele naznačovaly ekonomické zlepšení v zemi, nicméně šok pro elity přišel ze zcela nečekané strany. 4. února 1992 skupina mladých důstojníků provedla neúspěšný pokus o puč vedený důstojníkem Hugem Chávezem. O neúspěchu tohoto aktu se dá polemizovat. Třebaže k převratu nedošlo a vláda svržena nebyla, Hugo Chávez se díky chybnému kroku prezidenta Peréze, jež mu umožnil výstup v televizi, v němž měl Chávez vyzívat své lidi ke složení zbraní, dostal do podvědomí společnosti a stal se symbolem pro opozici vůči stranickému systému Punto Fijo. V televizním výstupu veřejně před celým národem místo výzvy ke složení zbraní

ospravedlňoval své kroky tím, že jeho cílem je zbavit zemi korupce a neoliberální politiky, která utiskuje lid. Za hlavního viníka tohoto "osudného" výstupu je označován tehdejší ministr obrany, generál Fernando Ochoa Antich, jenž nedal na prezidentovo naléhání Chávezovu řeč předtočit a nechat ho mluvit pouze spoutaného. Své šance mladý důstojník naplno využil a sám Ochoa Antich označil pokus o převrat za vojenskou porážku, ale politické vítězství (Ochoa Antich 2007: 145–147).

Hugo Chávez se v již v mládí inspiroval myšlenkami Simona Bolívara, jenž byl jihoamerickým a středoamerickým hrdinou, neboť je považován za osvoboditele států v těchto regionech od nadvlády španělského impéria. Díky svému studiu na vojenském gymnáziu a akademii se brzy dostal do společnosti podobně smýšlejících mladých důstojníků, kteří stejně jako on nebyli spokojeni se stávajícím korupčním fungováním státu. Společně s dalšími důstojníky začal tedy osnovat plán, jak situaci změnit a svrhnout stávající vládu v čele s prezidentem Carlosem Andrésem Pérezem, jenž byl právě v polovině svého druhého funkčního období na postu prezidenta Venezuely. V únoru roku 1992 tedy proběhl pokus o puč. Do převratu byly zapojeny vojenské posádky ze států Zulia, Miranda, Aragua, Carabobo a z federálního distriktu. Povstání známé jako Operace Zamora (*Operation Zamora*) bylo naplánováno na noc návratu prezidenta Peréze ze světového ekonomického fóra ve Švýcarsku. Nicméně pokus byl neúspěšný a odpovědné osoby, jimiž byli právě mladí důstojníci Hugo Chávez Frías, Felipe Acosta Carlés y Jesús Urdaneta Hernández, instruktoři na vojenské akademii (*Academia Militar*) a zároveň členové ilegální skupiny v rámci ozbrojených sil známé jako Bolívarovské hnutí MBR – 200 (*Movimiento Bolivariano MBR–200*) byli pozatýkáni a uvězněni.¹¹

Další pokus o převrat proběhl 27. listopadu 1992. Byl vedený členy námořních a leteckých jednotek venezuelské armády a výrazně oslabil Pérezovu vládu. Samotný Pérez byl následně v květnu téhož roku obviněn z vlastizrady. Nicméně tyto události ještě neznamenalý krach stávajícího systému dominance dvou politických stran, třebaže byly indikátory již zřejmých a na povrch

¹¹Dostupné na: <http://www.ultimasnoticias.com.ve/la-propia-foto/golpe-de-estado-del-4-de-febrero-de-1992.aspx> (25. 5. 2013)

vyploouvajících problémů. V regionálních volbách v roce 1992 se zdála být situace ještě pod kontrolou, neboť většinu hlasů získala COPEI, jakožto alternativa k selhávající AD, což znamenalo pouze pokračování v dlouhé tradici předávání vlády mezi AD a COPEI. Právě politické zemětřesení nastalo v národních volbách roku 1992, kde se naplno projevíly doposud skryté, opomíjené a neřešené problémy, jež vyústily ve vnitřní fragmentaci tradičních politických stran a kde AD a COPEI poprvé od roku 1958 získaly dohromady méně než 50 % hlasů (Diez, Meyers 2007: 67–68).

Zásadní otázkou je, proč právě v tomto období došlo k tak dramatické změně? Je zřejmé, že až do prosince roku 1992 probíhaly změny skrytě pod zamrzlým povrchem tradičního stranického systému. Nicméně rozhodnutí Rafaela Caldery, že získá prezidentskou funkci nezávisle na COPEI, znamenalo otevřený konflikt uvnitř strany, jež nebyla nadále vhodnou alternativou vůči AD, a bylo třeba dalšího hráče, jenž by tuto alternativu představoval. Tím se stal právě Rafael Caldera jako nezávislý kandidát, v jehož programu patřilo mezi priority zlepšení situace chudého obyvatelstva a rozbití dominance AD – COPEI. V prosincových národních volbách tedy došlo k definitivnímu prolomení stabilního stranického systému. AD a COPEI měly sice nadále největší kongresové zastoupení, nicméně MAS společně s Calderovou vládou měla více zástupců a senátorů než kdy v historii a vlivnou roli a významné postavení nyní zaujímaly i nově vzniklé strany – Causa – R a Convergence (Sblížení). Jakožto jeden z kmotrů demokracie měl Caldera autoritu, kterou jeho oponenti z AD a COPEI neměli. Po svém nástupu do funkce sliboval návrat k politice sociální spravedlnosti, jak tomu bylo v jeho prvním volebním období v letech 1969–1974. Caldera byl zvolen díky svému opozičnímu programu vůči předchozímu prezidentovi Perézovi, jehož hospodářská politika měla děsivé následky. Nicméně v letech 1993–1994 zůstávaly příjmy z ropy nízké, zahraniční půjčky vyschly a důvěra zahraničních investorů byla značně oslabena. Tato situace vedla k znemožnění dostání slibu Calderovy předvolební kampaně, tedy vzkříšení státního kapitalismu, a donutila ho k vyhlášení programu „Agenda Venezuela“, což v podstatě znamenalo návrat k neoliberální politice. S tím radikálně nesouhlasila politická strana MAS a Caldera v ní ztratil

podporu, kterou následně hledal u AD, jež mu ji slíbila pod podmínkou získání důležitých resortů. Právě tento krok udělal vládu v očích společnosti ještě méně důvěryhodnou, než vládu předchozí. V této situaci již neexistovala prakticky žádná alternativa vyvstávající z tradičního stranického systému a vznikl prostor pro antisystémového hráče, jenž byl v podvědomí společnosti již od pokusu o puč v únoru roku 1992 (Diez, Meyers 2007: 71–77).

Pokus o puč, ačkoliv v daném okamžiku neúspěšný, měl tedy velký vliv na následné dění kolem osoby Huga Cháveze při jeho prezidentské kandidatuře v roce 1998. Díky svému projevu v televizi se mladý důstojník s vojenskými, nikoliv politickými zkušenostmi dostal do povědomí společnosti, jako možná alternativa ke zkorumpované, nedůvěryhodné, elitistické a požadavkům většinové společnosti nevyhovující vládě. Do politického života se Hugo Chávez zapojuje naplno v roce 1995 a s cílem kandidovat v následujících prezidentských volbách zakládá Hnutí V. Republiky (*Movimiento Quinta República*), politickou stranu orientovanou proti stávajícímu korupčnímu systému, klientelistickému režimu střídání dvou stran (AD, COPEI) a s programem orientovaným na nižší a střední vrstvy společnosti. (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 264–266).

V roce 1998, kdy se konají prezidentské volby, je země zmítána ekonomickou krizí a vláda v čele s prezidentem Calderou čelí obviňování z korupce, klientelismu, podvodů a není nadále vnímána jako vhodná reprezentace společnosti. Právě díky ekonomické krizi, zkorumpovanosti tradičních politických stran, jejich nedůvěryhodnosti a neschopnosti reprezentovat zájmy většinové společnosti má po dlouhých čtyřiceti letech „nadvlády“ dvou stran šanci na úspěch outsider bez politické zkušenosti, nicméně člověk z lidu, jenž již v minulosti dokázal, že jeho cílem je bránit práva společnosti před zájmy elity. Právě zde si nejspíše řada voličů vzpomněla na Huga Cháveze jako na jednoho ze strůjců pokusu o puč, jímž chtěl vymanit společnost od nadvlády zkorumpované elity. K těmto prezidentským volbám byl poprvé od roku 1959 přizván mezinárodní dohled. Národní volební rada – CNE

(*Consejo Nacional Electoral*) jej přizval z důvodu očekávání velkých politických změn za účelem mezinárodního uznání regulérnosti voleb.¹²

Na jaře roku 1998 přinesly volební průzkumy zprávu, že je Chávez v čele žebříčku popularity. Na základě těchto výsledků se obě velké strany, stále kontrolující parlament, rozhodly pro řadu změn, jež měly Chávezovi vítězství znesnadnit. Národní volební rada, v níž AD a COPEI ještě stále dominovaly, se rozhodla pro dva zásadní kroky. Prvním bylo rozhodnutí neprodloužit registraci voličů. V důsledku tohoto rozhodnutí se asi dva miliony osob nestihly zaregistrovat z důvodu pomalého systému vystavování volebních průkazů. Tento krok byl prokazatelně zacílen na oslabení voličské podpory Cháveze, neboť většina nezaregistrovaných žila v chudinských čtvrtích, kde měl právě nejvíce zastánců a potencionálních voličů. Druhým krokem bylo oddělení parlamentních a regionálních voleb od voleb prezidentských. Cílem bylo zabránit Chávezovým lidem v obsazení všech důležitých mocenských center v zemi. Volby do parlamentu tedy probíhaly v listopadu, prezidentské pak o měsíc později. Oficiální odůvodnění tohoto rozdělení znělo, že by CNE tolik voleb najednou jednoduše nezvládla (Buxton 2001: 186–187).

Rozhodnutí oddělit volby se na základě výsledků parlamentních a regionálních voleb značilo jako správné, neboť zvítězila AD s 24,1 %, následována MVR s 19,9 % a COPEI s 12 % a bylo jasné, že ať už prezidentské volby vyhraje kdokoliv, bude muset s AD a COPEI spolupracovat (Dvořáková, Buben, Němec, 2012: 268).

Výsledky prezidentských voleb byly následující: vítězem se stal se značnou převahou Hugo Chávez, jenž kandidoval za relativně mladou politickou stranu Hnutí V. Republiky, která měla oslovit především nižší a střední třídu prostřednictvím rázné kritiky stávajícího režimu. Jediným kandidátem schopným porazit ho byl Henrique Salas Romer, první guvernér zvolený v lidovém hlasování ve státě Carabobo a rovněž kandidát za Project Venezuela (*Proyecto Venezuela*), politickou organizaci, jež byla založena jím samotným v roce 1998 právě za účelem kandidatury v prezidentských volbách. Cíle a vize této politické

¹² Dostupné na: <http://www.cartercenter.org/countries/venezuela-peace-elections.html> (25. 5. 2013)

strany se shodují s vizemi regionálních politických stran Project Carabobo a Project Avanza (*Proyecto Carabobo, Proyecto Avanza*).¹³

Další kandidátkou byla mediálně známá venezuelská modelka Irene Sáez. Ta v roce 1981 vyhrála soutěž Miss Venezuela a posléze i Miss Universe. V roce 1992 byla zvolena starostkou Chacaa (jedna z pěti samosprávných obcí Caracasu) a v roce 1998 kandidovala za svoji stranu IRENE (*Integración y Renovación Nueva Esperanza*). Třebaže jako kandidátka s politickou zkušeností měla zpočátku jisté šance, její spojení s tradiční politickou stranou COPEI společně s nedostatkem důvěry ve vůdcovské schopnosti jí nedovolily dosáhnout lepšího výsledku, než třetího místa.¹⁴ AD se na rozdíl od COPEI rozhodla postavit svého kandidáta Luise Alfara Ucera. Jako poslední se klání účastnil jako nezávislý bývalý oficiální kandidát AD Claudio Fermín (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 266).

Výsledky prezidentského volebního klání byly jasné. Za vysoké absence 36,6 % voličů (způsobené problémy s registrací) zvítězil dne 6. 12. 1998 Hugo Chávez s 56,20 %, zatímco na druhém místě se umístil s 39,97 % Salas Romer (Dvořáková, Buben, Němec, 2012: 268).

Když Hugo Chávez v roce 1999 převzal prezidentský post, prohlásil: „*Vážení přátelé, stalo se, co se stát mělo*“ (Colombet 2002). Hugo Chávez vyhrál v prezidentských volbách a smetl ze scény dvě tradiční, historické, politické strany, jež měly ve venezuelské historii dlouhodobě stabilní místo. Otázkou je, jak se Chávezovi, do té doby nevykonávajícímu žádnou oficiální funkci, bývalému vůdci politického převratu, trestanci a člověku bez jakékoliv politické zkušenosti podařilo získat lid na svoji stranu?

Odpověď na tuto otázku nalezneme v historii země. Jak podotýkají Cristina Marcano a Alberto Barrero Tyska, není to náhodou, že se do čela země dostal vojenský důstojník. Mezi lety 1830 a 1958 byla země pod civilní vládou pouhých devět let. Od roku 1958 a počátku Punto Fijo, se podařilo nejen zavést demokratický systém, ale vláda se rovněž snažila začlenit občanskou společnost do politického dění tak, aby nevznikaly úřednické posty v rámci ozbrojených sil.

¹³ Dostupné na: http://proyectovenezuela.com/wppv/?page_id=138 (25. 5. 2013)

¹⁴ Dostupné na: <http://www.terra.com/mujer/articulo/html/hof5309.htm> (25. 5. 2013)

I proto prezident Caldera přišel s návrhem, aby studenti vojenské akademie dokončili studium na civilní škole. Paradoxně byl právě Chávez jeden z prvních absolventů a posléze se pokusil svrhnout prezidenta Peréze vojenským pučem. Plán prezidenta Calderi začlenit vojáky do civilní společnosti tedy nevyšel a společnost z historické zkušenosti chápala vojenské řešení jako jedinou možnost na radikální a efektivní změnu. Armáda má ve venezuelské historii dlouholetou tradici a tato lidová složka s občanskou společností přes veškeré snahy civilních vlád omezit její vliv vždy měla úzké vztahy. Případ Venezuely ukazuje, že zde mohla koexistovat militarizace politických záležitostí a politizace militárních složek v rámci formální demokracie. Není proto divu, že se do čela státu dostal právě mladý vojenský důstojník a že právě on se stal pro společnost nadějí na radikální změnu (Colombet 2002).

Hlavní roli v rozhodování voličů hrála nespokojenost voličů s ekonomickou krizí, jež dávali za vinu Calderově korupční vládě a spojení s AD. Caldera, jakožto nadějná alternativa vůči tradičním politickým stranám ve volbách v roce 1992 zdiskreditoval svoje postavení spojenectvím se stranou, proti níž byla postavena jeho předvolební kampaň. COPEI místo aby se snažila situaci řešit, byla zaměstnána bráněním Calderovi vládnout a vnitřním rozkolem a vzájemným obviňováním z výsledků voleb uvnitř strany se stala rovněž nevhodnou alternativou reprezentace společnosti (Diez, Meyers 2007: 71–77).

2.1.2 Přijetí nové ústavy a vznik a vývoj Bolívarovské Republiky

V roce 1999 se Hugo Chávez stává legitimním prezidentem Venezuely. V tomto okamžiku jsou však jeho možnosti pro provádění velkých změn, jak institucionálních, tak v logice fungování státu, značně omezené, neboť pro své plány na změny postrádá většinu v parlamentu. Jelikož je stále v platnosti ústava z roku 1961, která nedává možnost provádět větší změny bez schválení obou komor kongresu. Chávez se proto rozhodl přijmout ústavu novou a celé své

počínání postavil na konceptu lidové suverenity – základním principu populismu (Dvořáková, Buben, Němec, 2012: 268).

Chávez usiloval o zvolení suverénního a plnomocného Ústavodárného shromáždění, jež by následně přijalo novou ústavu. Prezident nejdříve vyhlásil referendum o svolání Ústavodárného shromáždění, pročež se vyslovilo 81,9 % občanů. Krátce po svolání referenda se konaly volby, v nichž se Chávezovi a jeho straně podařilo získat sto dvacet pět křesel a tedy 95 % vítězství v těchto volbách (Marcano, Tyzská 2007: 127). Zástupci zvolení do Ústavodárného shromáždění připravili text ústavy odpovídající chavistickým představám. Se 350 články jde o jednu z nejdelších ústav na světě. Ve snaze zdůraznit změnu, tedy zásadní posun od minulosti, došlo k přejmenování státu na Bolívarovskou republiku Venezuelu, čímž je zdůrazněna snaha o založení "nové vlasti" a posílení integrace Latinské Ameriky (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 270).

Mezi hlavní institucionální změny patří posílení pravomocí prezidenta republiky, rozpuštění dvoukomorového parlamentu a jeho nahrazení parlamentem jednokomorovým, změna názvu státu, posílení role původního obyvatelstva a nárůst armádních složek a jejich vlivu. Prezident je volen na dvě funkční období, jednokolovým hlasováním na šest let.¹⁵ Prezident rovněž povyšuje důstojníky od úrovně plukovníka, což doposud činil senát. V rámci odkazu na Simona Bolívara jsou v nové ústavě zahrnuty úřady ombudsmana, generálního prokurátora a kontrolní orgány zastupují tzv. morální moc. Konečný text ústavy byl na řadě míst upraven bez vědomí delegátů a Nejvyšší soud musel nakonec rozhodnout, která verze bude platná. Kromě přípravy "vhodné" ústavy se Ústavodárnému shromáždění povedlo eliminovat aktéry a instituce, jež svoji legitimitu a legalitu odvozovaly od předchozích voleb, jelikož všechny moci byly tomuto shromáždění podřízené. V plebiscitu konaném 1. 12. 1999 schválilo text ústavy 71,8 % voličů. Po schválení ústavy Ústavodárné shromáždění přijalo tzv. dočasný ústavní režim (v ústavě nikde neuvedený) a jmenovalo nové členy CNE, Nejvyššího soudu, generálního prokurátora atd. a nechalo rozpustit kongres zvolený v roce 1998, jenž byl v následujících volbách nahrazen Národní

¹⁵ V roce 2009 Chávez prosadil referendum o odstranění limitů v počtu znovuzvolení do prezidentské funkce (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 270).

legislativní komisí. Nová politická společnost tak obsadila všechna mocenská centra v zemi, kromě státní ropné společnosti PDVSA a zaměstnavatelského svazu FEDECÁMARAS (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 270–271).

Nová ústava je například organizací Amnesty International označena za demokratičtější a vyzdvihuje především články prohlašující právo na bezpečný život, adekvátní hygienické podmínky a právo na zdravotní péči jako základní práva občanů Bolívarské republiky Venezuela.¹⁶ Nicméně na druhou stranu články omezující soukromé podnikání a zakazující privatizaci nerostného bohatství, zejména pak ropy, byly důvodem znepokojení a následné bezmoci do té doby mocných a na tomto průmyslu vydělávajících a označují tyto články jako proti demokratické. Přes výhrady části společnosti k některým článkům nové ústavy proběhly v červenci roku 2000 takzvané „Mega volby“ (volili se všechny instituce v zemi), ve kterých Hugo Chávez svoji prezidentskou pozici obhájil a tentokrát získal již 59,76 % hlasů.¹⁷

2.1.3 Období konfrontace (2000–2003)

Od voleb v roce 2000 stále narůstá opoziční tlak a z důvodu protestů managementu státní ropné společnosti PDVSA a rostoucímu tlaku ze strany USA je prezident nucen vládnout pomocí dekretů, které na demokratičnosti jeho vládě příliš nepřidávají. Pouze na zvládnutí ekonomické krize, která zachvátila zemi již za vlády prezidenta Caldery, vydává Chávez 49 dekretů, proti nimž se staví především podnikatelská komora a odborové svazy. Právě tyto organizace vyvolají vlnu stávek. Nicméně stávky zatím výrazně neohrožují Chávezovu politiku a ekonomika země se může rozjíždět bolívarovským směrem. Svoji podporu u obyvatelstva si prezident posiluje i splněním předvolebních slibů, když v prosinci roku 2001 skutečně zavádí bezplatné zdravotnictví. Začátek roku 2002 se nese opět ve znamení stávek a protestů ze strany odborových svazů a

¹⁶ Jedná se o články Ústavy 82, 83, 84, 85 v *Constitución de la República Bolivariana de Venezuela* (Constitución de 1999 con las reformas hasta 2009).

¹⁷ Dostupné na: <http://www.cartercenter.org/countries/venezuela-peace-elections.html> (26. 5. 2013)

podnikatelské komory. Tyto organizace zakládají Koordinační výbor za svobodu a demokracii, později přejmenovaný na Demokratickou koordinaci, jež tvoří hlavní opoziční proud proti Chávezově politice. Tato organizace byla financována především z USA skrze zprostředkovatelské organizace.¹⁸

Trnem v oku bylo opozici především přijetí zákona, jež podřizoval PDVSA ministerstvu energetiky a těžby, omezoval možnost podnikání zahraničních firem a zvýšil příjmy, jež musely tyto firmy odevzdávat státu z 16,66 % zisku na 30 %. Nutno dodat, že Chávez tento zákon s nikým nekonzultoval a je zřejmé, že tak jednal v zájmu podřízení PDVSA své vládě (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 273). Vládní kroky na základě dekretů doprovázené zhoršováním ekonomické situace vedly k vyostřování konfliktů mezi vládou a opozicí zastoupenou médii a ekonomickou společností. V únoru roku 2002 prezidenta pozitivně hodnotilo pouhých 34 % lidí (Carrasquero 2002: 35).

Paradoxně následné počínání opozice Chávezovi zajistilo opět podporu. V dubnu 2002, kdy bylo prezidentem odvoláno vedení PDVSA z důvody obvinění z prodávání ropy pod cenou právě do Spojených Států, se situace velmi vyhrotila. Tento krok měl za následek krvavé demonstrace a následné uvěznění prezidenta Cháveze. Prezidentem země je jmenován šéf podnikatelské komory FEDECAMARAS, Pedro Carmona, jehož vláda ovšem trvá pouhých třicet šest hodin, po nichž je svržena přívrženci prezidenta Cháveze.¹⁹

Nástup Carmony byl zcela protiústavní, neboť v případě, že Chávez abdikoval (pod výhrůzkami bombardování prezidentského paláce), měl dle ústavy zemi vést viceprezident Diosdado Cabello. Tímto krokem se opozice značně zdiskreditovala a její diskurs postavený na obraně liberálnědemokratických hodnot se jevil jako poněkud lichý. Období konfrontace návratem Cháveze do paláce Miraflores ale nebylo u konce a prezidenta měla čekat jedna z největších výzev, doslova boj o přežití. Dva měsíce trvající stávka podnikatelského sektoru a ropného průmyslu na přelomu let 2002/2003 byla patrně jednou z největších konfrontací mezi vládou a

¹⁸ Dostupné na: <http://www.bolivar.wbs.cz/Hugo-Chavez.html> (26. 5. 2013)

¹⁹ Dostupné na: <http://www.noticias24.com/venezuela/noticia/101551/> (26. 5. 2013)

soukromým sektorem v Latinské Americe a Chávez ji přežil jen díky pomoci nového brazilského prezidenta Luly da Silvy. Z výše uvedeného můžeme tedy pozorovat, že první zvolená strategie opozice, tedy protiústavní chování, se minula účinkem a zároveň ukázala, že to není jenom prezident, kdo nerespektuje pravidla politické hry (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 274–275).

2.1.4 Období stabilizace (2003–2006)

Po nepovedených stávkách a neúspěšném puči ovšem klid hned nenastává. Na scénu přichází nový hráč a rovněž nová taktika opozice jak proti prezidentovi bojovat. Vzniká občanské sdružení SÚMATE, placené mimo jiné USA, které přispívali tisíci dolary na podporu volebního vzdělání (Lemoine 2004: 32). Prezident se stále potýká se silnou opozicí, která nyní zvolila taktiku odvolání prezidenta ústavní cestou a využívá práva na svolání referenda o odvolání prezidenta z funkce. V roce 2004 skutečně shromáždí potřebný počet hlasů (tři miliony) pod petici k vypsání referenda. Referendum bylo svoláno na 15. srpna 2004 a mělo za následek posílení prezidentovi pozice, neboť jej vyhrál.²⁰

V roce 2004, na základě revokativního referenda, se Chávezovi daří zlomit opoziční odpor, stabilizovat situaci a vytvořit si prostor pro vládnutí bez výraznější opozice, k čemuž mu bezpochyby napomohla stále rostoucí cena ropy, jež zajišťovala dostatek redistributivních zdrojů pro udržení popularity a fakt, že antichavistická občanská společnost se dlouho vzpamatovávala z prohry na konci 90. let a její formování bylo teprve v počátcích.²¹ V regionálních volbách v prosinci 2004 chavisté ovládli téměř všechny guvernérské posty (jedinou výjimkou byl ropný stát Zulia a ostrovní stát Nueva Esparta) a v

²⁰ Dostupné na: <http://www.noticias24.com/venezuela/noticia/101551/> (26. 5. 2013)

²¹ V této fázi boje s opozicí Chávezovi paradoxně velmi pomohl jím věčně zatracovaný americký prezident George Bush. Díky válce v Iráku vzrostla cena ropy a Chávezovi se tak dostala do rukou silná zbraň v podobě petrodolarů, díky nimž měl dostatek zdrojů například na mise, jimiž si zajišťoval podporu hlavně venkovského a chudého obyvatelstva (Dvořáková, Buben, Němec, 2012: 272–275).

prosinci 2005 pak opozice, jež byla nyní tvořena především novými stranickými formacemi jako Nejdříve spravedlnost (*Primero Justicia – PJ*) a Nový Čas (*Un Nuevo Tiempo – UNT*), odstoupila od parlamentních voleb a Chávezovo MVR spolu s několika dalšími chavistickými formacemi ovládlo legislativní sbor až do roku 2010. Chávez měl v tuto chvíli v rukou veškerou moc v zemi, těšil se stále oblibě díky rozdělování petrodolarů a po vítězství v prezidentských volbách v roce 2006 by se dalo čekat, že provede konsolidaci státu (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 271–276).

V tomto období, konkrétně v roce 2004 Chávez zakládá Alianci bolívarovských národů Amerik (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de nuestra América – ALBA*).²² Založení ALBA a její výsledky, tedy zajištění lékařské péče a vzdělání i pro „chudé“ obyvatelstvo Chávezovi přidává na popularitě a v roce 2006 nastupuje do prezidentských voleb s vidinou pohodlného vítězství stále za stranu Hnutí V. Republiky. Nejvýraznějším protikandidátem byl Manuel Rosales za stranu Nový čas – středo – levicovou sociálně demokratickou stranu, nicméně ani ten Chávezovo vítězství nijak neohrozil a s vítězstvím 62,84 % ku 36,9 %, se 75 % volební účastí a uznáním výsledků voleb opozicí jen potvrdil svoji sílu.²³

2.1.5 Období rekonfigurace (2006–2010)

V takové situaci by se tedy dala očekávat konsolidace režimu. Nicméně mimo očekávání Chávez místo konsolidace předložil další kolo změn a to tentokrát institucí, které vytvořil v 90. letech již on sám (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 276). Krátce po svém zvolení přichází prezident s prohlášením o vytvoření nového politického tělesa, jež bude představovat zaštiťující organizaci pro socialistické, sociálně demokratické, marxistické a lidové strany ve Venezuele. V roce 2007 tedy vzniká Sjedená socialistická strana Venezuely

²² O ALBĚ a jejím fungování a vlivu se budeme blíže věnovat až v následující kapitole.

²³ Dostupné na: http://www.cne.gob.ve/divulgacionPresidencial/resultado_nacional.php (26. 5. 2013)

(*Partido Socialista Unido de Venezuela – PSUV*), jež sjednocuje jedenáct levicových stran a hnutí a jejímž programem se stává Socialismus 21. století.²⁴ Zde je nutné upozornit na fakt, že řada prochavistických proudů nebo organizací s ním dříve identifikovaných si na PSUV udrželi autonomii (do PSUV odmítli vstoupit komunisté a Strana pro všechny – *Patria para Todos – PPT*).²⁵

Chavistický diskurs byl nyní zcela v režii socialismu 21. století a Chávez v lednu 2007 představil svoji ideu pěti konstitutivních motorů, které by měly umožnit vznik nové socialistické společnosti. Prvním bylo přijetí zákona, jež by prezidentovi po určitou dobu umožnilo vydávat dekrety, což mu následně Národní shromáždění umožnilo na jeden a půl roku. Druhým byl nový způsob vzdělávání. V rámci jeho reformy byly připravovány nové osnovy, ale nikdy se plně neprosadily. Jejich cílem bylo vytvoření "nového" člověka, jenž bude součástí nového založení Venezuely. Třetím a čtvrtým motorem byla změna geometrie moci v rámci níž se připravoval projekt nahrazení municipální samosprávy novými komunálními radami, které dle prezidenta měly být nástrojem přímé demokracie, nicméně odpůrci byly vnímány jako prostředky pro prezidentovu přímou kontrolu (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 277).

Nejspornějším "motorem" se stala plánovaná změna ústavy. Během třetího funkčního období proběhla dvě důležitá referenda týkající se změny ústavy. 14. srpna 2007 Chávez předložil návrh změny ústavy zahrnující modifikaci třiceti tří článků z celkových tří set padesáti celkových, včetně možnosti neomezeného znovuzvolení prezidenta. Občané hlasovali pro dva „balíčky“ změn a ani jeden z nich referendem neprošel. V roce 2009 proběhlo referendum týkající se pouze jedné, nicméně velmi zásadní otázky, a to možnosti neomezeného zvolení do veřejných funkcí. Chávez a PSUV k celonárodnímu referendu předložili pozměňovací návrh ústavy, jenž by zrušil limity funkčních období veřejných představitelů. Tento krok odůvodnila vláda tím, že díky setrvání stejných úředníků na svých postech bude mít Bolívarovská revoluce pevnější základy. Opozice toto počínání chápala jako snahu Cháveze stát se diktátorem s neomezenou mocí. Kroky Chávezovy vlády vyvolaly reakce i

²⁴ Obsahem Socialismu 21. století se bude podrobněji zabývat následující kapitola.

²⁵ Dostupné na: <http://www.bolivar.wbs.cz/Volby-ve-Venezuele.html> (26. 5. 2013)

v zahraničí. USA společně s opozicí kritizovaly pozměňovací návrh s tím, že se jedná o zabránění alternace moci a tudíž se jedná o protidemokratické počínání a snahu získat neomezenou moc.²⁶

2.1.6 Nástroje pro zisk a udržení podpory společnosti

Hugo Chávez (celým jménem Hugo Rafael Chávez Frías) je typickým příkladem politického outsidera. Narodil se 28. července 1954 do chudé učitelké rodiny s kořeny, jak černošskými, tak indiánskými. Právě jeho původ bude jeden z atributů, jež mu zajistí od počátku vysokou podporu a popularitu mezi venezuelskými indiány, míšenci a nejchudšími obyvateli Venezuely, neboť se bude prezentovat a bude vnímán jako "muž z lidu". Nicméně by bylo mylné domnívat se, že Hugo Chávez během své politické kariéry získával podporu pouze od nejchudšího obyvatelstva. Díky exkluzivní rétorice, charismatu a umění promlouvat k lidem se mu podařilo získat podporu jednak nejchudšího obyvatelstva, ale také značné části střední třídy (Casasay 2006: 22–24).

Chávez získal na počátku své politické kariéry vysokou podporu obyvatelstva díky kritice tradičních politických stran a jejich elitistické vládě opomíjející potřeby a požadavky menšinového obyvatelstva, nicméně nejen kritika vnitrostátní situace mu získala velké sympatie. Již jako mladý důstojník se netajil svým nacionalistickým cítěním, obdivem osvoboditele Simona Bolívara a odporem vůči Spojeným státům americkým, které podle něj představují imperialistickou velmoc podobnou Španělsku v 16. století a stejně

²⁶ Tuto situaci velmi pohotově okomentoval tehdejší brazilský prezident Lula da Silva, jenž položil řečnickou otázku na adresu USA, proč nekritizovaly rovněž Alvara Uribeho, bývalého kolumbijského prezidenta, když i on zrušil limit jednoho funkčního období a dokonce se pokusil zrušit i limit dvou funkčních období, aby mohly být zvoleni potřeby. Brazilský prezident tak ironicky poukazyval na fakt, že USA Uribeho podporovaly, neboť se jednalo o pro – Washingtonského prezidenta, jenž podporoval nasazení amerických vojáků v Columbiu a dával tak USA možnost kontrolovat situaci ve velké části jihoamerického kontinentu. USA tak nejspíš nevdal samotný fakt, že se jedná o zdánlivé porušení demokratických principů, nýbrž fakt, že se jednalo konkrétně o osobu Huga Cháveze. V referendu se pro nelimitované funkční období ve veřejných funkcích vyslovilo 54,85 % voličů. Voleb se účastnilo kolem stovky zahraničních kontrolních pozorovatelů, kteří shledali referendum platným a Hugo Chávez tak mohl kandidovat do prezidentských voleb i v roce 2012. Dostupné na: <http://www.bolivar.wbs.cz/Volby-ve-Venezuele.html> (26. 5. 2013)

jako boj proti zkorumpované vládě i jeho antiimperialistické myšlení si našlo řadu přívrženců. Jedním z jeho velkých cílů a projektů, jež mu role prezidenta umožňovala konečně uskutečnit, bylo vytvoření Aliance bolívarovských národů Amerik – ALBA.²⁷

2.1.6.1 Vznik ALBA – myšlenka jednoho národa

ALBA byla založena v roce 2004 venezuelským prezidentem ve spolupráci s Kubou jako reakce na FTAA (*Free – Trade Area Agreement*), tedy dohodu o volném obchodu mezi USA a menšími státy. Hugo Chávez tuto dohodu vnímal a prezentoval jako dohodu o ekonomickém podmanění menších národů Spojenými státy a právě v reakci na ní měla vzniknout její latinskoamerická obdoba. 14. prosince 2004 se konal v Havaně prvním summit ALBA. Prezident Bolívarovské republiky Venezuela, Hugo Chávez, a předseda Státní rady Kubu, Fidel Castro, podepsali společné prohlášení k vytvoření ALBA a její prováděcí dohodu. V textu společného historického prohlášení se uvádí: *"Tvrdíme, že hlavní princip, který by měl vést ALBA, je vytvoření širší solidarity mezi národy Latinské Ameriky a Karibské oblasti, která je založena na myšlence Simona Bolívara a mnoho dalších hrdinů.....a cílem je vybudovat jednu velkou společnou vlast v Latinské Americe, jak si představovali hrdinové našich osvobozeneckých bojů."*²⁸

Mezi Kubou a Venezuelou vznikla dohoda o vzájemné pomoci, od roku 2004 začala venezuelská vláda na Kubu dovážet ropu za velmi zvýhodněné ceny a kubánská vláda na oplátku vyslala do Venezuely své lékaře a učitele, jež měli zlepšit životní úroveň a služby pro venezuelské obyvatelstvo a rovněž tak měli napomoci splnit Chávezovy předvolební sliby o právu na vzdělání a lékařskou péči.²⁹

²⁷ Dostupné na: <http://www.bolivar.wbs.cz/ALBA---Bolivaruv-duch-v-Jizni-Americe.html> (26. 5. 2013)

²⁸ Dostupné na: http://www.alianzabolivariana.org/que_es_el_alba.php#ancla1 (26. 5. 2013)

²⁹ Dostupné na: <http://www.bolivar.wbs.cz/ALBA---Bolivaruv-duch-v-Jizni-Americe.html> (26. 5. 2013)

Sjednocujícím prvkem a zároveň hlavním symbolem se stala postava Simona Bolívara, osvoboditele latinskoamerických států od nadvlády španělského impéria. Jeho postava a odkaz měly symbolizovat nezávislost, národní hrdost, samostatnost a antiimperialistický postoj latinskoamerických zemí. K zakládajícím zemím se v roce 2006 přidala Bolívie, v roce 2007 Nikaragua, v roce 2008 Dominika a v roce 2009 Ekvádor, Svätý Vincent a Granadiny a Antigua a Barbuda.³⁰ Smysl existence ALBA spočívá na konceptu „Velkého národa“ (*El Concepto Grannacional*), který stojí na třech základních principech:

1. Historický a geopolitický princip – bolívarovská vize sjednocení republik Latinské Ameriky a Karibiku s cílem vytvořit jeden velký národ.
2. Socioekonomický princip – strategie rozvoje ekonomik členských zemí, s cílem dosáhnout uspokojení sociálních potřeb většiny.
3. Ideologický princip – ideologická příbuznost zemí sjednocených v ALBA³¹

ALBA je tedy založena na principech solidarity, vzájemného doplňování, antiimperialistického smýšlení, skutečné spolupráci mezi členskými zeměmi a funguje především pro blaho občanů členských států. Jejím cílem je efektivní využívání přírodních zdrojů a lidského kapitálu, jež má sloužit k rozvoji a pohodlí občanů.³²

Zrovna tak, jak prezidentovi ALBA, respektive výsledky plynoucí ze spolupráce mezi členskými pomáhá státy udržovat si podporu (hlavně spolupráce s Kubou, která do Venezuely vysílala lékaře a učitele, což Chávezovi pomohlo dostat například slibu o bezplatné zdravotní péči), tak bouří jeho náklonnost a především štědrost k členským státům vody v opozičním táboře, který se po roce 2007 vrací k politickým prostředkům boje a začíná využívat disfunkce venezuelské ekonomiky a společnosti. Země se potýká s vysokými cenami a častou nedostupností základních potravin, stává se závislou na dovozu, má problémy s domácí produkcí a hyperinflací, čelí vysokému nárůstu

³⁰ Dostupné na: http://www.alianzabolivariana.org/paises_alba_tcp.php (26. 5. 2013)

³¹ Dostupné na http://www.alianzabolivariana.org/que_es_el_alba.php (26. 5. 2013)

³² Výňatekz politického dokumentu V. summitu ALBA. Dostupné na: http://www.alianzabolivariana.org/que_es_el_alba.php#ancla1 (26. 5. 2013)

kriminality a právě štedrá politika poskytování ropných prostředků členským státům, především pak Kubě, je pro opozici trnem v oku (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 272).

2.1.6.2 Socialismus 21. století a Bolívarovské mise

V roce 2007 po sjednocení prochavistických politických stran vzniká PSUV, jakožto organizace zastřešující a prosazující myšlenky bolívarovské revoluce. Programovým cílem strany se stává Socialismus 21. století. Tento filozofický směr navrhl historik a filozof Heinz Dietrich a jeho hlavní myšlenkou byla orientace na lidská práva a svobody, zajištění sociálního zabezpečení nejchudších, dostupnost zdravotnictví pro všechny, rovnoprávnost, podpora drobného podnikání, zemědělství a řemeslnictví. Socialismus 21. století je proudem zaměřeným na celou společnost a striktně odmítal myšlenky dogmatického sovětského socialismu a útisk a represe v postsovětských režimech. Dietrichova hlavní myšlenka a zároveň hlavní důvod existence Socialismu 21. století je, že kapitalismus je nespravedlivý a zavádí ve světě nespravedlivé podmínky pro různé skupiny ve společnosti.³³

Dle Dietricha, profesora na Mexické Univerzitě, jenž je v Latinské Americe hvězdou, přičemž v Evropě jej téměř nikdo nezná a jenž se stal ideologem jihoamerických levicových hnutí, je třeba vytvořit nový směr, nový řád, který bude ke společnosti spravedlivější a jenž nebude vylučovat různé společenské skupiny. Tím je pro něj právě Socialismus 21. století, teorie, jež díky vůdcům jako byl Hugo Chávez nebo Fidel Castro získala svoji reálnou, fungující a životaschopnou podobu získávajíc si velké množství podporovatelů právě z řad kapitalismem vykořisťovaných společenských skupin.³⁴

Strana PSUV si nejprve dala za cíl vytvořit hnutí a další organizace, jež by pomohly zakořenit bolívarovskou revoluci hluboko do celé venezuelské

³³ Více o Socialismu 21. století v Dietrich, Heinz 2006. *Der Sozialismus des 21. Jahrhunderts: Wirtschaft, Gessellschaft und Demokratie nach dem globalen Kapitalismus*. Berlin, Homilius

³⁴ Dostupné na: <http://www.gegenstandpunkt.com/espanol/dieterich.html> (27. 5. 2013)

společnosti a vytvořily tak pevný základ pro rozvoj a uskutečňování jejích myšlenek. Později strana přijala Socialismus 21. století jako ideologii, jež bude udávat směr revoluce a rozvoje společnosti. Principy této teorie uváděla PSUV v čele s charismatickým lídrem pocházejícím z chudé vrstvy do praxe prostřednictvím takzvaných bolívarovských misí, což je zastřešující název pro různé sociální programy zaváděné prezidentem.

„Mise“ jsou název pro sociální programy, jež představují sociální linii bolívarovské revoluce. Týkají se tedy především otázek vzdělávání, úrovně života, sociálního zabezpečení, výživy atd. Během vlády Huga Cháveze byly prováděny mise pod přímým dohledem prezidenta. Jejich správa je často vykonávána bývalými vojáky a je závislá na účasti expertů z Kuby. Mise postrádají jakýkoliv mechanismus kontroly a jsou velmi neprůhledné, proto tvoří příklad sociální politiky řízené výhradně prezidentem a je paralelní s formálními ústavními institucemi (Gratius 2007: 10).

Tyto programy jsou jedním z velkých projektů vlády a jejich cílem je především rozvoj společnosti, výuka, příprava mladých lidí na nástup do zaměstnání, zdravotnická péče a její zlepšení, bezpečnost a její zajištění ve společnosti. V současné době existuje třicet nejznámějších misí zaměřených právě na tyto oblasti. Řada misí nese název po hrdinech z venezuelské historie opět jako sjednocující prvek a nástroj k probuzení, podpoře a udržování společného nacionálního citění ve společnosti. Jako příklady lze jmenovat:

- Mise Barrio Adentro – nejrozsáhlejší a zároveň nejúspěšnější projekt venezuelské vlády. Cílem této mise, jež započala v roce 2003, bylo rozšíření zdravotnických klinik a zajištění bezplatné zdravotnické péče po celé Venezuele. V současné době se nachází ve své třetí fázi, tedy vylepšování, modernizace a specializace pracovišť, která díky ní od roku 2003 vznikla.³⁵
- Mise Zamora – vznikla v roce 2001s cílem reorganizovat vlastnictví a používání pozemků a ukončení velkoplantážnictví pod správou bílé oligarchie. Jejím hlavním předmětem je podpora

³⁵ Dostupné na: <http://www.sistemasfgm.com/bdcncu/odm/Misionbarrioa.html> (27. 5. 2013)

rozvoje venkova ve strategických oblastech a zajištění bezpečnosti a dostatku potravin a krmiv pro obyvatelstvo prostřednictvím rozvoje udržitelného zemědělství. Program je určen k přeměně půdy na výrobní hospodářské jednotky a začlenění tohoto procesu do potravinářské politiky rozvoje země.³⁶

- Mise Robinson – byla zahájena v roce 2003 a jejím cílem bylo snížení negramotnosti v zemi. Jejím heslem se stalo motto „Ano, můžu“ (*Yo Sí Puedo*) a má společnost přesvědčit o tom, že číst a psát se může naučit každý, komu je poskytnuta možnost vzdělání. Mise Robinson je v současné době v druhé fázi, jež je zaměřena na schopnost studentů projít šestým ročníkem základního vzdělání, kde skládají zkoušky z dosavadního vzdělání. Tato fáze nese motto „Ano, můžu pokračovat“ (*Yo Sí Puedo Seguir*) a jako výukové prostředky používá i mediální prostředky jako je televize, výuková videa a různé vzdělávací brožury.³⁷

Jako další významné Mise lze jmenovat například Misi Miranda, jež se zaměřuje na oblast bezpečnosti, Misi Sucre, která je dalším vzdělávacím programem, Misi Mercal, která je programem státního financování základních potravin jako je chleba, sůl, cukr, Misi Habitación, jejímž cílem je vymýcení bezdomovectví, Misi Corazón Adentro, jež je zaměřena na podporu kulturních akcí ve městech anebo Misi Ciencia věnující se technologickému a vědeckému rozvoji.³⁸

Mise jsou jedním z prostředků Huga Cháveze, jak v obyvatelích vzbudit pocit přímého propojení mezi ním samotným a rozvojem společnosti, zlepšení životní úrovně a podmínek, v nichž se společnost nachází. Význam a důležitost programu Socialismus 21. století v životech lidí je připomínán například na státem dotovaných potravinách, na nichž je vždy velkým písmem napsáno „Vyrobeno v socialismu“ (*Hecho en Socialismo*), aby si společnost stále

³⁶ Dostupné na: <http://www.sistemasfgm.com/bdcncu/odm/Misionzamora.html> (27. 5. 2013)

³⁷ Dostupné na: <http://www.sistemasfgm.com/bdcncu/odm/Misionrobinson.html> (27. 5. 2013)

³⁸ Dostupné na: <http://www.sistemasfgm.com/bdcncu/odm/Misiones.html> (27. 5. 2013)

připomínala, že levnější potraviny mají právě jen díky tomuto programu, této vládě a především tomuto prezidentovi. Nicméně tyto mise s sebou nesou celou řadu kritiky a to především kvůli formě jejich financování a obcházení zavedených institucí, k čemuž docházelo vznikem institucí nových, vzniklých výhradně pro fungování misí. Systém financování těchto sociálních programů se stal cílem kritiky především proto, že množství prostředků poskytnutých do jednotlivých regionů nebylo určováno mírou chudoby v daných oblastech, ale mírou loajality místní správy a podporou prezidenta země, tedy počtem potencionálních voličů, což pochopitelně vedlo k rozdělení společnosti a nárůstu opozice z oblastí, kam prostředky dodávány nebyly, nebo ne v takové míře, jako do oblastí, jejichž správa sympatizovala s vládní politikou (Corrales, Penfold 2007: 106).

Hlavní argumenty kritiků financování sociálních programů vycházely z faktu, že většina financí používaných na tyto programy pocházela ze zdrojů zestátněných ropných společností a tento proces nepodléhal kontrole ani parlamentu, ani centrální banky. Kritici tedy poukazovali na fakt, že Chávez může bez jakékoliv kontroly používat finanční zdroje na podporu jen těch oblastí, které mu zajistí voliče do dalších voleb. Právě neprůhledné zacházení se státními financemi a polarizace společnosti skrze upřednostňování některých oblastí vedli k nárůstu opozice vůči Chávezově vládě (Penfold, Becerra 2007: 75).

2.1.7 Období návratu politické opozice a konfrontace (2010–2013)

V roce 2010 došlo ve Venezuele k přelomovému okamžiku od nástupu Huga Cháveze na prezidentský post v roce 1998. Poprvé v parlamentních volbách uspěla opozice, jež pro svoji sjednocenou kandidátku nazvanou „Stůl demokratické jednoty“ (*La Mesa de la Unidad Democrática*) získala dostatečný počet křesel v parlamentu na bojkotování velkých legislativních změn a ukončila

tak bezproblémové schvalování změn navrhovaných Chávezem. Opozice ve volbách kritizovala především témata jako rostoucí kriminalita a nárůst inflace, která se Chávezovi dlouhodobě nedařilo řešit. Rok 2010 byl tedy prvním krůčkem k možným velkým změnám, k nimž by mohlo dojít v roce 2012 zvolením opozičního prezidenta, neboť Venezuela je prezidentským systémem, a ačkoliv opozice v parlamentu mohla ovlivnit řadu rozhodnutí, klíčový rozhodovací a exekutivní orgán je prezident.³⁹

Prezidentské volby v roce 2012 měly být fakticky verdiktem společnosti nad efektivitou Chávezovy vlády. Celá řada výše zmiňovaných sociálních programů mu zajišťovala stálou podporu vysokého procenta společnosti, nicméně stále rostoucí opozice především z řad vyšších společenských vrstev a studentů o sobě dávala stále více vědět a volala po změně. Nejvýraznějším opozičním kandidátem Huga Cháveze se stal Henrique Capriles Radonski, guvernér státu Miranda, jenž měl podporu především z řad studentů a vyšší společenské vrstvy. Jeho kampaň podporoval mimo jiné i například bývalý venezuelský prezident Peréz.⁴⁰

Prezidentská kampaň obou politiků byla velmi intenzivní a nesla celou řadu populistických prvků. Oba silně využívaly nová média jako je twitter a facebook⁴¹, klasická média jako je televize a tisk a samozřejmě byly cesty po různých oblastech Venezuely a bouřlivé projevy před davy lidí. V případě této kontaktní formy kampaně, jež se stala nedílnou součástí předvolebních bojů o voliče u obou kandidátů, je zajímavé poukázat na jeden zásadní rozdíl. Chávez si pro své proslovy vybíral oblasti, kde měl stálou vysokou podporu a nemusel se tak bát bouřlivějších protestů a jeho kampaň se tentokrát, více než u předchozích voleb, opírala o placená média, na jejichž financování si mohl dovolit použít zdroje z neprůhledného státního finančního systému (Pelayo 2012). Další tažnou silou Chávezovy kampaně byli dobrovolníci, kteří jej podporovali jak na svých

³⁹ Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/zpravy/amerika/_zprava/ve-venezuele-slavi-vladni-socialiste-i-sjednocena-opozice--789023 (27. 5. 2013)

⁴⁰ Dostupné na: <http://www.elmundo.es/america/2012/02/13/venezuela/1329103125.html> (27. 5. 2013)

⁴¹ Viz Facebookové stránky: <https://www.facebook.com/HenriqueCaprilesRadonski?fref=ts> a <https://www.facebook.com/pages/Hugo-Ch%C3%A1vez-presidente-Reelecto-para-el-2012/357827255813?fref=ts>

facebookových a twitterových stránkách, tak přímo v ulicích. Jako příklad lze uvést sprejery, kteří vytvářeli grafity na všech přístupných místech ve městech (Wallis 2012).⁴²

Naproti tomu Capriles navštívil během své kampaně stovky měst a témata proslovů vždy přizpůsoboval problémů, s nimiž se daná lokalita potýkala, přičemž jedním společným tématem, jež se objevilo v jeho proslovu pokaždé, byla vzrůstající kriminalita (Pelayo 2012).

Oba politici vyzývali k udržení pokojů a kritizovali násilnosti a nepokoje. Samozřejmostí byly všudypřítomné billboardy obřích rozměrů hlásající jejich hesla. Na transparentech, vlajkách, billboardech a letácích s tváří usmívajícího se Huga Cháveze byl nápis „Chávez, srdce mé vlasti“ (*Chávez corazón de mi Patria*) a logo ve tvaru srdce mělo poukazovat na Chávezovu oddanost zemi a fakt, že jeho srdce bije pro Venezuelu. Logo Caprilesa mělo tvar vlajky plápolající ve větru, což mělo poukazovat na pohyb – pokrok a neslo nápis „Existuje Cesta“ (*Hay un Camino*). Chávezovy proslovy obsahovaly nejčastěji slova jako vlast, lid, národ, Caprilesova naopak Rozvoj, pokrok, kvalita života. Zajímavým prvkem kampaně obou politiků byla jejich vlastní předvolební píseň, kterou bylo v ulicích poslední dny před volbami nemožné přeslechnout. V ulicích měst zněly tyto písně často najednou a je třeba podotknout, že třebaže tak docházelo často k setkání přívrženců obou politiků, kampaň probíhala až na drobné potyčky bez násilností, k čemuž oba politici od začátku svých kampaní vyzývali.⁴³

Událostí, která rovněž poměrně zajímavě poznamenala předvolební kampaň, bylo zhoršení zdravotního stavu Huga Cháveze. Ten se svoji nemoc nejprve snažil tajit, aby v ní voliči neviděli slabinu a tak se z mediálního života

⁴² Grafiti vyobrazovaly Huga Cháveze jako mladého a plného života, třebaže ve skutečnosti již bojoval s rakovinou a jeho skutečná podoba se neslučovala s tou vyobrazovanou na plakátech, billboardech ani grafitech. Jeho mladistvá image na propagačních materiálech a plochách měla v lidech vzbuzovat pocit, že je mladý a vitální a může tak směle konkurovat mladému opozičnímu kandidátovi. Nicméně fakt, že v reportážích byly čím dál tím častěji používány starší záběry doprovázeny aktuálními projevy v rámci kampaně, společnosti neunikl a ještě před volbami v říjnu 2007 začali lidé, především opoziční voliči, spekulovat nad Chávezovým zdravím a schopností vést zemi dalších šest let (poznámka autorky).

⁴³ Předvolební píseň Huga Cháveze dostupná na: https://www.youtube.com/watch?v=IOxj9MLP_u8 píseň Henrique Capriles dostupná na: <https://www.youtube.com/watch?v=Pa11OPAqeEA> (12. 6. 2013)

na nějaký čas vytratil, nicméně ji nakonec bravurně využil ve svůj prospěch. Jakožto odpůrce imperialismu označil rakovinu za nástroj, jímž se ho USA chtějí zbavit. Využil tak své nemoci k boji proti společnému nepříteli. Vyzdvihl svoje nacionální cítění a boj proti rakovině se stal metaforou pro boj o nezávislost na Spojených státech, symbolem odporu k imperialismu a svého odhodlání postavit se čelem vůči imperialistickým snahám ze strany USA. Chávez tak začal vystupovat jako člověk, jenž má o Boha dál vyšší cíl a jeho úkolem je být silný a bojovat za venezuelský lid (Forero 2012).

Prezidentské volby v roce 2012 byly ve Venezuele významné, jiné a zajímavé hned ze dvou důvodů. Za prvé to byly volby s historicky největší volební účastí a za druhé se jednalo o prozatím nejtěsnější Chávezovo vítězství od začátku jeho prezidentské kariéry, kdy Capriles porazil s 55,07 % ku 44,31 % za 79 % volební účasti.⁴⁴

Třebaže Hugo Chávez volby vyhrál, jeho zdravotní stav mu nedovolil ani vystoupit před lidmi ani fakticky nastoupit do funkce. S rakovinou bojoval již dva roky a i na svém boji se zákeřnou nemocí postavil část své kampaně. Za viníky své nemoci prohlašoval USA, které nakazili latinskoamerické vysoké politiky epidemií rakoviny s cílem zbavit se politického odporu v tomto regionu.⁴⁵ Nicméně po převozu na Kubu v listopadu roku 2012 se do médií, prezidentem do té doby tolik využívaných jako prostředek k prezentaci své osoby, dostávaly záběry prezidenta jen velmi zřídka a čím dál častěji se jednalo o záběry i několik let staré (poznámka autorky).

O zdravotním stavu prezidenta se živě diskutovalo v ulicích, a ačkoliv se v televizi od počátku roku prakticky neukázal, nepočítáme-li spornou fotografii

⁴⁴ Dostupné na: http://www.cne.gob.ve/resultado_presidencial_2012/r/1/reg_000000.html (27. 5. 2013).

⁴⁵ Jakkoliv zní tato prohlášení absurdně, Chávezovi na hrávala zajímavá statistika vypovídající o tom, že skutečně celá řada levicově smýšlejících prezidentů/prezidentek v Latinské Americe nějakým typem rakoviny onemocněla, nebo na ni, stejně jako Chávez 6. března 2013, zemřela. Příklady: Raúl Alfonsín (Argentina) v roce 2009 na rakovinu zemřel, v roce 2009 nějakým typem rakoviny onemocněli bývalý brazilský prezident Lula da Silva (hrtan), současná brazilská prezidentka Dilma Rousseffová (lymfatický systém) a současný bolivijský prezident Evo Morales (nosní sliznice). V roce 2010 byla rakovina prokázána u Nestora Kirchnera, prezidenta Argentiny v letech 2003 – 2007 (tlusté střevo) a jeho manželky Cristiny Kirchnerové, současné argentinské prezidentky (štítná žláza). Dostupné na: <http://www.ac24.cz/zpravy-ze-sveta/1906-smrt-hugo-chaveze-a-epidemie-rakoviny-v-rolu-americkyh-tajnych-sluzeb> (10. 6. 2013)

prezidenta na lůžku v nemocnici, která tiskem sice proběhla, nicméně opozicí nebyla uznána jako autentická, Chávezovi příznivci stále doufali v prezidentův návrat. 10. ledna 2013 se měla konat slavnostní inaugurace, na níž je prezidentova přítomnost ze zákona povinná. Hugo Chávez se ze zdravotních důvodů nedostavil a opozice byla na nohou. Ze zákona platí, že do třiceti dnů od inaugurace, pokud se jí prezident nezúčastní, proběhnou nové volby. Vláda umožnila za nejasných okolností odklad těchto voleb, dočasným prezidentem se stal stávající viceprezident Nicolas Maduro⁴⁶ a datum nových prezidentských voleb byl vypsán na 14. 4. 2013. Dne 5. 3. 2013 prezident Hugo Chávez zemřel.

2.1.8 Smrt prezidenta a nové volby – pokračování Chávezova odkazu?

Do boje o prezidentský post se proti sobě postavili bývalý viceprezident, Chávezem jmenovaný loajální nástupce Nicolas Maduro a opoziční kandidát, jenž získal vysokou podporu již v říjnových volbách 2012, Henrique Capriles. Zatímco Maduro postavil svoji kampaň na oslavování Cháveza, jeho myšlenek, jeho pomoci zemi a na důležitosti pokračování v jeho odkazu, tedy prohlubování Socialismu 21. století, Henrique Capriles se nadále držel svých témat z předvolební kampaně v předchozích prezidentských volbách. Oba kandidáti přislíbili uznání výsledků voleb a oba vyzývali k poklidnému průběhu a obezřetnosti komisí, neboť obě strany (především ale opozice) předpokládaly možnou manipulaci s výsledky.⁴⁷ Ve volbách zvítězil Maduro s nepatrným rozdílem. Získal 50,7 % hlasů, jeho soupeř 49,1 %. Třebaže oba kandidáti před volbami slibovali uznání výsledků, Capriles a jeho tábor přívrženců výroku komise o výhře Madura nevěřil. Capriles vyzval opoziční tábor k poklidným

⁴⁶ Proti tomuto kroku se velmi ostře postavila opozice, neboť podle ústavy se má dočasným prezidentem v případě neschopnosti prezidenta vykonávat funkci stát předseda parlamentu. Důvod, proč byl do funkce dočasně dosazen Nicolas Maduro, bylo jeho údajné jmenování samotným Chávezem těsně před smrtí (poznámka autorky).

⁴⁷ Dostupné na: http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/venezuelane-rozhoduji-zda-budou-pokracovat-v-chavezove-politice/926199&id_seznam=246 (6. 6. 2013)

protestům a USA Madurovi vzkázaly, že přepočítání hlasů je na místě, aby byly výsledky voleb uznány.⁴⁸ ⁴⁹Po přepočítání hlasů nezbyvalo opozici než nového prezidenta uznat. Nicméně hesla jako „podvod“ („*Fraude*“) zněly v ulicích celé Venezuely a nepokoje spojené s výsledky voleb vedli až k násilným protestům, při nichž sedm lidí zemřelo, šedesát jedna bylo vážně zraněno a sto třicet pět bylo zatčeno⁵⁰.

Prezidentské volby po smrti Huga Cháveze ukázaly, že země je v současné době rozdělena na dva tábory. Na ty, co chtějí v Chávezově vládě pokračovat a na ty, co touží po změně, kdy jako největší šance je vnímán Henrique Capriles. Tyto volby daly jasně najevo, že třebaže chávezův odkaz má (dle oficiálních výsledků voleb) stále ještě většinovou podporu ve společnosti. Nicméně těsný výsledek voleb ukázal, že společnost si uvědomuje problémy země a rovněž nutnost jejich radikálního řešení⁵¹. Je tedy otázkou do nejbližších několika let, zda se Madurovi a jeho vládě podaří přesvědčit společnost o schopnosti spravovat zemi v zavedeném, Chávezem určeném směru, nebo zda s odchodem charismatického populistického vůdce, jednoho z lidu, skončí i era jím vytvořeného hnutí – chavismu.

⁴⁸Dostupné na:http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/prezidentske-volby-ve-venezuele-vyhral-udajne-maduro/926498&id_seznam=246 (6. 6. 2013)

⁴⁹ Maduro, se nejdříve přepočítání hlasů bránil s tím, že je čas na vládu pevné ruky a není možné poslouchat diktát opozice, která se nemůže smířit s prohrou. V opozičně naladěné části společnosti se ale bouřlivě diskutovalo o tom, že Madurovo odmítnutí přepočtu hlasů je pouze zástěrka a ve skutečnosti si je prezident svým vítězstvím jist, neboť podle jeho odpůrců došlo k záměně uren s hlasy, ne k podvodu při jejich přepočtu a tak se Maduro neměl čeho bát. Faktem je, že řada očitých svědků, například z hlavního města státu Mérida vypověděla, že po uzavření volebních místností přijeli na místo vojáci a „něco“ vnášeli dovnitř. Mimo jiné právě tyto výpovědi, ať již pravdivé, či nikoliv podnítily bouřlivé protesty a nepokoje v ulicích Venezuely (poznámka autorky).

⁵⁰ Dostupné na: http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/v-povolebnich-stretech-ve-venezuele-zemrelo-sedm-lidi/926920&id_seznam=246 (6. 6. 2013)

⁵¹ Zajímavým příkladem je situace před Vánoci 2012, kdy byl ještě oficiálním prezidentem Hugo Chávez. Ve státech po celé zemi bylo prakticky nemožné sehnat mouku, kukuřičnou mouku, cukr a toaletní papír. Pochopitelně to byla chyba vlády, která tyto nezbytné produkty dotuje a nebyla schopná zajistit jejich dostupnost. Nicméně Chávez a PSUV této situace využili v předvolebním boji a slavnostně vysílali do měst nákladní auta s předvolebním logem Huga Cháveze, čímž jej prezentovali jako zachránce, který chybějící suroviny dodá. Aneb vláda sama vytvoří problém a následně se prezentuje jako hrdina zachraňující situaci. I po zvolení Nicolase Madura trpí země kritickým nedostatkem základních surovin, toaletní papír není k dostání již 3 měsíce. Nicméně žádné záchranné dodávky se zatím nekonají, neboť zřejmě chybí předvolební tlak (poznámka autorky).

2.2 Peru v době vlády Alberta Fujimoriho

V následující části práce se budeme věnovat vývoji v Peru během vlády Alberta Fujimoriho, přičemž v úvodu kapitoly se zaměříme i na vývoj stranického systému před jeho nástupem, neboť právě jeho proměny daly prostor pro nástup tohoto personalistického vůdce. Celá podkapitola tedy bude zahrnovat období od 1980 – 1990, kdy budeme pozorovat vytváření v hodných podmínek pro radikální změnu v politickém uspořádání a nadále období od Fujimoriho zvolení do funkce v roce 1990 po konec v roli prezidenta v roce 2000.

2.2.1 Vzestup k moci aneb od nestabilního stranického systému k nástupu politického outsidera

Prostor pro studii období před nástupem Alberta Fujimoriho a především tedy podobě a vývoji stranického systému v tomto období je věnován ze stejných důvodů, jako tomu bylo v případě Huga Cháveze. Abychom tedy pochopili, kde vznikl prostor pro nástup politického outsidera, podíváme se nyní alespoň stručně na podobu a proměny stranického systému od roku 1980 do roku 1990 – tedy do nástupu Fujimoriho na prezidentský post.

V Peru lze skutečně jen stěží mluvit o institucionalizovaných politických stranách, pokud si tedy pod termínem institucionalizovaný představujeme strany s jasně vymezenou ideologií a danými fungujícími pravidly. První politické strany se v Peru objevují v roce 1850 a jsou vedeny elitami. Nicméně složení voličů těchto stran bylo značně limitované. Změna v systému nastala v roce 1931, kdy se na peruánské scéně objevují dvě významná jména – Luis Sanchez Cerro a Haya de la Torre. Druhý ze jmenovaných založil politickou stranu *Alianza Popular Revolucionaria Americana* – APRA, která se ukázala jako nejlépe organizovaná a soudržná politická strana v dějinách Peru. Největším

problémem politických stran v Peru byly neustálé zásahy armády, která hrála hlavní roli v konsolidaci demokracie, k níž bylo už jen krůček v roce 1963. V tomto roce proběhly konkurenční volby a země měla velkou naději na demokratické fungování. Nicméně armáda výsledky neuznala, provedla puč a v Peru až do roku 1980 trvala vojenská vláda. Po roce 1980 došlo k obnovení civilní vlády a stranický peruánský systém nadále představovaly politické strany a uskupení jako Spojená levice (*IU*) – koalice několika marxistických skupin, *APRA* – středolevá politická strana, *AP*- středoprávní politická strana a Křesťanská lidová strana *PPC* (později *CODE*) – zastupující podnikatelskou třídu. V roce 1980 to vypadalo, že Peru směřuje k funkční demokracii. Politické strany si mohly konkurovat, mohly vysílat kandidáty jak do voleb prezidentských y parlamentních, komunální volby se konaly podle plánu, armáda nadále nejevila větší zájem o zásahy do politického dění a ani korupce nebyla nadále větším problémem. Nicméně 80. léta byla dekádou těžkého ekonomického období a věčných problémů s gerilovou skupinou Světlá Stezka, jež iniciovala řadu teroristických útoků vyvolávajících politické napětí a násilí, jehož oběťmi byly nejčastěji civilisté. Situace v Peru v 80. letech je tedy kombinací ekonomické krize, nezaměstnanosti a chudoby, jež krize vyvolává, terorismu a politického násilí páchaného na civilistech (Diez, Meyers 2007: 67–70).

Stranický systém v Peru v 80. letech vypadá na první pohled jako funkce schopný, soutěživý systém, jehož pilíře tvoří čtyři výše zmíněné politické strany. Otázkou je, proč systém nefungoval a je označován za neinstitutionalizovaný a fragmentovaný?

Za hlavní důvod neudržitelnosti stranického systému můžeme bez pochyby považovat strukturu a fungování uvnitř stran samotných. Stranický systém není pouze soubor politický stran, ale odráží v sobě interakce mezi jednotlivými stranami, a uvnitř nich samotných. V Peru, třebaže se na první pohled zdálo, že by systém mohl fungovat, právě nastavení soutěže s nulovým součtem vedlo k postupnému rozkladu a vyčerpání celého stranického systému. V roce 1980 vyhrála *AP* prezidentské, senátní i volby do poslanecké volby. Nicméně ekonomické problémy Belaúndeho vlády se projevíly ve volbách na starostu

Limy, kde kandidát AP získal pouze 12% hlasů, z čehož těžily IU a APRA, jež dohromady obdržely 60% hlasů a starostou Limy se stal kandidát za AP, Alfonso Barrantes. AP svůj úspěch z roku 1980 nedokázala využít, svoji šanci promarnila a navíc se z neúspěchu již nedokázala vzpamatovat kvůli vnitřním rozkolům uvnitř strany. Naopak úspěch IU ve volbách na starostu Limy vyvolal velké nadšení levice, nicméně když v prezidentských volbách 1985 zvítězil kandidát APRY Alan García, jenž porazil kandidáta IU Barrantese, nadšení pohaslo a stejně jako u AP začalo uvnitř IU docházet k vzájemným obviňováním, rozkolům a štěpení uvnitř strany, což vedlo k jejímu zániku. Naproti tomu APRA triumfovala a byl na vrcholu moci. Měla prezidenta, většinu v senátu i v poslanecké sněmovně, a když se v roce 1986 stal její kandidát starostou Limy, měla v rukou všechny otěže. Jakkoliv se situace zdála být pro APRU ideální, kvůli neúspěšné politice proti Světlé stezce, narůstající ekonomická krize a zvěsti o korupci a podvodech znamenaly obrovský pokles veřejné podpory a vzájemné obviňování z neúspěchu vedlo k fragmentaci a postupnému rozpadu zevnitř strany. Na konci 80. let byly všechny tradiční politické strany zdiskreditovány. Podpora a loajalita ke straně byla velmi slabá, nebo chyběla úplně. Hlavním problémem peruánského stranického systému bylo, že byl silně personalistický, postavený na hlavních postavách politických strany, lídrech, kteří hráli velmi tvrdou hru s nulovým součtem a jejich cílem byl vždy jen vlastní úspěch, nikoliv udržitelnost systému. V praxi to vypadalo tak, že jedna strana vyhrála, druhá prakticky zanikla kvůli neschopnosti rekonvalescence z neúspěchu. V roce 1990 žádná ze systémových stran již nepředstavovala vhodnou reprezentaci pro společnost zmítanou celou řadou problémů od ekonomické krize, přes korupci, po problémy s teroristickou organizací Světlá Stezka. A právě zde a za těchto podmínek vzniká ideální prostředí pro nástup charismatického antisystémového vůdce, jenž představuje novou naději a vhodnou alternativu ke zdiskreditovaným institucím, na jejichž kritice staví svoji kampaň a díky níž získává podporu zdecimované společnosti (Diez, Meyers 2007: 73 – 78).

V prezidentských volbách 1990 byl kandidát APRA vyřazen v prvním kole. AP i IU prohru předpokládaly a tak místo nasazení vlastních kandidátů

podpořily nezávislého kandidáta, spisovatele Mario Vergase Llosu. Peruánská politická třída byla poražena dvěma naprostými nováčky, přičemž prezidentské volby vyhrál Alberto Fujimori s Cambio 90, jenž měl nad Vergasem navrch právě díky kritice systémových stran a nespojení své kandidatury s žádnou z nich (Weyland 2002: 21–23).

2.2.2 Období před autopučem (1990–1992)

Jak je uvedeno výše, Fujimoriho úspěch v roce 1990 a tedy nástup politického outsidera na post prezidenta země by nebyl možný bez dlouholeté politické a ekonomické krize, jež Peru sužovala. Jak uvádí Montero, Fujimoriho úspěch v prezidentských volbách v roce 1990 představuje vyvrcholení dlouhotrvajících nedostatků v organizaci a reprezentaci společenských zájmů, nárůstu chudoby a zhoršení bezpečnosti v zemi, které nebyly vládnoucí elity schopné efektivně řešit. „El Chino“, jak byl Fujimory společností označován díky svému japonskému původu tak představoval pro společnost naději na změnu (Montero 2001: 61). Podmínky pro nástup outsidera byly v roce 1990 ideální. Peru sužovala hyperinflace a povstalecké násilnosti a neřešené a narůstající ekonomické problémy společně se vzrůstajícím vlivem teroristické organizace Světlá Stezka zdiskreditovaly politickou třídu, která místo, aby se snažila vzniklou situaci řešit, obviňovala se mezi sebou, čímž k nedůvěře společnosti ještě napomáhala (Weyland 2006: 20).

Výsledek prezidentských voleb v roce 1990 byl koncem politických elit v Peru. Kandidát APRA Luís Alva Castro by vyřazen v prvním kole. Dvě středopravicové politické strany, které vládly v Peru v letech 1980–1985 tedy očekávaly porážku a rozhodly se vlastního kandidáta nenasadit. Místo toho podpořily politickou kampaň spisovatele Maria Vergase Llosi, který kandidoval za Demokratickou frontu (*Frente Democrático – FREDEMO*)⁵². Vargas Llosa

⁵² FREDEMO byla peruánská politická koalice složená ze stran Movimiento Libertad, Acción Popular a Partido Popular Cristiano. Dostupné na: <http://www.xtimeline.com/evt/view.aspx?id=587052> (18. 6. 2013).

měl vše potřebné pro dobrou politickou kampaň, dostatek financí, podporu klíčových ekonomických skupin v zemi, vypracovaný program, plán na ekonomickou reformu zpracovaný ekonomickými špičkami v zemi, připravený technický tým a institucionální zázemí v FREDEMO (Degrerori, Grompone 1991: 12). Jako kandidát na prezidenta byl neznámý Fujimori pro společnost důvěryhodnější, než Vargas Llosa, jemuž nejspíše uškodilo spojení s tradičními politickými stranami. Ve druhém kole Fujimori tedy Vargase Llosu porazil výsledkem 62 % hlasů ku 38 % (Weyland 2006: 20).

Cambio 90, strana, za níž v prezidentských volbách kandidoval Fujimori, byla založena těsně před volbami a sestavena velmi narychlo z Fujimoriho přátel z obchodních a akademických kruhů. Jednalo se o seskupení velmi heterogenní a organizačně slabé a křehké. Tato strana zastřešovala skupiny lidí bez politické zkušenosti, ty, kteří byli zklamaní z politiky tradičních stran a elit, drobné živnostníky a vedoucí organizací z neformálního sektoru, členy protestantské církve (evangelické křesťany) nezávislé politicky nezávislé ekonomy prosazující neokeynesiánství. Pod záštitou Cambio 90 zvítězil v prezidentských volbách do té doby neznámý profesor bez politické zkušenosti, bez konkrétního programu nebo ideologie, bez politické základny, ale se silnou kampaní zaměřenou proti všem peruánským politickým elitám, což byl v té době evidentně základ úspěchu (Montero 2001: 62).

Fujimori vyhrál volby skrze předvolební kampaň osvobozenou od stranické příslušnosti a závazků tradiční politickým stranám, zaměřenou na nižší vrstvy společnosti a nezávislé voliče, přičemž apeloval především na politický konsenzus, než na neoliberalní změny, jako na řešení národní krize. Během předvolební kampaně se Fujimori vyvaroval ideologické identifikaci a dokázal si udržet image nezkaženého vůdce, čímž vynikal nad hádajícími se a navzájem se obviňujícími politiky, kteří skrze svou marnivost ztratili podporu většiny obyvatel (Montero 2001: 63).

Fujimoriho administrativa byla hned od začátku prvního volebního období jednou z nejaktivnějších v novodobé historii Peru. Krátce po nástupu do úřadu došlo k celé řadě zásadních reforem, které byly přinejmenším překvapující vzhledem k prezidentově předvolební kampani. První sada reforem byla

zaměřena na vzrůst efektivity a účinnosti státního byrokratického aparátu skrze privatizaci, zefektivnění, nová školení a poskytnutí zdrojů vládním úřadům a veřejným agenturám. Celkový kýžený efekt a důvod těchto změn bylo zvýšení kapacit státního sektoru, stanovení a dosažení politických cílů po dlouhém období, během něhož bylo Peru prakticky paralyzováno, co se týče zavádění účinných změn, kvůli korupci a neefektivnosti předchozích vlád (Mauceri 1997: 903).

Nicméně po převzetí moci v červenci roku 1990 byl osud Fujimoriho vlády poněkud nejasný a její životnost byla diskutabilní. Vláda čelila obrovským problémům, postrádala koherentní kabinet, pevnou podporu v koalici a většinu v kongresu. První úspěch, jehož Fujimori dosáhl, spočíval paradoxně v neoliberálních reformách, které ve své předvolební kampani odsuzoval. Když v prosinci 1990 opět vzrostly ceny, jmenoval Fujimori ministrem ekonomiky Carlose Boloňu, kterému se podařilo ceny stlačit díky neúprosným neoliberálním reformám. Na konci roku 1991 se Fujimoriho vládě podařilo obnovit ekonomickou stabilitu a podpora prezidenta, jež v průběhu roku klesala, na konci zase vzrostla⁵³ (Weyland 2006: 21).

Zdaleka největším překvapením na počátku Fujimoriho vlády bylo tedy zavedení privatizace. Peru mělo jeden z největších průmyslových veřejných sektorů v Latinské Americe, jakožto dědictví expanze veřejného podnikového sektoru během reformní vojenské vlády generála Velasca (1968 – 1975). O privatizaci státního sektoru se pokoušela i vláda prezidenta Belaúndeho, nicméně její snahy a plány ztroskotaly na vnitrostranických roztržkách a neschopnosti domluvit se uvnitř vládnoucí strany. Naopak Fujimoriho kabinet viděl privatizaci a neoliberální reformy jako jasný a nutný první krok, pro stabilizaci státu (Mauceri 1997: 904).⁵⁴

Došlo ke zrušení všech státních subvencí a cenových kontrol, dovoz byl zcela liberalizován, byla zvýšena daň z vývozu, několikanásobně vzrostly ceny

⁵³ Analýza vývoje podpory prezidenta ukázala, že míra Fujimoriho podpory v průběhu prvních patnácti měsíců ve funkci stoupala a klesala v závislosti na míře ekonomických úspěchů a neúspěchů (Weyland 2006: 21–22).

⁵⁴ Nejspíše nejúspěšnější privatizační krok byl prodej státních telefonních společností ENTEL a CPT španělské společnosti Telefónica Internacional za dvě miliardy dolarů (Mauceri 1997: 904).

léků, potravin, benzínu atd. Okamžitým efektem těchto kroků byla stagnace průmyslu, jež dosáhla v roce 1990 hodnoty 28 %. Inflace dosáhla historicky nejvyšších hodnot a dle odhadů žilo 60 – 70 % celkové populace na hranici chudoby. I přes výše zmíněná fakta se prezident stále těšil poměrně vysoké míře podpory, i když od počátku volebního období klesla ze 70 % na 50 %. Zároveň jeho nečekané a radikální kroky získávaly evidentně podporu v parlamentu a byly podporovány i zástupci jiných parlamentních stran, neboť Fujimoriho Cambio 90 měla pouze přibližně 1/3 křesel, přesto byly návrhy parlamentem odsouhlaseny (Palmer, 2007: 247).

Navzdory rozšířené obavě, že tato radikální opatření budou mít za následek nepokoje, reakce na ně byla až překvapivě klidná. Existuje pro to hned několik důvodů. Za prvé tato opatření byla tak extrémní a tak rychlá, že hlavním zájmem většiny obyvatel se stalo jejich vlastní přežití. Protesty, stávky a demonstrace byly luxusem, na který zkrátka nebyl čas. Za druhé protesty, nepokoje a násilnosti v ulicích byly v Peru spojovány s povstaleckými skupinami, jichž byla většina společností odpůrci, a tudíž lidé jejich činnost nechtěli protesty na veřejnosti podporovat, ani nechtěli být sami s povstaleckými skupinami spojováni. Za třetí výhody plynoucí z konce hyperinflace a obnovení ekonomické stability byly velmi brzy viditelné a pocítili je i ti nejchudší. Ale snad nejdůležitějším důvodem, proč se lidé příliš nebránili Fujimoriho šokovému plánu, byl fakt, že spíše než kvůli jeho vágním slibům politického konsenzu a kritice neoliberálního plánu lidé Fujimoriho volili hlavně kvůli tomu, že oproti Vargasovi byl Fujimori mnohem více člověk „z lidu“ a společnosti tak bližší (Hudson 1992).

Jak bylo řečeno výše, při své předvolební kampani se Fujimori spoléhal na podporu nižších společenských vrstev a sliboval mimo jiné zlepšení životních podmínek chudého obyvatelstva. Zde je nutné poznamenat, že třebaže Fujimoriho vláda hned na začátku funkčního období slibovala provedení nouzového sociálního programu pro nejchudší, jenž měl zahrnovat potravinovou pomoc, zvýšení bezpečnosti a zaměstnanosti v chudých čtvrtích, žádný takový program během prvního roku vlády zaveden nebyl a situace v odlehlých a chudých oblastech země vedla k nárůstu násilí a povstalecké činnosti (Hudson

1992). Fujimori tak paradoxně po nástupu do funkce neudělal, co sliboval, a zavedl, co odsuzoval. Nicméně podporu obyvatelstva se mu podařilo udržet i nadále.

Neoliberální reformy nezabránily Fujimorimu pokračovat v populistické politice. Jeho vládě se úspěšně podařilo propojit politický populismus a neoliberální ekonomickou politiku. Ačkoli těsně po „Fujishocku“ (jak byl lidově extrémní ekonomický plán nazýván) chudoba vzrostla, společnost stále vládu podporovala, neboť náklady na přizpůsobení se situaci (kterou způsobila oligarchická elita) byly mnohem menší, snesitelnější a méně dramatické v porovnání s katastrofou, jaké se právě těmito opatřeními podařilo zabránit (Montero 2001: 65).

Třebaže nově vytvořený technokratický tým tvořili převážně Peruánci, hlavní roli v úspěchu Fujimorových reforem hráli zahraniční poradci. Hodně finančních prostředků, a v některých případech i lidských zdrojů, proudila z organizací, jako je Mezinárodní Měnový Fond (IMF), Světová Banka (WB) nebo Americká Rozvojová Banka (IADB). Soukromý sektor, obchodní asociace a univerzity tedy hrály velmi důležitou roli v zavedení vlády s kádrem vyškolených technokratů. Konkrétní a významnou roli hrál Institut Svobody a Demokracie (*Instituto de Libertad y Democracia – ILD*), jehož ředitel, Hernando de Soto, hrál zásadní roli při představování Fujimoriho po jeho nástupu do funkce vedoucím mezinárodních finančních institutů a největším věřitelům. ILD poté i nadále plnilo poradenskou funkci například v oblasti volebních zákonů, daňového řádu nebo protidrogové politiky (Mauceri 1997: 905).

Zavedení pravidelných splátek dluhů zahraničním institucím vedlo ke znovunavázání jednání ohledně další možné finanční podpory, míra inflace klesla ze 139 % na 57 % a Fujimoriho neoliberální program začal nést ovoce. Dokonce došlo po více než dvaceti letech k bilaterálním rozhovorům se zástupci USA o ekonomické a vojenské pomoci (Cameron 1994: 146).

2.2.2.1 Centralizace moci, personalistická síť a role armády

Centralizace moci v rukou prezidenta a vzrůstající role technokratů v procesu utváření politiky je doprovázena vytvářením rozsáhlé sítě úředníků s osobními, rodinnými nebo společenskými vazbami přímo na postavu Alberta Fujimoriho. Jeho stoupenci tak obsazovali posty jak oficiální, tak neoficiální. Tato síť je často asociována s politickými stranami s tím rozdílem, že na rozdíl od stranických lídrů, nemají členové personalistické sítě žádnou svoji stranickou základnu a jejich postavení, role a pravomoci závisejí čistě na jejich vztahu s prezidentem (Mauceri 1997: 907).

Blízký vztah s armádními složkami je další z typických prvků Fujimoriho vlády. Během prvního funkčního období si Fujimori vytvořil blízký a vzájemně prospěšný vztah s armádními složkami, které tvořily klíčový faktor v koalici na podporu vládních zájmů. Ozbrojené síly, nebo alespoň některá jejich odvětví se tak staly institucionální základnou Fujimoriho vlády, která se velmi rychle oprostila od předchozích principů Cambio 90 a ztratila podporu protestantů a drobných podnikatelů, tedy skupin, které stály, mimo jiné, za jeho zvolením v prezidentských volbách. Ve snaze oprostit se od veškerých stranických závazků, vytvořil Fujimori koalici tří mocných mužů - sebe, Vladimira Montesina a generála Nicolás Hermoza Riose (Montero 2001: 67).

Postrádajíc formální politickou stranu, začal Fujimori vytvářet síť svých stoupenců a podpůrců při zakládání své administrativy. Někteří členové nové administrativy byli skutečnými odborníky ve svém oboru, pro jiné bylo jejich vstupenkou do vlivných vládních kruhů nějaké spojení s postavou prezidenta. Jednou z nejkontroverznějších a nejmocnějších postav Fujimoriho politiky byl beze sporu Vladimiro Montesinos. Třebaže neměl formální pozici ve vládě, měl dohled nad SIN a bezpečnostními složkami nepřetržitě od roku 1990. Montesinos hrál klíčovou roli již během finální fáze Fujimoriho prezidentské kampaně v roce 1990, kdy jej představil armádním špičkám a získal je na Fujimoriho stranu. Vojenské akce a podvratné strategie v rámci SIN prováděné Montesinem byly bezpečnostními složkami respektovány, nicméně často pod

nátlakem a z donucení. Opakovaná zjištění o spolupráci Montesina s pašeráky drog nijak neovlivnilo jeho vliv ani v rámci peruánských bezpečnostních složek, ani v rámci vztahů s americkou armádou, která byla s Montesinem v úzkém kontaktu (Mauceri 1997: 908).

Generál Nicolás Hermosa Rios byl v roce 1991 jmenován do čela armády, kde nepřetržitě působil až do roku 1999 (Crabtree 2001: 292). Série zákonů, jež byla schválena vládou na konci roku 1991 a začátkem roku 1992 upravující podmínky výcviku a profesního postupu v rámci armády kompletně změnila vnitřní institucionální nastavení a fungování armádních složek. Možnost vykonávat vysoké vojenské funkce nadále nepodléhala předchozím zkušenostem a v praxi to znamenalo opět posílení významu klientelistické sítě kolem prezidenta země (Mauceri 1997: 908–909).⁵⁵

Jak se rozvíjely čím dál tím užší vztahy mezi prezidentem, velitelem ozbrojených sil a ředitelem zpravodajské agentury, docházelo rovněž k převádění pravomocí na velitele ozbrojených složek v oblasti boje proti povstalcům (Montero 2001: 66).

Díky obnovení alespoň minimální kontroly nad státní ekonomikou a po upevnění svého postavení mezi armádními složkami, jež dosáhl vznikem výše zmiňované aliance, se Fujimori nyní mohl soustředit na další palčivý problém, jenž Peru sužoval celou řadu let a pro předchozí vlády byl neřešitelný – boj s povstaleckými skupinami, především pak se Světlou Stezkou (*Sendero Luminoso*) a MRTA (*Movimiento revolucionario Túpac Amaru*)⁵⁶. Během roku 1990 měly akce těchto skupin na svědomí asi 3700 mrtvých, v roce 1991 asi 3000 (Smith, 2005: 160).

Boj se Světlou stezkou zahájil pomocí sto dvaceti šesti legislativních dekretů, které v září 1991 předložil Kongresu. Obyvatelstvo, které toužilo po ukončení vleklých, násilných nepokojů a Fujimoriho podporovalo. Kongres však nikoliv a nesouhlasem s jeho návrhy dosáhlo pouze navýšení Fujimoriho ze

⁵⁵ Do roku 1990 byl kariérní postup v armádě striktně podřízen řadě vnitřních institucionálních omezení a pravidel platných od roku 1950. Například nejvyšší armádní úředník, velitel generál, mohl být ve funkci pouze rok a musel stejně jako další vysocí úředníci splňovat podmínky vzdělání. Nejvlivnější armádní představitelé byli vybíráni z 5% nejlepších absolventů z Escuela Superior de Guerra (ESG) (Mauceri 1997: 908).

⁵⁶ Problematice boje s těmito skupinami budeme věnovat více prostoru v následující kapitole.

strany společnosti, která odpor politiků vnímala opět jen jako hašteření a snahu získat stranické výhody za cenu oslabení vlády (Weyland 2006: 22).⁵⁷

Jak bylo řečeno, Fujimori se v roce 1992 těšil vysoké podpoře obyvatelstva právě díky svému programu na boj proti povstaleckým skupinám a této podpory se rozhodl využít naplno k upevnění a především prohloubení své personální moci ve státě. Rozhodl se tedy pro provedení tzv. autopuče (Weyland 2006: 22).

2.2.3 Období realizovaného autopuče (1992 – 1993)

Termín autopuč popisuje situaci, kdy dochází k přechodnému pozastavení platnosti ústavy. Z nařízení exekutivy (nejčastěji přímo prezidenta) je uzavřen legislativní orgán a výkonná moc vládne pomocí dekretů, které jsou schváleny samotnou společností v organizovaných referendech. Následuje vypsání parlamentních voleb, jejichž účelem je schválení režimu s širšími pravomocemi pro exekutivu. Aby byl autopuč úspěšný, vyžaduje velkou podporu společnosti a rovněž shodu na tom, že existující systém již nadále není životaschopný, respektive akceschopný. Zdiskreditování politických stran (dosavadní elity) je tedy pro úspěch rozhodujícím okamžikem (Cameron 1994: 146–148).

Fujimori své opět nabitě popularity maximálně využil a 5. 4. 1992 provedl ve spolupráci s ozbrojenými složkami takzvaný autopuč, který dle průzkumů podporovalo přibližně 80 % obyvatelstva, což tedy v praxi znamenalo rozpuštění Kongresu a dočasné pozastavení platnosti ústavy (Braun 2011: 27). Pod záminkou boje proti guerillám došlo rovněž k omezení demokracie a byl započat tvrdý boj proti terorismu. Po několika měsících tato opatření přinesla první velký úspěch, to když v září 1992 zadržely bezpečnostní síly (Dirección Nacional Contra el Terrorismo) nejvýraznější představitele Světlé Stezky v čele

⁵⁷ Stranická opozice byla vedena Fujimoriho předchůdcem, Alanem Garcíou, který svým postojem k Fujimoriho návrhům a z pohledu společnosti snaže řešit do té doby neřešený problém, dosáhl pouze navýšení Fujimoriho podpory a nárůstu odporu společnosti vůči kongresu (Weyland 2006: 22).

s vůdcem a ideologem této guerilly, Ambielem Guzmánem, který po soudu před vojenským tribunálem dostal doživotní trest a aktivita této organizace po ztrátě svého šéfa značně poklesla (Springerová, Špičánová 2006: 149).

Díky úspěchu v boji se Světlou Stezkou Fujimori a jeho přívrženci dokázali, že jejich postavení v klíčových vládních rolích je opodstatněné a pro společnost prospěšné, čímž si udržel podporu. Fujimori do vysokých funkcí dosadil členy své rodiny a členy komunity „nisei“ (druhá generace japonských imigrantů), čímž zabránil kolaboraci vlády s jinými politickými silami (Montero 2001: 67).

Fujimoriho vládu po autopuči lze shrnout do tří základních bodů. Za prvé se jedná o civilně – vojensou alianci, kde základními hráči byli na jedné straně představitelé armádních složek, jimž se dařilo udržovat kontrolu díky Národní zpravodajské službě (SIN) a na straně druhé technokratický byrokratický aparát složený z řad podnikatelů, armády, policistů a Fujimoriho příbuzných. Za druhé, základní element nové vlády tvořila „intelligence“ z řad SIN. Třetím bodem charakterizujícím nastalý režim je imitace všech institucí liberálního pořádku sloužící k libovolnému využívání státního aparátu a politické kontrole. Díky svému liberálnímu zaměření se mu podařilo nadále udržet alianci postavenou na podpoře hlavních ekonomických skupin v zemi a finanční mezinárodní banky (*Banco Financiero Onternacional*). Tato civilně – vojenská aliance společně s obecnou slabostí politických stran dala vzniknout překvapivému způsobu vlády, který tu doposud nebyl (Montero 2001: 67).

Nicméně Fujimori musel svoje kroky nějak odůvodnit před veřejností. Jako nutné pro obnovu ekonomické stability státu je označit nemohl, neboť neoliberální reformy stabilizující peruánskou ekonomiku již proběhly. Rozhodl se tedy využít k legitimaci svých autoritářských kroků odpor společnosti k tradičním demokratickým elitám a v médiích vystoupil s prohlášením, že převrat byl jedinou možností, jak definitivně skončit s vlivem předchozích vládních elit. Důvodem podpory autoritativních kroků prezidenta ze strany společnosti byla tedy neschopnost předchozí demokratické vlády. Díky Fujimoriho charisma a řečnickým schopnostem se mu podařilo přesvědčit

společnost, že autopuč a zavedení delegativní demokracie⁵⁸ bylo jediným možným řešením pro nastavení pořádku ve státě (Montero 2001: 69).

Třebaže s autopučem souhlasila většina společnosti a Fujimori byl vnímán jakožto nejvyšší představitel zájmů národa, jenž učinil výše zmíněné kroky ve prospěch společnosti, začala jeho popularita postupně klesat. Nicméně k zásadní změně došlo v září 1992, kdy se Fujimoriho vládě podařilo zadržet vysoké představitele Světlé Stezky a tím prokázat skutečné plnění stanovených cílů. Nárůstem podpory bylo opět posíleno jeho neopopulistické vládnutí a Fujimori se díky lidové podpoře, příznivcům ve vysokých mocenských kruzích, armádě i soukromém sektoru stal nikým neomezovaným personalistickým vůdcem. S jeho politikou souhlasila většina Peru, nicméně v mezinárodním prostředí se již takové oblibě netěšila. USA a Japonsko tlačili na Fujimoriho, aby zmírnil svoje autoritářské tendence a směřoval k více demokratickému řízení státu. Fujimori nátlak z venku nejprve ignoroval, ovšem když hlavní zahraniční investoři přerušili svoji pomoc zemi a hrozili sankcemi, byl prezident donucen opustit od svých autoritářských plánů a obnovit základní mechanismy demokracie (Weyland 2006: 22–23).

K tomuto kroku jej donutil tlak z mezinárodního prostředí, především ze strany USA a OAS. USA zastavily přítok financí, humanitární podpory a protidrogové pomoci. OAS tlačila Fujimoriho k obnovení demokratického zřízení. Pod tímto nátlakem prezident souhlasil s konáním voleb, které byly vypsané na listopad 1992. V těchto volbách se volilo ústavodárné shromáždění, které se po vytvoření nové ústavy změnilo v parlament (Palmer 2007: 247–248).

Návrat k demokracii shrnul Fujimori do tří základních kroků. Prvním krokem byly volby do Kongresu (*Congreso Constituyente – CCD*) v listopadu 1992, jehož členové byli pověřeni sestavením nové ústavy (Montero 2001: 70). Pro volby do Kongresu bylo uměle vytvořeno nové politické hnutí Nová Většina

⁵⁸ Model delegativní demokracie charakterizuje Guillero O'Donel jako režim, kde je svrchovanost lidu přenesena na postavu prezidenta, který je ztělesněním národa a hlavním představitelem národních zájmů, kde dochází k devalvaci role Kongresu a soudnictví a kde volený má prezident právo vládnout, jak uzná za vhodné pro národ. Tato forma vlády sice spadá do demokratických režimů, jelikož je uchován systém voleb, tedy prezident je zvolený a ne samo řečený, nicméně je silně nepřátelská k posilování demokratických institucí, politických stran, parlamentu a jedná se tedy o omezeně reprezentativní formu demokracie (Montero 2001: 68).

(*Nueva Mayoría – NM*), které nelze prezentovat jako klasickou politickou stranu, neboť zde opět chyběla jakákoliv snaha o institucionalizaci této organizace. Jednalo se směs profesionálů, profesorů, podnikatelů a příbuzných prezidenta a vazby představitelů k voličům mimo podnikatelský sektor prakticky neexistovaly. Zde se tedy opět projevil Fujimoriho technokratický přístup a personalistické vládnutí bez snahy o institucionální zastřešení (Roberts 2006: 21).

V tomto orgánu získal Fujimori dosud postrádanou parlamentní většinu, díky níž nebyl nadále problém prosazovat bez problémů své návrhy. Zrušením Senátu a zavedením jednokomorového Kongresu po přijetí nové ústavy se tak Fujimorimu podařilo mocností ukázat, že se vydal demokratičtější cestou, neboť dovolil konání voleb, nicméně tak ve skutečnosti došlo k dalšímu posílení jeho neopopulistického vládnutí a narušení celého systému brzd a protivah, neboť se nadále díky většině v Kongresu nepotýkal s tak častým vetem ze strany opozice (Weyland 2006: 24). Druhým krokem bylo uspořádání obecních voleb v roce 1993 a třetím krokem uspořádání veřejného referenda o zavedení nové ústavy (Montero 2001: 70).

Po zisku parlamentní většiny se Fujimori potýkal s dalším problémem, jenž bylo třeba rychle řešit. Zásadním problémem jeho vlády byl totiž fakt, že v ní nedocházelo k „výchově“ nástupců, neboť se jednalo o formu vlády silně personalistickou bez snahy vytvářet jakoukoliv základnu. Dle platné ústavy Fujimori nemohl kandidovat v dalších prezidentských volbách, neboť dva po sobě jdoucí mandáty zakazuje. Proto byla potřeba ústavu změnit (Montero 2001: 67). O nové ústavě rozhodovali voliči v referendu a pro její zavedení se vyslovilo přibližně 50% populace. Nová ústava znamenala řadu významných změn posilujících roli prezidenta a exekutivy. Zásadní změnou byla možnost znovuzvolení prezidenta. Nicméně ústava přijatá v roce 1993 zakazovala přímé znovuzvolení (prezident by tak musel jedno volební období vynechat) a byla tedy nutná úprava, k níž došlo v roce 1996. V „upravené“ ústavě už byly možné dva po sobě jdoucí mandáty a Fujimori tak mohl plánovat kandidaturu i na prezidentské volby v roce 2000 (Taylor 2005: 568).

Mezi léty 1992 a 1993 můžeme tedy v politickém systému peru pozorovat několik významných změn. Vliv tradičních politických stran byl silně upozadněn. Díky úpravám nyní prezident disponoval 44 křesly v parlamentu a tím se mu prakticky podařilo koncentrovat reálnou moc a on sám měl tedy i zásadní vliv na průběh politických procesů. Prezident měl na základě nové ústavy rovněž rozhodující slovo ve schvalování mezinárodních smluv a dosazování kandidátů do nejvyšších pozic v oblasti diplomacie a armády, neboť nadále nepotřeboval schválení parlamentu. V oblasti ekonomiky státu nedošlo k výraznějším změnám oproti ústavě z roku 1979. Poslanci mohli o změnách ekonomiky jednat až v konečné fázi. Návrh rozpočtu tedy schvalovali, nicméně na jeho podobě se podílela pouze exekutiva (Mauceri 2006: 4647; Palmer 2007: 248).

Součástí ústavy bylo rovněž zavedení trestu smrti a mnohem radikálnějších protiteroristických zákonů, jež do ní byly zavedeny v souvislosti s bojem proti guerillám. Vládě se podařilo během jednoho roku pozatýkat a odsoudit přes 200 osob z nejvyšších pater guerillových skupin a odsoudit je k doživotním trestům, přičemž největším úspěchem bylo již zmiňované zatčení vůdce Ambimaela Guzmána. Fujimoriho postup proti teroristickým skupinám se ale neseťkával pouze s nadšením a podporou, neboť mu bylo často vyčítáno, že armádní jednotky často porušují lidská práva, což prezident odmítal. Nicméně případné porušování lidských práv ze strany armádních jednotek již nadále neřešily civilní soudy, ale vojenské tribunály, bez civilní kontroly (Mauceri 2006: 46; Palmer 2007: 248).

2.2.4 Nástroje pro zisk a udržení podpory ve společnosti – boj proti guerillovým skupinám

V následující kapitole se zaměříme na kroky Alberta Fujimoriho proti Světlé stezce a Revolučnímu hnutí Túpac Amaru (*Movimiento Revolucionario Túpac Amaru – MRTA*), jakožto původcům násilí v zemi, což mu zajistilo výraznou podporu v peruánské společnosti, která byla násilnými akcemi tohoto hnutí sužována. Především se budeme věnovat Světlé Stezce, neboť její činnost byla výraznější a na společnost měla větší dopad. Abychom činnost tohoto guerillového hnutí dokázali pochopit, je třeba alespoň stručně shrnout její počátky a ideologii, na které byla její činnost postavena. V první části kapitoly se tedy zaměříme na vývoj hnutí a v druhé na konkrétní kroky Alberta Fujimoriho v zájmu eliminace její činnosti.

Formování guerillového hnutí⁵⁹ Světlá Stezka můžeme v Peru pozorovat již na konci 60. let 20. století.⁶⁰ Ideologickou základnu pro toto hnutí tvořil marxismus, leninismus, maoismus a hlavní důraz byla kladem právě na roli maoismu v období Velké kulturní revoluce v Číně, přičemž dle výše zmíněného vzoru je základem revoluce násilí, které vede k válce (Degregori 1994: 55). Svým ideologickým zaměřením se Světlá Stezka vymanila z "tradiční" prokubánské orientace jiných guerillových skupin v Peru. Jejím centrem vzniku se stala univerzita San Cristóbal de Huamanga v Ayacuchu a její celý název zní

⁵⁹ Pojem guerilla se začal používat v 18. století během Napoleonských válek, kdy guerilla označovala záškodnickou válku vedenou malými lokálními skupinami bez stálého zázemí, které dokázaly efektivně využívat podpory místního obyvatelstva proti armádním složkám (Pečinka 1998: 13).

⁶⁰ Ve stejném období, kdy se formuje Světlá Stezka, formují se další tři proudy levicových hnutí, jejichž cílem je rozpoutání guerillové války: 1. Hnutí nespokojených rolníků pod vedením trockisty Huga Blanca, nicméně činnost této skupiny byla ukončena armádou v roce 1962. 2. Prokubánské studentské skupiny pod vedením Javiera Herauda. Členové této skupiny vstoupili do Národně osvobozené armády Peru, jež byla v roce 1966 rovněž částečně zlikvidována. 3. Skupina MIR (*Movimiento de Izquierda revolucionaria – Hnutí revoluční levice*). Základnou tohoto hnutí byli členové prokubánské mládeže, kteří se odtrhli od politické strany APRA a od roku 1962 vystupovali pod názvem MIR jako nezávislé hnutí. Jejich cílem bylo prosadit socialistickou společnost s prvky tradiční indiánské kultury. Činnost této skupiny byla potlačena zabitím jejího lídra Luise de la Puenteho v roce 1965 (Springerová, Špičanová 2006: 136–137).

Komunistická strana Peru Světlé Stezky José Carlose Mariáteguiho⁶¹ (levicový intelektuál stojící u zrodu Socialistické strany Peru). Do čela skupiny se postavil profesor z výše uvedené univerzity Rubén Abimael Guzmán Reynoso, pod jehož vedením začala v roce 1980 viditelná teroristická činnost Světlé Stezky po patnácti letech vytváření ideového programu a výcviku vedení v Číně. Mao Ce – tungovo heslo "politická moc z hlavně pušky" a bojová taktika "obklíčení měst vesnicemi" byly hlavní inspirací společně s hlásáním o nevyhnutelnosti revoluce a násilí (Springerová, Špičánová 2006: 139–142).

První výrazný projev teroristické činnosti Světlé Stezky můžeme datovat k demokratickým volbám konaným v roce 1980. Senderisté (označení pro představitele Světlé Stezky) se vydali cestou otevřeného konfliktu, místo aby jako představitelé jiných levicových hnutí přešli do legality a do voleb kandidovali. Tímto postojem dali jasně najevo, že nesouhlasí nejen s konáním voleb, ale rovněž s celým stávajícím systémem. Do konce roku 1980 pak senderisté provedli asi 240 teroristických akcí (Pečínka 1998: 209).

Na počátku 90. let působila Světlá Stezka ve 21 z 24 departmentů. Počet aktivních bojovníků se odhadoval na 4 až 10 tisíc, počet sympatizantů se pohyboval rozmezí 50 až 100 tisíc (Taylor, 1997: 45). Zlomovým se pro činnost Světlé Stezky stal rok 1990 a vítězství Alberta Fujimoriho v prezidentských volbách. Jak bylo již uvedeno v předchozí části práce, Fujimorimu se po nastoupení do mandátu podařilo získat řadu finančních zdrojů a díky nabyté podpoře ve společnosti provedl v dubnu roku 1992 autopuč, který, jak již bylo řečeno, následovalo rozpuštění kongresu, pozastavení platnosti ústavy a rovněž vyhlášení války proti terorismu. Prezident provedením autopuče koncentroval do svých rukou téměř neomezenou moc, což mu mimo jiné umožňovalo realizovat efektivní kroky proti povstalcům (Palmer 2007: 246; Pečínka 1998: 214).

Nová ústava přijata v roce 1993 zakotvovala mimo jiné změny mnoho tvrdší protiteroristická opatření a rovněž obsahovala zákony na podporu oblastně dislokovaných jednotek tzv. rondas, které nebyly vojenskými jednotkami, ale

⁶¹ Abimael Guzmán je označován za "čtvrtý meč marxismu" a doplňuje tak trojici Marx, Lenin, Mao Ce – tung. Rovněž se setkáváme s označením "Rudé slunce" nebo "Předseda Gonzálo" (Pečínka 1998: 207).

vznikaly z armádního popudu a byly tak s armádou úzce spjaty. Pomocí rondas se Fujimorimu dařilo kontrolovat odlehlá území a rovněž si v nich stále zajišťovat podporu (Nuñez 1996: 115).

Prvním krokem pro jednodušší spolupráci s armádními jednotkami i rondas v rámci boje s guerillami bylo přijetí zákona, jenž by aktérům jednajícím v zájmu vlády zajišťoval větší míru "bezpečnosti" nebo "nedotknutelnosti" před soudy. Z tohoto důvodu byl přijat dekret zvaný Protiteroristický zákon, který mimo jiné ustanovil anonymní soudy, u kterých byli soudci, svědci i žalobci v anonymitě a sloužily k souzení obviněných z terorismu. Třebaže se tento "zákon" těšil ve společnosti vesměs vřelé reakci, je třeba zdůraznit, že peruánská společnost se shovívavým zacházením a omlouváním činnosti armádních složek, pokud šlo o porušování lidských práv rozhodně nesouhlasila a vládu za tuto nezákonnou činnost kritizovala (Carrión 2006: 134).

Fujimoriho protipovstalecká strategie měla zejména v první fázi silně vojenský charakter a právě orientace na armádu a její maximální podpora mu zajistila úspěch. Na počátku boje proti povstalcům bylo zapotřebí získat podporu obyvatelstva, nebo alespoň dosáhnout jejího neutrálního postoje vůči protipovstaleckým silám. To se vládě podařilo především díky navázání spolupráce s již existujícími lokálními vůdci (Jefe Político – Militar, nebo také pouze Jefe Militar). Tito lokální vůdci dohlíželi na formování již zmíněných rondas, které byly tvořeny deseti až patnácti muži z místní komunity. Rondas v Peru vznikaly již od 70. let 20. století, nejprve za účelem ochrany majetku před zloději, později jako obrana před násilnostmi Světlé Stezky (Mauceri 1991: 98; Nuñez 1996: 115).

Vybraným mužům byl poskytnut vojenský výcvik a v komunitě vystupovali jako uniformované ozbrojené jednotky. Rondas se těšily podpoře státu jak legislativní, tak materiální. Z hlediska legislativy bylo zásadní změnou přejmenování rondas na Obranné výbory (*Comités de Autodefensa Civil – CASC*), uzákonění jejich činnosti a poskytnutí pravomoci bránit se útokům guerillových skupin za použití zbraní (Nuñez 1996: 118). Mezi materiální pomoc pak patřilo především poskytování zbraní a střeliva (Joes 2004: 117). Představitelé rondas tak měli legitimitu a materiální dostatek přímo od

prezidenta a díky svojí činnosti ve prospěch komunity (podíleli se například i na výstavbě, zdravotnictví, rozvoji) zajišťovali podporu samotnému prezidentovi a vládě (Nuñez, 1996: 118). Jednotky rondas tak hrály ve Fujimoriho taktice získávání sympatií obyvatel a v boji především proti senderistům klíčovou roli. Jeho strategie se těšila velké podpoře již před dopadením vůdce Světlé Stezky, kdy jeho styl podporovalo přibližně 50 % dotazovaných a po dopadení Guzmána se podpora pohybovala mezi 63 % a 83 % (Weyland 2000: 485).

Zatčením vůdce Guzmána a většiny jeho vysokých důstojníků na podzim roku 1992 se Fujimorimu podařilo výrazně zpochybnit budoucnost celé guerilly. Jejím nedostatkem bylo právě to, že si nedokázala vybudovat trvalé základy podpory, což vedlo k výraznému poklesu moci a akceschopnosti v okamžiku, kdy Světlá Stezka přišla o svého vůdce.⁶² Po zatčení Guzmána zůstaly představitelé guerilly téměř izolováni, bez široké podpory obyvatelstva a do konce roku 1995 byla guerillová válka téměř u konce. Aktér, jež doposud hluboce ovlivňoval národní politiku i každodenní život, se pomalu stahoval do ústraní a zaměřil se především na obchod s drogami. Navíc rok po svém zatčení samotný vůdce guerilly vyzval zbylé aktivní členy k míru a prezidenta Fujimoriho prohlásil za vítěze tohoto "souboje". Někteří povstalci se rozhodli pokračovat v odporu vůči státu v novém uskupení s názvem Červená Stezka (*Sendero Rojo*), nicméně bylo jasné, že podporu rolnictva značně traumatizovaného z předchozích let války již nezískají.

Druhou guerillovou skupinou, jež aktivně vystupovala proti systému v Peru bylo Revoluční hnutí Túpaca Amaru (*Movimiento Revolucionario Túpac Amaru – MRTA*). Od Světlé Stezky se lišilo nejen polem působnosti, neboť se jednalo o guerillu městskou a její členy i vedení tvořili obyvatelé chudinských předměstí, zatímco Světlá Stezka byla guerillou venkovskou, ale rovněž svojí ideologií. Zatímco Světlá Stezka stavěla svoji ideologii na leninismu, marxismu a především maoismu, MRTA byla zástupcem prokubánských hnutí, jež vychází z ideálů Ernesta Che Guevary, Castrova režimu a kubánské revoluce. V dubnu

⁶² Zde můžeme pozorovat výraznou podobnost organizace a fungování Světlé Stezky s organizací vlády Alberta Fujimoriho v tom smyslu, že v obou případech je klíčová role vůdce, který když najednou není, boří se i všechny doposud fungující pořádky, neboť ani vůdce guerilly a ani vůdce státu neměli tendenci vychovávat si své nástupce (poznámka autorky).

roku 1992 byli zatčeni dva její nejvyšší představitelé, vůdce Victora Polaye Campose a jeho nástupce Petera Cardenase Schulze, což znamenalo fatální oslabení organizace a její činnosti (Springerová, Špičkanová 2006: 149–152).

Když se Fujimorimu podařilo získat náklonnost obyvatelstva, byl si dobře vědom, že je rovněž zapotřebí zajistit její bezpečnost a ochranu. Zde Fujimoriho politiku označit za úspěšnou, neboť činnost armádních složek měla na svědomí smrt mnoha civilistů (Palmer 2007: 247). Zajímavý pohled na udržení podpory Fujimoriho vlády má Kurt Weyland, který ve své práci uvádí, že spíše než boj proti guerillovým hnutím a potlačování násilí v zemi podporu zajišťuje ekonomický růst. Vychází z průzkumu podle kterého na otázku "*proč souhlasí s prezidentským působením Fujimoriho*" odpovědělo a jako důvod zvolilo "*boj proti terorismu*" v roce 1994 pouze 15, 7 % a v roce 1995 dokonce pouze 10, 8 % dotázaných. Dle Weylanda si sám Fujimori tuto skutečnost, tedy že je třeba poskytnout společnosti ekonomické prostředky, sám uvědomil při konání referenda o nové ústavě v roce 1993 a právě proto se pustil do velkorysých sociálních programů, které mu zajistily podporu do prezidentských voleb v roce 1995 (Weyland 2000: 498).

Finanční i hmotná pomoc se k nejchudším vrstvám obyvatelstva dostávala prostřednictvím buď již existujících, nebo nově vytvořených agentur a sociálních programů. Jako příklady můžeme jmenovat Národní fond rozvojové a sociální pomoci (*Fondo de Cooperación para el Desarrollo – FONCODES*). FONCODES vznikl v roce 1991 a jeho činnost byla zaměřena především na financování sociální a ekonomické infrastruktury prostřednictvím přímé intervence ve venkovských a okrajových městských oblastech s vysokou úrovní chudoby.⁶³ Národní program potravinové pomoci (*Programa Nacional Alimentarie – PRONAA*) vznikl v roce 1992 a jeho cílem je boj s hladem a podvýživou dětí v nejchudších oblastech země a zajištění potravinové pomoci peruánské populaci. Zaměřuje se na prevenci podvýživy u dětí do 12 let věku a nutriční výživu u dětí do 3 let věku. Zároveň zahrnuje ochranu a péči o děti a

⁶³ Dostupné na: <http://www.foncodes.gob.pe/portal/index.php/nosotros/nosotros-resena> (17. 6. 2014).

těhotné ženy.⁶⁴ Finanční prostředky do těchto organizací proudily z privatizací státního majetku a rovněž ze zahraničních organizací, které se k finanční podpoře připojily především proto, že byla konečně zajištěna distribuce pomoci a financí přímo do potřebných oblastí (Mauceri 1997: 902–903).

Díky úspěchům jichž se Fujimorimu podařilo v boji proti guerillovým hnutím dosáhnout prezentoval prezident Peru opět jako bezpečnou zemi, čehož dosáhla jeho vláda díky splnění svých slibů. Toto tvrzení však vyvrátila akce MRTA ze 17. prosince 1996, kdy byla obsazena japonská ambasáda v Limě, zajato bylo přibližně pět set jejich hostů a za jejich propuštění povstalci požadovali propuštění svých přívrženců, zejména pak výše zmíněných vůdců, a zajištění volného odchodu do džungle. Zde můžeme pozorovat první velkou krizi a konfrontaci Fujimoriho režimu, neboť legitimitu své politiky stavěl právě na úspěchu dosaženého v boji proti guerillám, jejichž činnost ale definitivně zabránit nedokázal a společnost tak tedy přesvědčoval o nepravdě, že se mu v boji proti guerillovým hnutím podařilo zvítězit (Pečínka 1998: 217–218; Springerová, Špičánová 2006: 152–153).

2.2.5 Období "přímé demokracie" (1993–2000)

V odborné literatuře se s pojmem "přímá demokracie" v souvislosti s Fujimoriho vládou po roce 1993 setkáváme především z toho důvodu, že tak svůj režim vnímal a prezentoval sám Fujimori. Pro zdůrazňování nutnosti výsadního postavení prezidenta za účelem zachování politické a hospodářské stability země měl oporu ve faktických pozitivních ekonomických ukazatelích. Inflaci se podařilo snížit za 57 % v roce 1992 na 3 % v roce 2000, hospodářský růst mezi léty 1994 a 1997 činil 7 % ročně a podařilo se pro zemi získat nemalé finanční prostředky z mezinárodního ekonomického společenství, což mělo vliv i na nejchudší část obyvatelstvo. Míra extrémní chudoby mezi léty 1991 a 1997

⁶⁴ Dostupné na: <http://www.sipi.siteal.org/politicas/364/programa-nacional-de-asistencia-alimentaria-pronaa> (17. 6. 2014).

poklesla zhruba o 50 %, rovněž klesl počet obětí politického násilí a sestupnou tendenci měl až do konce Fujimoriho vlády (Palmer, 2007: 248 – 249).

Prezidentské volby konané v dubnu roku 1995 představovaly první přímou konfrontaci prezidenta se společností a její podporou. Právě v těchto volbách se mělo ukázat, zda prezident dokáže svoji vládu a svoje činy vykonané během prvního funkčního období obhájit. Třebaže podporu Fujimoriho vlády lze sledovat na výsledku voleb do CCD a obecních voleb, je nutné si uvědomit, že referendu o přijetí nové ústavy prošlo skutečně těsně, čímž voliči především z nejhudších oblastí ukázali, že s Fujimoriho vládou, a tedy s ním samotným po dvou letech ve funkci, už tak nadšeně nesouhlasí (Weyland 2006: 25). Výsledek voleb byl nutný jak pro vnitřní, tak pro vnější legitimaci Fujimoriho a režimu, který reprezentoval (González 2004: 193).

Prezidentská kampaň pro volby v roce 1995 začala prakticky již v roce 1993, kdy Fujimori získal parlamentní většinu. Uvědomoval si, že témata, která mu vyhrála v roce 1990, byla již vyčerpána a čelil nyní situaci, kterou Weyland nazývá „paradox úspěchu“.⁶⁵ Rozhodl se proto investovat do rozvojových programů, výstavby sociálních zařízení a infrastruktury v oblastech, kde se při referendu ukázalo, že nemá příliš podpory (González 2004: 193).

Fujimori svoji předvolební kampaň postavil především na vyzdvihování úspěchů dosažených v prvním volebním období. Je zcela nezpochybnitelné, že jeho vláda, třebaže nešla směrem, kterým slibovala v předvolební kampani, dokázala zemi stabilizovat z ekonomického hlediska a rovněž se jí podařilo silně omezit činnost guerillové skupiny – Světlé Stezky. Nicméně poté, co byla překonána hyperinflace, a došlo ke zmírnění násilností, začali lidé směřovat svou pozornost na další palčivé problémy, které zemi sužovali. Vzhledem k počátečnímu zanedbání sociálních programů a zavedení neoliberalních reforem, které měly dopad na nejchudší obyvatelstvo, byla to právě chudoba, kterou bylo třeba řešit (Weyland 2006: 25–26).

⁶⁵ Paradox úspěchu popisuje Weyland jako situaci, jíž čelí většina neopopulistických lídrů. Tito vůdci se k moci dostali díky nějakému problému, který slibovali vyřešit. Příkladem může být právě ekonomická krize v případě Peru. Problém nastává v okamžiku, kdy vůdce problém vyřeší a nemá dál co nabídnout, respektive nemá dál čím odlovit společnost, neboť jeho podpora stála na řešení problému, který nadále neexistuje (Weyland 2006: 25).

Od roku 1993, kdy si Fujimori uvědomil, že by jeho podpora s vyřešením základních problémů mohla klesat, strávil většinu doby až do voleb 1995 na cestách po různých oblastech Peru a prostřednictvím investic do zdravotnictví, vzdělání, boje proti chudobě a hladomoru si svojí kočovnou kampaní získával zpět voličskou podporu. Díky osobním setkáním si prezident rozšiřoval svoji klientelistickou síť přívrženců a v očích lidí se díky své angažovanosti přímo v nejvíce postižených místech prezentoval jako jeden z lidu (Crabtree 2001: 296). Chudoba byla od poloviny devadesátých let tématem číslo jedna, a třebaže Fujimori neměl vymyšlené účinné programy na řešení situace s chudobou a nezaměstnaností, podařilo se mu díky své kampani a hlavně finanční podpoře nejchudších departmentů získat obrovskou voličskou podporu a ve volbách 1995 dosáhnout drtivého vítězství, které jeho populistické vládnutí prodloužilo na dalších pět let (Weyland 2006: 26–27).

Prezidentské volby se konaly 9. dubna 1995 a hned v prvním kole Fujimori porazil dalších třináct nominovaných kandidátů, když získal 64,4 % hlasů. Jediným výrazným protikandidátem byl bývalý generální tajemník OSN Javier Pérez de Cuéllar, jenž kandidoval za Unie pro Peru (*Unión por el Perú – UPP*). Cuéllar by se na první pohled mohl zdát, jako vhodný kandidát. Měl dlouholetou diplomatickou kariéru, zkušenosti, kontakty v zahraničí. Nicméně společnost masírovaná populistickým kázáním charismatického Fujimoriho narážejícího na nejpálčivější problémy společnosti o profesionálního politika nyní nestála. Jednak proto, že UPP za něj kandidoval, byla vnímána jako zástěrka pro nedávno zdiskreditované politické strany a jednak proto, že Fujimori jeho největšího triumfu, tedy diplomatických zkušeností, dokázal použít proti němu. Nazval jej „vnějším pozorovatelem“ a zdůrazňoval tak fakt, že Cuéllar svoji zemi a její lid vlastně nezná, když strávil většinu času v zahraničí (Tuesta 1996: 67).

Druhé prezidentské období Alberta Fujimoriho se vyznačuje mnoha podobnými znaky, jako období první. Prezident i nadále pokračoval v oslabování demokratických institucí a tradičních politických stran. Často používanými se staly metody odposlechů, cenzury a zastrasování, z nichž byl nejčastěji obviňován jeden z Fujimoriho nejbližších lidí, Vladimiro Montesino.

V roce 1996 opozice navrhla prozkoumání Montesinových postupů, nicméně peruánský kongres opoziční návrh na vytvoření komise určené k prověření metod SIN zamítnul, čímž dal společnosti důvod o praktikách probíhajících ve vládě pochybovat. Mimo jiné byla vláda obviňována z manipulace s médii. Role médií byla v Fujimoriho vládě velmi důležitá. V hlavních zprávách vycházely senzační zprávy o celebritách a pomlouvačné zprávy o opozičních politicích ve snaze zastínit skutečně důležitá politická témata a rovněž otázky týkající se korupce. Docházelo tedy k otevřené kontrole, cenzuře a ovlivňování médií. Mediální strategie vlády měla tři základní osy. První – masivní propaganda ve prospěch vlády a absence její kritiky. Druhou – rozvoj masivní a bezprecedentní proti opoziční kampaně skrze pomluvy vysílané do éteru a třetí – ožívování starých hrozeb, jako je například činnost teroristických skupin MRTA a vytváření dojmu řešení těchto problémů⁶⁶(Montero 2001: 74–75).

Fujimori se v průběhu svého druhého mandátu potýkal s poklesem podpory hned z několika důvodů. Prvním byly výše zmíněné pochybné praktiky jeho nejbližších spolupracovníků, druhým, podstatnějším byl nedostatek financí na styl vlády, který zavedl v prvním období a kterým si získal podporu obyvatelstva. Dokázal stabilizovat ekonomiku a zavedl řadu sociálních programů na zlepšení životní úrovně obyvatelstva, tím se ale dostal do situace, kdy ekonomika státu jeho výdajům nestačila. Po volbách v roce 1995 byl donucen zavést celou řadu restriktivních opatření, která v podstatě vedla k naprostému obratu Fujimoriho vlády (Weyland 2006: 28)

Prezident musel omezit státní výdaje, došlo ke zpomalení ekonomického růstu a nárůstu nezaměstnanosti, peruánská ekonomika se vlivem otevřenosti světové ekonomice stala náchylnější na vnější změny. Chudoba a nezaměstnanost se tedy staly tématem číslo jedna a společnost požadovala výsledky, kterých ale Fujimori nebyl schopný dosáhnout. Jak poukazuje Weyland, prostředky, jimiž si získal v prvním volebním období podporu nyní, vedly k jejímu poklesu. Fujimorimu chybělo institucionální zázemí, které se od

⁶⁶ Fujimoriho vláda nebyla schopná řešit skutečné problémy, především nárůst nezaměstnanosti a chudobu a proto uměle vytvářela problémy, které řešit uměla, respektive, které by se řešit daly (poznámka autorky).

počátku své vlády nesnažil vytvořit. Koncentrace moci, která mu napomohla v řešení krize a zavádění neoliberálních reforem v 80. letech se nyní stala překážkou ve snaze o vytvoření nového institucionalizovaného tržního modelu. Hlavním problémem byl fakt, že Fujimori se na základě svého neopopulistického vládnutí stal z řešitele problémů jejich tvůrcem. Potřeboval najít téma, jež by společnost oslovilo a dalo mu do ruky zbraň v podobě problému, jenž by vyřešil. Začal tedy zdůrazňovat další bezpečnostní rizika, čímž v podstatě podkopával výsledky své předchozí vlády. Třebaže bezpečnostní otázka byla opodstatněná, společnost chtěla řešení především hospodářské situace země, chudoby a nezaměstnanosti. Na to Fujimori plán neměl. Vliv na pokles podpory jeho vlády tedy měla především neschopnost poskytnout řešení nejpálčivějšího problému a rovněž vzrůstající kritika vlády od poloviny devadesátých let, kdy přestal být jeho autokratický styl tolerován, především na základě násilného nastolení liberálně demokratických principů, které musel Fujimori zavést jako nutný krok pro řešení hospodářské situace země (Weyland 2006: 28–30).

V roce 1996 došlo k dalšímu opatření, které na důvěryhodnosti v Fujimoriho vládnutí nikterak nepřidalo. Dle ústavy z roku 1993 nemohl stávající prezident kandidovat do prezidentských voleb, které byly plánované na rok 2000. Kongres proto upravil článek o možnosti přímého znovuzvolení a zároveň povol Fujimorimu kandidaturu, třebaže se fakticky jednalo již o třetí volební období. Tento krok byl odůvodněn tím, že první volební období se vztahovalo ke staré ústavě (z roku 1979) a podle ústavy z roku 1993 bude Fujimori kandidovat teprve podruhé. Právě toto opatření lze považovat za jeden z chybných kroků vedoucí k oslabení vlády. Pro část společnosti byl Fujimori nadále autokrat a pochybnosti o demokratičnosti země prorůstaly společností hlouběji a hlouběji především do střední třídy a korupční praktiky byly nadále na denním pořádku (Weylan 2006: 31). Jak uvádí Conaghan, korupce se stala primárním konstitutivním prvkem Fujimoriho vlády (Conaghan 2006: 103).

Shrneme-li Fujimoriho druhé volební období, musíme konstatovat, že nejspíše neuváženějším krokem prezidenta by bylo nekandidovat do dalších prezidentských voleb. Prezident již zdaleka neměl takovou podporu jako

v období prvním a problémy, jejichž řešení by mu ji získalo, byly nad jeho síly. Přesto se však pro kandidaturu rozhodl, což vzhledem ke změně ústavy v roce 1996, nebylo žádným překvapením. Výhra ve volbách 2000 byla Fujimoriho jasným dalším cílem.

2.2.6 Prezidentské volby v roce 2000 a oslabení Fujimoriho vlivu

22. listopadu 1999 vydal Alberto Fujimori vyhlášku o termínu všeobecných voleb, který byl určen na 9. dubna 2000 a 27. prosince téhož roku se předvídatelně zapsal jako kandidát za alianci politických stran Peru 2000 (*Perú 2000*) do květnových prezidentských voleb. Proti Fujimoriho kandidatuře se opět zvedla vlna odporu, nicméně v roce 1996 schválen zákon Ley de Interpretación Auténtica, který jasně povoloval Fujimoriho kandidaturu do prezidentských voleb 2000 (Montero 2001: 75).

Třebaže kandidatura Fujimoriho byla tedy právně podložená, ve společnosti jeho chování zanechalo hořkou pachut'. Stejně nevhodně, jako působila kandidatura, působila i předvolební kampaň, jež byla založena především na mediální kampani, na svévolném používání státních prostředků, diskreditaci a odstranění potencionálních protikandidátů, kterými byli první starosta Limy Alberto Andrade Carmona za stranu Somos Perú, Luis Castañeda Lossio za Solidaridad Nacional a ekonom Alejandro Toledo Manrique jako hlava hnutí Perú Posible, který bez úspěchu kandidoval již v prezidentských volbách v roce 1995.⁶⁷ Nekorektnost kampaně pouze přispěla k následnému zpochybňování výsledku voleb a legitimacy celé vlády (Montero 2001: 76–77).

⁶⁷ Na základě později zveřejněných „vladivideí“ bylo prokázáno, že Vladimiro Montesino pod fiktivním jménem skoupil 75% akcií televizního kanálu Cable Canal de Noticias, který byl v předvolební kampani používán právě na podporu Fujimoriho třetího znovuzvolení. Montesino rovněž obvolával majitele dalších soukromých zpravodajských kanálů a nabízel jim finanční odměny za podporu Fujimoriho kampaně (Zapata 2009: 8).

Důležitou skutečností, jež jistě napomohla Fujimorimu ke třetímu znovuzvolení, byla neschopnost opozice sjednotit se a vytvořit vůči němu odpovídající alternativu. Fujimori se pro své stoupence stal nepostradatelným, neboť neměli prakticky jinou možnost, než jej nadále podporovat⁶⁸. Třebaže kvůli svým nedemokratickým praktikám, které mu umožnili potřeby kandidovat a podkopávání a omezování kampaní protikandidátů ztratil prezident podporu střední vrstvy, podporu nižší vrstvy se mu dařilo udržet především díky sociálním programům (Weyland 2006: 33).

Prezidentské volby byly dvoukolové, a třebaže pro Fujimoriho vítězné, lze je označit za poslední hřebík do rakve jeho neopopulistického vládnutí. Znovuzvolení, s nímž dle průzkumů veřejného mínění více jak polovina dotázaných nesouhlasila a považovala jej za výsledek zmanipulovaných voleb, vedlo k poklesu legitimacy prezidentovy vlády. Neadekvátní byla dle společnosti kampaň, kdy docházelo k zastrašování a omezování opozičních kandidátů a podle zprávy Carter Center si nejen předvolební kampaň, ale i průběh voleb udržel minimální množství mezinárodních standardů pro svobodné a spravedlivé volby (McClintock 2006: 262).

Tyto volby vyvolaly celou řadu otázek, především o jejich zmanipulování. Peruánská televize „Panamericana Televisión“ průběžně při volbách do prvního kola zveřejňovala odhady výsledků na základě průzkumů provedených společností „Datum“, které nejdříve naznačovaly výhru Alejandra Toleda, jenž vedl prakticky po celou dobu volebního klání. Až těsně před koncem se situace náhle změnila a Fujimori v prvním kole zvítězil (Montero 2001: 79). V prvním kole Fujimori získal 49,83 % ku 40,32 % Alejandra Toleda a v druhém kole jej porazil se 74,33 % proti 25,67 %.⁶⁹

Zajímavostí je, že již od autopuce docházelo k prosakování nedemokratických praktik, jež Fujimoriho vláda prováděla se záměrem udržet si

⁶⁸ Jako příklad lze uvést situace po dubnových všeobecných volbách, v nichž Fujimoriho Perú 2000 získalo padesát dva křesel. K zajištění většiny ve sto dvaceti členném Kongresu ale potřebovalo minimálně šedesát jedna křesel. Po vyhlášení výsledku voleb pět opozičních poslanců oznámilo svůj přechod k Fujimoriho Perú 2000, což bylo opozicí pochopitelně silně kritizováno a vláda byla obviněna z úplatkářství, které ovšem nebylo nijak dokázáno a ani jednou ze stran přiznáno (Holligen, 2000: 2).

⁶⁹ Dostupné na: <http://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Peru/2000Pe.html> (16. 6.2013)

moc a eliminovat případné nepřátele režimu, Freedom House i vláda USA i nadále označovaly tuto formu vlády za částečně demokratickou. Příčinou nejspíš bude Fujimoriho náklonost k Washingtonu a spolupráce s americkou vládou. Nicméně volby v roce 2000 byly natolik nekorektní, že po nich došlo k překvalifikování Fujimoriho režimu. Jak uvádí McClintock, ve volebním autoritářství, kterým dle odborníků Fujimoriho režim byl, je velmi obtížné pro opozici dokázat, že se jedná o nedemokratický systém a nedemokratické volby, neboť zahraniční volební experti se vyznají ve volebním klání, nicméně se situací v zemi před volbami nikterak podrobně seznámeni nejsou (McClintock 2006: 253).

2.2.7 Zánik Fujimoriho neopopulistické vlády a jeho odkaz do budoucna

Přes kontroverznost znovuzvolení v polovině roku 2000 se dalo krátce po volbách očekávat, že Fujimori bude peruánské politice dominovat ještě řadu let. Legitimita jeho vlády, jak z pohledu domácích politiků, tak z pohledu zahraničí poklesla především z důvodu porušování demokratických principů a procedur, korupci a porušování lidských práv při boji teroristickými organizacemi jako byla Světlá Stezka, nebo MRTA. Fujimori byl k nedemokratickým krokům a korupčnímu chování donucen okolnostmi po roce 1995, kdy jeho podpora především u střední třídy začala klesat vlivem paradoxu úspěchu, kterému jeho neopopulistická vláda čelila. Jak uvádí Weyland, neopopulismus je velmi zranitelný koncept a jak dokazuje i průběh Fujimoriho vlády, podpora přímo odpovídá úspěchům či neúspěchům vlády (Weyland 2006: 34).

28. července započal Fujimori své třetí volební období. Nemělo ovšem trvat dlouho. Prezident nejen že postrádal podporu svého režimu, ale rovněž se potýkal s problémy v kruhu „nejbližších“. Počátek kolapsu vlády započal skandál vyvolaný prezidentovou pravou rukou, Vladimírem Montesinem. Ten se mu u opozičního kongresmana Alberta Kouri snažil koupit většinovou podporu

za patnáct tisíc dolarů, nicméně schůzky, jež za tímto účelem probíhaly, byly Fujimoriho odpůrci natáčeny a následně zveřejněny.⁷⁰ Montesino byl obviněn z korupčních praktik a společně s tím byla definitivně pohřbena legitimita vlády. Navíc vyplula na povrch aféra ohledně obchodu peruánské armády s kolumbijskými guerillami. Montesino uprchl ze země a Fujimori byl okolnostmi donucen vyhlásit nové prezidentské volby na 16. září 2000, do kterých již nebude kandidovat (Montero 2001: 80).

Následně po vyplynutí korupčních afér na povrch prezident opustil zemi pod záminkou mezinárodního setkání v Bruneji. Nicméně využil svého dvojího občanství a fakticky uprchl do Japonska, odkud 19. listopadu podal demisi. Kongres tento krok neuznal, demisi nepřijal a 21. listopadu prohlásil prezidentský post jako volný z důvodu „morální nezpůsobilosti“ Fujimoriho v úřadu dále setrvat. Pravděpodobně největší podíl na Fujimoriho útěku do Japonska měly nejen korupční kauzy prokázané zveřejněním videí s Montesinem, ale také důkazy o obchodu se zbraněmi s guerillovou skupinou FARC v Kolumbii, což bylo nepřijatelné nejen pro peruánské politiky, ale i pro zahraniční vlády v čele s USA, které proti FARC dlouhodobě bojovaly (Montero 2001: 81).⁷¹ Peruánská ústava určuje jako nástupce prezidenta v přechodném období do konání dalších prezidentských voleb viceprezidenta. Nicméně postava Ricarda Marqueze byla příliš spjata s Fujimoriho režimem a proto se do konání voleb do čela státu postavil Valentino Paniagua a jeho přechodná administrativa, která provedla řadu důležitých opatření pro znovunastolení vlády práva a v polovině roku 2001 se tak po jedenácti letech konaly skutečně důvěryhodné a nezfalšované volby (Weyland 2006: 34). Paradoxem je, že právě osoba, která byla po celou dobu vlády Fujimoriho pravou rukou, byla rovněž osobou, která jeho vládu přivedla do záhuby a donutila prezidenta opustit zemi.

24. dubna 2001 se konaly nové prezidentské volby, v nichž zvítězil Fujimoriho nejúspěšnější protikandidát ve volbách v roce 2000. Se svojí stranou

⁷⁰ Ukázky „vladivideí“ dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=-Vq-TsSKvBg> (16. 6.2013)

⁷¹ K obchodu se zbraněmi mezi Peru a Kolumbií sloužila společnost Nippon Corporation S.A, kterou zastupoval bývalý vojenský poručík s vazbami na narkomafii José Luis Ayba, jenž v tomto obchodu jednal jako důvěrník Fujimoriho a Montesina (Montero 2001: 81).

Perú Posible získal 36,51 % v prvním kole⁷² a 53,08 % v kole druhém.⁷³ Kandidátem, jenž se umístil na druhém místě, byl Alan García, jenž kandidoval za politickou stranu APRA.⁷⁴ Přes veškerou snahu zbavit se personalistických vůdců, zůstaly dveře populismu v Peru otevřené i po zvolení nového prezidenta Alejandra Toleda. Toledo, třebaže striktně odmítal Fujimoriho vládu a pokračování v obdobných praktikách, neměl jinou šanci, než zvolit populistický diskurs. I jemu, stejně jako předtím Fujimorimu, chyběla pevná a soudržná podpora pro jeho vládu neboť po zvolení do funkce stál v čele heterogenního hnutí Perú Posible, které stejně jako předtím Cambio 90, Cambio 90/Nueva Mayoría nebo Perú 2000 postrádalo jakoukoliv institucionální organizaci. Jeho vláda se tedy z hlediska populistických taktik, apelu na charismatický projev a sílu osobnosti silně podobala i přes odmítnutí postavy Alberta Fujimoriho právě jeho stylu neopopulistické vlády. Nicméně Toledo postrádal „vhodné problémy“ jež by jeho neopopulistickou vládu podpořily a legitimovaly. Vlivem slabých témat, špatným kontaktem s voliči, častých selhání prezidenta v roli vůdce a především organizační slabosti peruánské politické společnosti došlo k velmi rychlému poklesu Toledovy podpory a nárůstu popularity jiných výrazných osobností, především Alana Garcíi, jehož překvapivé umístění na druhém místě v prezidentských volbách v roce 2001 a výhra ve volbách 2006 nebylo výsledkem obrození APRA jako politické strany, ale zas jenom úspěchem charismatické osobnosti a neopopulistických taktik samotného Garcíi (Lucero 2009: 73; Tuesta Soldevilla 2005: 474).

Z výše uvedeného je zřejmé, že persona Alberta Fujimoriho byla jak peruánskou, tak mezinárodní společností odsouzena a snahy navazovat na jeho odkaz se v zemi neobjevují. Důkazem je i jeho zatčení po příletu z Japonska do Chile ve snaze kandidovat do peruánských prezidentských voleb v roce 2006. Japonsko Fujimoriho čelícího v Peru obvinění z korupce, zpronevěry a

⁷² Dostupné na: <http://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Peru/pres2001.html> (16. 6. 2013)

⁷³ Dostupné na: <http://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Peru/pres2001sv.html> (16. 6. 2013)

⁷⁴ Alan García se svojí Partido Aprista Peruano (APRA) zvítězil v prezidentských volbách v roce 2006 a byl v prezidentské funkci do roku 2011, kdy v prezidentských volbách vyhrál Ollanta Humala v souboji proti Keiko Fujimori, dceři bývalého prezidenta Alberta Fujimoriho. Keiko Fujimori postavila svoji kampaň mimo jiné na programu, jenž by měl jejího otce dostat z vězení (poznámka autorky)

porušování lidských odmítlo vydat, Chile nikoliv.⁷⁵ Třebaže se bývalý prezident hájil tím, že je pouze obětí politické perzekuce a proto v roce 2000 utekl do Japonska, schválil v září 2007 chilský nejvyšší soud jeho vydání do Peru⁷⁶, kde byl Nejvyšším soudem 7. dubna 2009 odsouzen na dvacet pět let vězení. Byl přímo shledán zodpovědným za vraždu dvaceti pěti lidí a dva únosy, jako za zločiny spáchané během jeho prvního prezidentského období. Na konci září téhož roku byl dále shledán vinným z trestných činů odposlechů, nákupu médií a úplatků poslanců, na základě čehož byl odsouzen k dalším šesti letům.⁷⁷

⁷⁵Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2006/01/060103_chile_peru_fujimori_1950.shtml (16. 6. 2013)

⁷⁶ Pro vydání Fujimoriho peruánské spravedlnosti se kladně vyjádřila i Evropská Unie *Usnesením Evropského parlamentu o Peru*. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:287E:0330:0330:CS:PDF> (16. 6. 2013)

⁷⁷ Dostupné na: <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/f/fujimori.htm> (16. 6. 2013)

3 Komparace vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho

Závěrečná kapitola je rozdělena do tří hlavních podkapitol. V první podkapitole bude provedena komparace pěti faktorů ovlivňujících nástup politických outsiderů, jež ve své práci *La personalización de la política. Nuevos caudillos, „outsiders“, política mediática y política informal* definuje Carina Perelli. V druhé části kapitoly se zaměříme na získání podpory a legitimizaci moci, tedy na to, jaké prostředky vůdci používali a jaké skupiny a proč je podporovaly. Ve třetí části kapitoly se zaměříme na praktické projevy chavismu a fujimorismu, kde budeme vycházet z konceptů Norberta Ceresola a Thomase Colombeta a Johna Crabtreeho.

3.1 Faktory ovlivňující výskyt personalistických vůdců – případ Venezuely a Peru

Výskyt personalistických vůdců není náhodným jevem. Existuje řada faktorů, které jejich nástup ovlivňují. Zvláštním typem personalistických vůdců jsou ti, kteří do politické arény vstupují z pozice takzvaných „outsiderů“. Politické outsidersy definuje například Roberts jako osoby bez politické zkušenosti, institucionálního zázemí a spojeneckých vazeb. Tento fenomén se objevuje v Latinské Americe od osmdesátých let dvacátého století a je tedy spojen s rozvojem druhé vlny populismu (Roberts 2006: 88).

Tito „noví“ vůdci jsou poměrně zajímavým jevem, neboť se jim bez jakékoliv politické kariéry, zázemí a tedy i záruk do budoucna podařilo dosáhnout na nejvyšší státní funkce. Takovým případem jsou i populističtí vůdci Hugo Chávez a Alberto Fujimori. Ani jeden z nich neměl z politického hlediska velkou naději na úspěch. Chávez měl za sebou dlouholetou vojenskou kariéru, čímž jistě představoval pro elity hrozbu, ale chyběla mu politická zkušenost a jiné vzdělání, než vojenské. Fujimori byl sice vysokoškolsky vzdělaný a působil

v akademických kruzích, o to menší hrozbu ale pro státní elity naivně představoval (Ellner 2003: 144).

Carina Perelli identifikovala pět faktorů, které mají přímý vliv na možný výskyt těchto nepolitických lídrů. Jsou jimi: *krize tradičních politických stran, nedůvěra společnosti ve stávající vedení v podobě elit, potřeba společnosti pocitu naděje na změnu, přítomnost osoby, jež naději na změnu ztělesňuje a je ochotna vzít na sebe zodpovědnost za reprezentaci zájmů společnosti a vůle lidu, která legitimačním prvkem pro činnost nových vůdců* (Perelli 1995: 192). Na to zda a v jaké podobě byly tyto faktory přítomny v případech Peru a Venezuely se zaměříme v následující kapitole.

Jako první faktor uvádí autorka krizi tradičních politických stran. V obou zkoumaných případech můžeme sledovat stranický systém v krizi, který díky své neakceschopnosti umožnil nástup politických nováčků. Zajímavostí je, že stranické systémy ve Venezuele a v Peru byly diametrálně odlišné a přesto je potkal stejný osud.

Ve Venezuele měla podoba stranického systému své kořeny již v 70. letech 20. století, kdy vznikl stabilní systém dvou a půl strany, který v zemi dominoval až do voleb v roce 1998 a jednalo se o systém velmi silně institucionalizovaný (Levine 2002: 248–249; Marta–Sosa 1993: 6). V Peru naopak můžeme jen s těžší hovořit o institucionalizovaném systému v tom smyslu, že institucionalizovaný pro nás znamená systém politických stran s vymezenou ideologií a pevně danými fungujícími pravidly. Stranický systém v 80. letech sice na první pohled vypadal jako funkce schopný, nicméně fragmentace přímo uvnitř politických stran samotných jej činila nefunkčním (Diez, Meyers 2007: 67–78).

Krize tradičních politických stran zde vyvstala ne z podoby a uspořádání stranického systému, ale z uspořádání uvnitř stran samotných. V případě obou zemí docházelo k vnitrostranickým intrikám, kterými se strany před společností samy zdiskreditovaly a ztratily tak důvěru a podporu u svých voličů. Můžeme tedy říci, že to není podoba, uspořádání, stranického systému, ale jeho funkčnost, co má vliv na výskyt politických outsiderů a úspěch populistické strategie.

Na tento problém navazuje faktor druhý – nedůvěra společnosti ve stávající elity. V obou případech můžeme pozorovat diskreditaci tradičních politických stran skrze neakceschopnost a bezohlednost vůči společnosti. Jak ve Venezuele, tak v Peru vysocí politici slibovali ve svých předvolebních kampaních něco, co posléze nesplnili. K nedodržení slibů nedocházelo většinou z toho důvodu, že skutečná realita v zemi to politikům prostě neumožňovala. Například Pérez sliboval návrat starých dobrých časů, ale vzhledem k ekonomické krizi, jež zemi sužovala musel nakonec přistoupit k úsporným opatřením, na které společnost reagovala stávkami a protesty. V Peru byla situace v 80. letech kombinací neřešené ekonomické krize, nezaměstnanosti, chudoby, terorismu a politického násilí páchaného na civilistech (Diez, Meyers 2007: 67–70). Neakceschopnost tradičních elit vzbuzuje pocit opomíjení a ignorování jejích zájmů a společnost hledá vhodnou alternativu, jež by její zájmy zastupovala.

Zde přichází na řadu třetí faktor – potřeba společnosti pocitu naděje (na změnu). Jak v případě Venezuely, tak v Případě Peru se společnost nachází v situaci, kdy v zastupujících elitách vidí pouze skupinu vyvolených, která místo aby jednala v jejím zájmu a řešila problémy v zemi, soustředí se na politický boj o zisk moci. V tuto chvíli se otevírá prostor pro alternativu v podobě personalistického vůdce, který symbolizuje "něco nového" a na atraktivnosti mu přidává především fakt, že s tradičními politickými stranami nemá nic společného.

Osobou, jež výše uvedené podmínky splňuje, je v našich případech charismatický vůdce – tedy faktor číslo čtyři, který naději na změnu ztělesňuje. Jak Hugo Chávez, tak Alberto Fujimori jsou prototypem politických outsiderů. Ani jeden před svým nástupem do prezidentských funkcí neměli předchozí politickou zkušenost, což je jeden z výrazných společných znaků těchto politiků. V čem se lišili a co z Cháveze dělá ještě většího outsidera je úroveň vzdělání a původ.

Chávez se narodil do chudé učitelské rodiny a měl jak černošské, tak indiánské kořeny. Právě jeho původ mu od počátku zajišťoval vysokou podporu a popularitu mezi venezuelskými indiány, míšenci a nejchudšími obyvateli,

neboť se prezentoval a byl vnímán jako "muž z lidu" (Cassay 2006: 22–24). Alberto Fujimori má díky svému původu dvojí občanství (což se na konci jeho vlády ukázalo jako velká výhoda, když utekl do Japonska) a na rozdíl od Cháveze dosáhl vysokoškolského vzdělání a působil v akademickém prostředí, zatímco Chávez absolvoval "pouze" vzdělání vojenské.

Fujimori vycházel spíše ze střední třídy a měl známosti ve vyšších, především akademických vrstvách, zatímco Chávezova historie je čistě vojenská. Nicméně pokud Fujimori mohl v průběhu své vlády čerpat hlavně z podpory svých známostí ve vyšších kruzích, zásadním elementem Chávezovy podpory byl právě jeho původ jak etnický, tak sociální. Díky svým černošským a indiánským kořenům a životu v chudé společnosti byl více než Fujimori vnímán jako „jeden z lidu“. Profesní minulost obou outsiderů měla rovněž vliv na jejich image před vládními elitami. Zatímco z Cháveze měly vládní strany strach právě kvůli jeho vojenské a rebelské kariéře (především od nepovedeného puče v roce 1992) ve Fujimorim vládní špičky z počátku hrozbu neviděly právě vzhledem k jeho vysokému vzdělání a profesorské minulosti bez násilných snah dostat se k moci, jak tomu bylo ve Venezuele (Ellner 2003: 144–145).

Lze říci, že tedy oba byli politickými outsidersy, nicméně se značně rozdílnými kořeny a minulostí. Již z jejich minulosti a vazeb, kterých využívali před a na začátku svých vlád, bylo možné vyvodit předzvěst dalšího směřování politik těchto vůdců. Fujimori měl vlivné kontakty v akademických kruzích a vyšší společnosti, které mu mohly dále otevírat cestu i k mezinárodním finančním institucím. Jako příklad můžeme uvést již zmiňovaného Hernanda de Sota, ředitele Institutu demokracie a svobody (Mauceri 1997: 905). Jeho politika se tak logicky mohla pohybovat směrem k otevřenosti mezinárodnímu trhu a spolupráci s mezinárodním prostředím, především pak s USA, které poskytovaly Fujimoriho vládě nemalé finanční prostředky. Chávez naproti tomu vycházel ze svých bohatých zkušeností v armádním prostředí. Díky studiu na vojenské akademii se již jako velmi mladý dostal do prostředí podobně smýšlejících důstojníků, byl inspirován myšlenkami Simona Bolívara jakožto osvoboditele od nadvlády španělského impéria a logicky pak jeho politika směřovala směrem k antiimperialismu a socialismu.

Ať už každý z jiných poměrů a s jinou mimopolitickou zkušeností, představovali oba naději pro opomíjenou společnost, jež trpěla pocitem vyloučení. Díky exkluzivní rétorice, charismatu a umění promlouvat k lidem se jim podařilo získat podporu nejen nejchudšího obyvatelstva, ale rovněž značné části střední třídy (Cassay 2006: 24). Základním prvkem pro úspěch obou kandidátů byla kampaň založená na tvrdé kritice všech stávajících elit, což bylo v danou chvíli zárukou úspěchu. Společnosti v situaci, ve které se nacházela, stačila otevřená kritika toho co je, aniž by bylo řečeno, jak vlastně bude situace do budoucna konkrétně řešena (Montero 2001: 63).

Posledním faktorem, jenž Perelli uvádí ve své osnově je vůle lidu brána jako hlavní legitimizační prvek činnosti vůdce. Zde u obou politiků můžeme pozorovat zásadní odkaz na vůli lidu a koncept lidové suverenity hned v začátku jejich vlád.

Když se Chávez v roce 1999 stal prezidentem Venezuely, byly jeho možnosti provádění velkých institucionálních změn a změn v logice fungování státu, které měl v plánu, značně omezené tím, že postrádal většinu v parlamentu, kterou na základě platné ústavy k provádění těchto změn potřeboval. Chávez se proto rozhodl změnit ústavu. Ústavodárné shromáždění, které text nové ústavy připravilo, vzniklo na základě referenda, ve kterém se pro vznik tohoto orgánu vyslovilo 81,9 % společnosti. Na základě vůle lidu byl tedy svolán orgán, jenž poté prosadil zásadní změny ve fungování státu. V plebiscitu konaném v prosinci 1999 pak text ústavy schválilo 71,8 % voličů (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 270–271). Mezi hlavní změny patřilo posílení pravomocí prezidenta a Chávez tak tedy brát vůli lidu jako hlavní legitimizační prvek své činnosti (Jones 2007: 240).

V případě Alberta Fujimoriho byla situace na počátku vlády obdobná, jako v případě vlády Huga Cháveze. Po převzetí moci v roce 1990 vláda čelila obrovským problémům, postrádala koherentní kabinet, pevnou podporu v koalici a většinu v kongresu (Weyland 1997: 904). Díky podpoře, kterou se mu podařilo překvapivě získat díky zavedení neoliberalních reforem, se v roce 1992 rozhodl pro radikální krok, který, kdyby neměl dostatečnou podporu ve společnosti, ho mohl stát i funkcí prezidenta. Rozhodujícím okamžikem bylo tedy využití

nálady ve společnosti, která brala prakticky cokoliv kromě zdiskreditovaných politických stran, a provedl autopuč, který dle průzkumů podporovalo asi 80 % obyvatelstva (Cameron 1994: 146–148). Tímto se tedy Fujimori stal fakticky představitelem zájmů národa a legitimitu svých kroků mohl beze sporu více než o cokoliv jiného opírat právě o vůli lidu.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že zásadním prvkem pro úspěch obou lídrů je situace v zemi před jejich nástupem. Jak v případě Venezuely, tak v případě Peru můžeme před nástupem personalistických lídrů sledovat kolaps stávajícího systému.⁷⁸ Zde lze pozorovat další společný prvek. Oba populisté přišli na scénu v okamžiku, kdy stav v zemích splňoval všech pět podmínek pro úspěšný nástup outsiderů, jak uvádí Perelli. Obě země se potýkaly s nedůvěrou společnosti ve stávající vedení, tedy v elity v podobě tradičních politických stran, které nebyly ani v jednom případě schopné reagovat na situaci v zemi, především ekonomickou krizi. Neschopnost vlád vypořádat se s ekonomickou krizí vedla k neschopnosti řešit sociální problémy, a tudíž vyústila v krizi zastoupení, kdy tradiční politické strany a všechny osoby s nimi spojené nadále nepředstavovaly vhodnou reprezentativní alternativu. Potřeba vidiny naděje na změnu vedla společnost k podpoře zcela neznámých, dosavadní politikou nedotčených představitelů, jejichž legitimita vychází právě z vůle lidu, a kteří jsou ochotní vzít na sebe odpovědnost za zlepšení situace (Perelli 1995: 192).

Prvotní a oběma politikům společný úspěch byl tedy dán především jejich uměním být ve správnou dobu na správném místě a schopností prohlédnout zásadní problémy, které společnost v danou dobu sužovali, neboť právě vůle společnosti je legitimačním prvkem jejich následných činů.

⁷⁸ Zde můžeme ještě poznamenat, jak uvádí Diez s Meyersem, že nelze předpokládat větší náchylnost k nástupu personalistických vůdců ve fragmentovaných stranických systémech a větší odolnost systémů silně institucionalizovaných. Jak lze sledovat na případu Venezuely, přílišná institucionalizace činí systém stejně křehkým, jako systém s institucionalizací slabou, který pozorujeme v Peru, neboť se stává systémem rigidním a neschopným flexibilně reagovat na nové výzvy a požadavky (Diez, Meyers 2007).

3.2 Zisk podpory a legitimizace moci

Druhým srovnávaným bodem ve vládách Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho bude recept na zisk podpory a legitimaci své moci. Zde se zaměříme především na to, jaké společenské skupiny lídři oslovovali nejvíce a díky čemu se jim podařilo na společnost nejvíce zapůsobit. Důvod podpory, tedy proč byla společnost ochotna vložit důvěru do nepolitické postavy, je z výše uvedeného zřejmé. Je jím především krize zastoupení a pocit odcizení od politického dění. Otázkou je, proč zrovna dva výše zmiňovaní představitelé tvořili vhodnou alternativu? Zde můžeme sledovat projev prvku, jenž je společný představitelům jak neopopulismu tak i nového populismu. Je jím charisma, rétorické schopnosti a kritika elit. Jak uvádí například Weyland, populismus lze zjednodušeně chápat jako vládu charismatického lídra, který získá a provozuje moc pomocí stále udržovaného, nezprostředkovaného kontaktu s neorganizovanými masami (Weyland 2001: 5).

Výjimečnost jak Huga Cháveze, tak Alberta Fujimoriho spočívala ve vynikajících řečnických schopnostech, umění zacílit na nejpalčivější problémy společnosti a úderně o nich při svých proslovech kázat davům. Zásadním krokem bylo dokázat oslovit co největší množství potencionálních voličů. Pro oba byli typické proslovy před zaplněnými náměstími a výjezdy i do odlehlejších oblastí, čímž zdůrazňovali svoji image „jednoho z lidu“. Nicméně u obou politiků hrála velkou roli v podpoře ať už jejich kampaní, nebo přímo jejich vlády média. Hugo Chávez pro svou kandidaturu využíval nových médií, jako jsou sociální sítě, televizní pořady na státních kanálech v časech největší sledovanosti propagovala Chávezovu kampaň a opozici dávala prostor až pozdě v noci a každý týden promlouval k občanům ve svém pořadu „*Aló Presidente*“, s jehož štábem objížděl různé části země.

Pro Alberta Fujimoriho televizní podporu doslova kupoval jeho nejbližší spojenec Vladimiro Montesinos, jenž pod falešnou identitou skoupil 75 % akcií jednoho z nejznámějších zpravodajských kanálů v zemi a finanční „podporu“ sliboval i dalším nezávislým médiím (Zapata 2009: 8). Styl oslovování

společnosti je u obou lídrů tedy velmi podobný. Další zkoumanou otázkou je, na jaké skupiny se zaměřovali.

Společným prvkem Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze byl apel na třídy na okraji společnosti, které nedokázaly využít státní intervenční politiky a tradičními politickými stranami se cítily být ignorovány. Oba spoléhali na podporu těchto sektorů a jejich vlády s nimi vytvořily silné a exkluzivní vazby. Chávezova vláda však kladla větší důraz na blahobyt nižších vrstev, než vláda Fujimoriho, protože lidé dle Cháveze potřebují podporu státu víc, než jakýkoliv jiný sektor. Podporu nižších vrstev si získával právě státem dotovanými sociálními programy a vyjížděl do chudých oblastí, což podtrhovalo jeho image „jednoho z lidu“. Během celé své vlády se Chávez ztotožňoval s obyvatelstvem Venezuely na základě svých indiánských a černošských kořenů a původu z chudé rodiny (Ellner 2003: 146). Právě tímto „lidským“ přístupem si Chávez dokázal získat podporu nejchudšího a často negramotného obyvatelstva.

Fujimori se stejně jako Chávez na počátku své kariéry zaměřoval především na vyloučené a marginalizované a neorganizované sféry společnosti, jejichž voličského potenciálu nedokázaly tradiční elity využít. Fujimoriho vláda hned na začátku funkčního období slibovala zavedení nouzového sociálního programu pro nejchudší (Hudson 1992), nicméně přednost dostala privatizace a neoliberalní reformy, po kterých překvapivě neztratil prezident podporu z nejchudších částí společnosti. Sociální programy byly v Fujimoriho vládě spíše nárazovou a vysoce účelovou záležitostí. Příkladem může být masivní sociální program před volbami v roce 1995, který měl pomoci lidem především v oblastech, kde byla Fujimoriho podpora nejistá (Ellner 2003: 151).

Jak uvádí Ellner, paradoxem je, že během výkonu prezidentského úřadu Fujimori postrádal pevnou podporu ze strany sektorů na okraji společnosti, které se těšil v době voleb. Bylo to způsobeno především tím, že chudí jej volili na základě jeho osobních kvalit charismatičkému projevu, jenž byl viditelný právě v období voleb a jeho neoliberalní politiku nepodporovali (Ellner 2003: 151). Fujimoriho podpora byla tedy přímo závislá na jeho charismatičkému projevu, rétorických schopnostech, na nárazovém financování sociálních programů, na kritice oligarchické elity, kvůli jejíž neopatrné finanční politice musel zavést

neoliberální reformy, nicméně hlavním zdrojem Fujimoriho podpory z řad nižších tříd byl, alespoň na počátku jeho vlády, boj proti guerillovým skupinám, především pak Světlé Stezce, jak jsme si ukázali v předchozí části práce.

Chávezova sociální polarizace byla charakteristická pro venezuelskou politiku od jeho nástupu a stále se prohlubovala i během jeho prezidentského úřadu. Chávez si svoji podporu ze strany nižších společenských vrstev zasloužil především díky věrohodnosti jeho anti – liberální politiky. Podpora participace vyloučených skupin, zejména rolníků, pracovníků v odborech, stranách a státních strukturách je prvkem, jenž Chávezovu vládu opět posouvá blíže ke klasickému populismu a vzdaluje jej od Fujimoriho neopopulismu (Ellner 2003: 152–153).

Výrazným prvkem počátku Fujimoriho vlády je kromě zavedení neoliberálních reforem provedení autopuče v roce 1992. S tímto krokem sice souhlasila většina obyvatelstva, neboť Fujimori jej obhájil jako jedinou možnou cestu, jak se zbavit vlivu tradičních elit (Montero 2001: 69), nicméně zásadních institucionálních změn tedy nedosáhl demokratickou cestou v podobě voleb, jako Chávez, ale svévolným rozpuštěním opozičně naladěného Kongresu, který následně odsouhlasil změnu ústavy, jejíž zavedení bylo odsouhlaseno v referendu ne příliš přesvědčivou většinou. Nová ústava stejně, jako v případě Venezuely, posilovala pravomoci prezidenta, armádních složek a především umožňovala znovuzvolení prezidenta, což bylo pro Fujimoriho zásadním prvkem (Taylor 2005: 568).

Proces znárodnování ekonomiky je jedním z hlavních bodů, v němž se koncepty neopopulismu a nového populismu radikálně rozcházejí. Jak můžeme sledovat na případu Alberta Fujimoriho, jeho prvními kroky po nástupu do vlády byly neoliberální reformy a privatizace. Zajímavé je, že Fujimori, třebaže po svém nástupu do funkce zvolil zcela jinou vládní strategii, než slíboval v předvolební kampani, dokázal i nadále udržet podporu obyvatelstva. Odpověď na tuto otázku opět nalezneme v nefunkčnosti předchozích vlád. Fujimori totiž neoliberální reformy označil za jedinou možnou cestu, jak snížit inflaci a nastartovat státní ekonomiku, která byla v tragickém stavu právě vinou předchozích vlád. Lidé tak vnímali jeho kroky snahu napravit situaci, kterou

zapříčinila tolik kritizovaná oligarchická elita před jeho nástupem, a neoliberální reformy byly mnohem menší pohromou, než situace, do níž by státní ekonomiku dovedly předchozí vlády. Tímto krokem se Fujimorimu povedlo propojit neoliberální ekonomický koncept s populistickou rétorikou charismatického vůdce odsuzujícího oligarchii.

V případě Huga Cháveze v tomto bodě není pochyb, že ke zvýšení výdajů na sociální a zdravotní programy skutečně došlo. Skrze mise a podporu nejchudšího obyvatelstva si získával svoji podporu především u nižších a středních vrstev společnosti a vytvářel tak pocit své nepostradatelnosti pro blahobyt lidu (Ceresol 2010: 61). V případě Alberta Fujimoriho je tato otázka poněkud sporná. Zdůrazňoval svoji image osoby samostatně výdělečně činné, kladl důraz na tvrdou práci a individuální iniciativu, privatizaci a soběstačnost (Ellner 2003: 145). Výrazným prvkem jeho vlády je tedy spíše privatizace a neoliberální reformy, které měly největší negativní dopad na nejchudší obyvatelstvo, než sociální programy, které v jeho vládě samozřejmě rovněž hrály velkou roli, nicméně se na rozdíl od venezuelského modelu jednalo o krátkodobé strategie.

Jedním z nástrojů, jímž si Chávez získával a udržoval podporu, byl apel na národní hrdost a pocit sounáležitosti. Chávezova vláda byla ochranou a zdůrazňováním nezávislosti a svrchovanosti typická, což se jasně projevuje i v jejích anti-imperialistických tendencích a odsuzování intervence především USA do záležitostí Venezuely. V politickém programu na období 2013–2019 Chávez zdůrazňoval roli národní hrdosti a nezávislosti. Hned první bod programu je na tuto problematiku zaměřen. Tato část plánu zdůrazňuje strategické cíle, jakými jsou například komunikační hegemonie (heslo: „*Ve Venezuele jsou slyšet všechny hlasy*“), čímž je podtržena stejná důležitost všech občanů Venezuely (Pearson 2012). Fujimoriho vláda je naopak typická otevřeností především tržního prostředí mezinárodním subjektům, které v rámci zavedení neoliberálních reforem a skrze přijetí Washingtonských receptů, představují příliv kapitálů do země.

Chávez se svojí averzí vůči bývalému prezidentovi USA nijak netajil. V rámci odporu vůči rozpínavosti USA skrze FTAA založil prezident ALBU,

kteřá tak představuje praktickou ukázkou anti-imperialismu, boje proti vnějšmu nepříteli, tedy USA a rovněž je symbolem panlatinamerikanismu, tedy spojení stejně orientovaných latinskoamerických zemí s vidinou vzdorovat útlaku Spojených Států Amerických.

V případě Fujimoriho vlády tento jev pozorovat logicky nelze, neboť ta se vyznačuje právě otevřeností země zahraničním investorům a na zahraniční pomoci byla přímo závislá. Nicméně pro udržení podpory bylo třeba najít spojující prvek, mezi společností a prezidentem. Tím se stal nepřítel nikoliv vnější, ale vnitřní – teroristické skupiny v čele se Světlou Stezkou. Jak si získával Chávez legitimitu pro svou vládu mimo jiné anti-imperialistickou rétorikou, tak si ji Fujimori získával rétorikou anti-teroristickou (Ellner 2003: 145).

3.3 Projevy chavismu a fujimorismu v praxi

Na identifikaci praktických ukázek chavismu a fujimorismu v realitě Chávezovy a Fujimoriho politiky použijeme koncepty Norberta Ceresola a Thomase Colombeta pro případ venezuelského prezidenta a Johna Crabtreeho pro případ prezidenta peruánského, tak jak jsme si je uvedli v teoretické části práce.

Projevy chavismu v praxi

Hlavní prvky chavismu tak, jak jsme je načrtli v teoretické části práce lze sledovat prakticky v celém průběhu Chávezovy vlády. Ceresole uvádí pět hlavních znaků chavismu, respektive Bolívarovské revoluce, jež dala tomuto hnutí vzniknout. Patří sem výše zmiňovaná úcta k bojovníkům za vlast, národ a svobodu, vize sjednocené Ameriky, vytváření pocitu nepostradatelnosti samotné osoby vůdce a podpora příslušníků vojenských sil a zvýšení jejich pravomocí ve prospěch celé společnosti (Ceresole 2010: 61). Colombet chavismus popisuje

jako směs konceptů militarizace, socialismu, nacionalismu, panlatinamerikanismu, caudillismu a antiimperialismu (Colombet 2002).

1. Úcta k bojovníkům za vlast, národ a svobodu (Ceresole 2010: 61) – Hugo Chávez již od počátku své vojensko – politické kariéry často odkazoval na postavu osvoboditele Simona Bolívara, po němž pojmenoval své první hnutí – MBR – 200, později svůj politický směr – Bolívarovskou revoluci a i samotný název země byl s přijetím nové ústavy obohacen o jméno slavného osvoboditele. Pokud se podíváme na hlavní prvky chavismu z teoretické části, beze sporu sem zapadá princip nacionalismu, neboť národní hrdost, samostatnost a nezávislost byla jedna z nejčastějších hesel v Chávezových projevech. Rovněž v politickém programu na období 2013–2019 Chávez zdůrazňuje roli národní hrdosti a nezávislosti. Hned první bod programu je na tuto problematiku zaměřen. Tato část plánu zdůrazňuje strategické cíle, jakými jsou například komunikační hegemonie (heslo: „Ve Venezuele jsou slyšet všechny hlasy“), čímž je podtržena stejná důležitost všech občanů Venezuely. Dále je tato část programu zaměřena na naftový průmysl a je v ní zdůrazněno, že naftový průmysl musí být národní a sloužit celému národu (Pearson 2012).
2. Vize sjednocené Ameriky (Ceresol 2010: 61) – Zde můžeme opět sledovat odkaz k historii, a vizím osvoboditelů o vytvoření „jednoho amerického národa“. Hugo Chávez tuto myšlenku aplikoval skrze založení ALBA. Zde tedy dochází k praktické aplikaci panlatinamerikanismu a rovněž anti– imperialismu, neboť ALBA vznikla jako opoziční organizace vůči rozpínavosti USA.
3. Vytváření pocitu nepostradatelnosti samotné osoby vůdce (Ceresol 2010: 61) – v tomto bodě lze bez pochyby odkázat na Chávezovu neustálou snahu „být vidět“. Zde lze pocítovat projevy caudillismu, neboť i Hugo Chávez získával finance na své sociální programy skrze sítě ideologicky stejně zaměřených přívrženců, podporoval především oblasti, jež mu zajišťovaly silnou podporu a tak zde klientelistické vazby,

i když ne v tak průhledné formě jako je tomu u Fujimoriho, jistě nalezneme.

4. Podpora příslušníků vojenských sil a zvýšení jejich pravomocí ve prospěch společnosti (Ceresole 2010: 61) – *„Naše země podporuje mírovou spolupráci mezi národy, usiluje o integraci Latinské Ameriky a Karibiku a o zásadu sebeurčení... a je proti vměšování do vnitřních věcí kterékoli země. Naše vojenská síla je tudíž jasně obranná a odstrašující, neohrožuje nikoho, ani nemá útočné úmysly“* (Pearson 2012). Militarismus hrál v historii Venezuely velkou roli a jinak tomu není ani nadále. Nicméně v programu na volební období 2013–2019 prezident zdůrazňuje význam armády pro společnost. Zástupci armády docházejí na oficiální schůze místních rad a slouží jako podpora společnosti, funguje ve službách lidu a již není ekvivalentem útlaku (Pearson 2012). Prvek militarismu je zde tedy více než zřejmý ostatně stejně jako v případě Fujimoriho vlády.
5. Vybudování bolívarovského socialismu 21. Století – tento bod programu je zaměřen na rozvoj socialismu 21. století, jenž je ideologickým směrem vládnoucí strany PSUV. Jedná se tedy o pokračování v udaném směru a heslem pro toto volební období a zároveň cílem se stalo dosažení „nejvyšší sociální pohody lidí“. Vláda má v plánu rozšiřovat lidská práva a zlepšení a zajištění podmínek života tak, aby již nebylo možné vrátit se do chudoby. Tato fáze programu je zaměřena na budování spravedlivé a rovnostářské společnosti, což vyžaduje rozvoj systému prevence, ochrany a sociální bezpečnosti. Vláda zde rovněž zdůrazňuje roli spravedlivého socialismu a staví se kriticky k vykořisťovatelskému kapitalismu (Pearson 2012). V podobě PSUV lze pozorovat silnou ideologickou a institucionální základnu celého hnutí, která je možnou zárukou udržitelnosti hnutí i po smrti vůdce, což můžeme ve Venezuele sledovat po březnové smrti Huga Cháveze.

Projevy fujimorismu v praxi

Stejně jako chavismus, i fujimorismus má celou řadu identifikačních znaků, které lze v průběhu vlády Alberta Fujimoriho pozorovat. Zde budeme vycházet z konceptu definičních znaků fujimorismu, jak je načrtl John Crabtree ve své práci „*The Collapse of Fujimorismo: Authoritarianism and its Limits*“. Za definiční znaky formy Fujimoriho formy vlády, tedy fujimorismu, považuje Crabtree anti-politickou formu vlády, silné personalistické vazby a technokracii, caudillismus a autoritářské tendence, silnou roli armádních složek a privatizaci a s ní spojené omezování zásahů státu do státní ekonomiky. Nejvýraznějším prvkem fujimorismu, jenž jej jasně zařazuje mezi neopopulisty je pak propojení neoliberálních ekonomických principů s politickým populismem (Crabtree 2000: 46).

1. Anti-politická forma vlády – zatímco Hugo Chávezovi se podařilo během let vybudovat pevnou politickou základnu v podobě politické strany PSUV, Alberto Fujimori se jako neopopulista vytvoření politické strany, jež by tvořila jeho politickou podporu a ideologickou základnu jeho vlády, bránil.
2. Silné personalistické vazby a technokracie – osu Fujimoriho vládní podpory tvořila klientelistická síť vytvořená z jeho stoupců z řad technokratů, přátel a rodinných příslušníků, z nichž nejvýraznější postavou byl beze sporu Vladimiro Montesinos. Postavení, role a pravomoci závisely čistě na jejich vztahu jednotlivých osob s prezidentem (Mauceri 1997: 907). Jak uvádí Roberts, Fujimori sice kandidoval do voleb za jisté politické subjekty, jako Cambio 90, Cambio 90/Nueva Mayoría nebo Perú 2000, nicméně se jednalo jen o prázdné názvy bez programu a ideologie, čistě závislé na postavě prezidenta (Roberts: 18).
3. Caudillismus a autoritářské tendence – prvek caudillismu má fujimorismus společný s chavismem. Stejně jako Chávez, i Fujimori získával finance na podporu své kampaně a na rozvoj sociálních programů skrze klientelistickou síť svých přívrženců. Obviňování jeho vlády z autoritářských tendencí bylo způsobeno především autopučem,

jenž provedl v roce 1992, dodatkem ke změně ústavy v roce 1996, kterým si zajistil možnost třetího znovuzvolení a především aférou s „vladividei“, která vyplula napovrch na začátku jeho třetího funkčního období.

4. Silná role armády – silná role armády v rámci režimu je rovněž společným znakem obou vůdců. Chávez vycházel ze své vojenské kariéry a jako vojenský představitel byl již do funkce zvolen. Armádní složky ve Venezuele byly silně institucionalizované a jejich primárním cílem měla být služba ve prospěch lidu. Dlouholetou historii mají ve Venezuele i vojenské školy, ze kterých vycházejí budoucí velitelé, dá se říci tedy profesionálové. Fujimori neměl v době svého zvolení na militantní složky nijak silné vazby. Vzhledem k tomu, že mu chyběla silná základna podpory, vytvořil osu moci s Vladimírem Montesinem a generálem Hermozou, kterého se ale Montesinos zbavil a stal se tak vedle prezidenta nejmocnější postavou v zemi. Když v roce 1991 přijal prezident celou řadu zákonů upravujících pravidla profesního postupu v rámci armády, stala se z armády další část personalistické sítě kolem prezidenta (Mauceri 2007: 909). Oficiálně měla armáda sloužit k ochraně lidu a boji proti teroristickým skupinám, ale vzhledem k drsným praktikám, kvůli kterým přicházeli o život často i civilisté, nebyla postupem času vnímána společností příliš pozitivně. Dokonce jedni z prvních, u koho začal Fujimori ztrácet podporu, byli právě řadoví důstojníci (Ellner 2003: 148–150).
5. Privatizace, propojení ekonomického liberalismu a politického populismu – tento bod je dle Johna Crabtreeho nejvýraznějším prvkem Fujimoriho vlády, jenž jej řadí mezi neopopulisty. Prakticky hned po nástupu do funkce zavedl řadu neoliberálních reforem a rozsáhlou privatizaci. Tato strategie byla přinejmenším překvapující, neboť Fujimori ve své první předvolební kampani záměr protikandidáta Maria Vargase Llosy zavést neoliberální reformy silně odsuzoval a posléze zavedl plán, který například Hudson označil za mnohem radikálnější a přísnější, než ten, který navrhoval Llosa (Hudson 1992).

Z výše uvedeného je zřejmé, že chavismus a fujimorismu mají sice řadu podobných znaků, nicméně jejich aplikace se liší. Jak uvádí Ellner, nejzásadnějším rozdílem mezi těmito dvěma pojmy je, že chavismus představuje skutečné hnutí, které se zabývalo politickými strategiemi do budoucna a organizační základnu mu tvořila politická strana PSUV se svým programem Socialismus 21. století. Ekvivalent k chavismu se Fujimorimu vytvořit nepodařilo. Ani o to nestál. Jeho politika odpovídala charakteristice neopopulistiů a vyznačovala se extrémní antipolitickou rétorikou a nezájmem v budování politických stran či hnutí, jež by byly náhradou za zdiskreditovaný a fragmentovaný stranický systém (Ellner 2003: 146).

	Hugo Chávez	Alberto Fujimori
Militarizace	ano	ano
Nacionalismus	ano	ne
Socialismus	ano	ne
Caudillismus	ano	ano
Panlatinamerikanismus	ano	ne
Antiimperialismus	ano	ne
Silné personalistické vazby a technokracie	ano	ano
Anti- politická forma vlády	ne	ano
Silná role armády	ano	ano
Privatizace	ne	ano

Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že koncepty chavismu a fujimorismu, tak jak je lidé zaváděli během svých vlád, jsou spíše rozdílné, než podobné, jelikož se shodují ve čtyřech z deseti bodů, které jsme použili pro definici těchto pojmů.

V teoretické části jsme si uvedli osnovu chavismu podle Susanne Gratius (Gratius 2007), která má mapovat průběh Chávezovi vlády a dokazovat silné postavení prezidenta v daném politickém uspořádání. Vytvořením podobné osnovy u vlády Fujimoriho dojdeme k dalšímu srovnání jejich režimů.

Hugo Chávez	Alberto Fujimori
Vyhrát volby prostou většinou	Vyhrát volby v druhém kole
Svolat ústavodárné shromáždění	Provést autopuč
Uspořádat referendum na zvolení ústavodárného shromáždění	Pozastavit ústavu a rozpustit kongres
Vytvořit návrh nové ústavy, která posílí pravomoci exekutivy	Vládnout pomocí dekretů schvalovaných v referendu
Uspořádat referendum k jejímu schválení	Vypsát parlamentní volby a získat většinu
Reformovat a kontrolovat soudní moc	Přijmout novou ústavu, která posílí pravomoci prezidenta
Uspořádat nové prezidentské volby	Reformovat a kontrolovat volební a soudní moc
Uspořádat prezidentské referendum	Vyhrát prezidentské volby
Obsadit parlament, zařídit možnost znovuzvolení – úprava ústavy	Zařídit možnost znovuzvolení – upravit ústavu
Přijmout a zavést zákony na kontrolu tisku	Přijmout a zavést zákony na kontrolu tisku

Pokud budeme vycházet z výše uvedených osnov, můžeme u obou politiků sledovat v podstatě dosažení stejných cílů, jen v některých případech jinou cestou. Oba po nástupu do svých funkcí přikročili ke změně ústavy, nicméně oba opět trochu jiným způsobem (Gratius 2007: 7). Chávez nejprve vyhlásil referendum o změně ústavy, se kterou souhlasila drtivá většina společnosti (88 %) a po regulérních parlamentních volbách, kde se svojí stranou získal většinu, byla v referendu odsouhlasena nová ústava, která znamenala posílení pravomocí prezidenta republiky, rozpuštění dvoukomorového parlamentu a jeho nahrazení parlamentem jednokomorovým, změnu názvu státu, posílení role původního obyvatelstva a nárůst armádních složek a jejich vlivu (Jones 2007: 240). Fujimori se rozhodl pro cestu autopučem a tedy pokud bychom tyto kroky hodnotili z hlediska demokratičnosti, uspořádání voleb v případě Huga Cháveze by jistě dopadly v hodnocení lépe, než Fujimoriho cesta. Nicméně z hlediska podobnosti režimů můžeme sledovat, že u obou byla prvním cílem změna ústavy, posílení vlastní funkce, zajištění znovuzvolení změnami ústav, reorganizovat soudní a vládní moc, přičemž se prakticky celou dobu své vlády odkazují na vůli lidu a na lidovou suverenitu prostřednictvím konání konáním referend a plebiscitů.

V teoretické části práce jsme si vymezili populismus jako ideu, styl a strategii. Z výše uvedeného je zřejmé, že jak Hugo Chávez, tak Alberto Fujimori jsou představiteli politiků využívajících populismu jako politické strategie, neboť v jejich vládách můžeme po celou dobu sledovat systematické zdůvodňování a legitimizaci svých politik odvoláváním se na lidovou suverenitu. Volby, průzkumy veřejného mínění, referenda, plebiscity, to všechno, jak již bylo řečeno, nástroje mobilizace mocenské podpory.

V úvodní části práce jsme si rovněž uvedli obecné definice populismu. Kenneth Roberts říká, že pokud chceme danou realitu nazývat populismem, měla by obsahovat znaky jako personalistické a paternalistické vůdcovství, existenci multi-class koalic založených především na začlenění nižších vrstev, politickou mobilizaci podpořenou přímým vztahem mezi lídrem a masami, přičemž dochází k obcházení klasických institucí, anti-elitní diskurs založený na eklektické ideologii a používání metod redistribuce a klientelismu na podporu

lidových sektorů, které podporují režim (Roberts 1999: 380–381). Všechny tyto prvky jak v případě Venezuely, tak v případě Peru pozorujeme.

Z hlediska populismu jakožto politické strategie jsou si případy Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho velmi podobné a třebaže každý trochu jinou cestou, oba dosáhli v podstatě stejných cílů. Nejvýraznějším rozdílem v jejich krocích je bezesporu přístup k ekonomice státu a mezinárodnímu trhu. Jak jsme si říkali již dříve, je to nejspíš dáno původem obou aktérů a kořenů, z nichž jejich vláda vzrostla.

3.4 Populismus jako strategie s krátkodobými možnostmi?

Práce vycházela z předpokladu, že populismus je strategií s krátkodobými možnostmi a třebaže se oběma politikům podařilo pomocí populistické strategie získat podporu a udržet se ve funkci, byla tato forma vlády rovněž důvodem neschopnosti vytvořit odkaz do budoucna, jenž by své vůdce přežil.

Na závěr tedy vyvstává otázka, zda měly vlády Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho možnost přežít svého vůdce? A pokud ano, co je klíčovým prvkem?

Na konci kapitoly věnující se vládě Huga Cháveze jsme mohli jasně vidět, že jeho odkaz ve společnosti stále žije, což potvrzují nejen výsledky prezidentských voleb, které vyhrál kandidát stavějící svoji kampaň čistě na odkazu mrtvého vůdce. Zde je třeba se zaměřit na to, proč tomu tak v případě Cháveze je a v případě Fujimoriho nikoliv.

Zaměříme se na body, v nichž se chavismus a fujimorismus liší a které chavismus splňuje a fujimorismus ne. Chavismus na rozdíl od fujimorismu obsahuje nacionalismus, socialismus, panlatinamerikanismus, antiimperialismus a díky tvorbě stabilního politického uskupení s jasně danou ideologií v podobě PSUV popírá anti –politickou formu vlády a zároveň privatizaci, které ve fujimorismu naopak vnímáme jako základ. Právě tyto prvky, jimiž se chavismus vymezuje vůči fujimorismu mu dávají větší možnost dlouhodobějšího přežití.

Základním rozdílným prvkem ve dvou výše analyzovaných vládách je beze sporu míra jejich institucionalizace. Jedním z nejvýraznějších rozdílů těchto dvou vlád je mimo přístup k ekonomice právě postoj k vytváření institucí, politických stran, hnutí, nebo odborů. Zásadním pro přežití populistické vlády není doba jejího trvání, nebo úspěchy personalistického lídra. Klíčovým pro přežití populistické vlády je přežití populistického hnutí (Ellner 2003: 159).

Fujimori byl u moci velmi dlouhou dobu, podařilo se mu úspěšně ukončit dva po sobě jdoucí mandáty, zachránil Peru před ekonomickou krizí, povedlo se mu porazit jednu z nejsilnějších guerillových skupin v Latinské Americe, nicméně po odchodu z politiky (útěku do exilu), se mu nepodařilo v politice udržet ani přítomnost svoji, ani přítomnost své politické strany, neboť ta postrádala jakýkoliv institucionální rámec, program, ideologii a následovníky, jež by Fujimoriho odkaz udrželi i nadále. Fujimoriho neopopulistická vláda byla charakteristická krátkodobými strategiemi. Jak uvádí Weyland, neopopulistické vedení je strategií politické vlády, která má jen dočasnou efektivitu a její institucionalizace a zevšednění je nepravděpodobné. (Weyland 2006: 37). Vláda Alberta Fujimoriho je toho jasným důkazem. Během jeho funkce nedošlo nikdy ke snaze vytvořit politickou stranu nebo hnutí a jeho vláda byla založena na personalistické síti, která když se rozpadla, nezbyl nikdo, kdo by v fujimorismu pokračoval.

Po aféře způsobené do té doby jeho nejbližším spolupracovníkem, Vladimírem Montesinem, se politici od jména Fujimori spíše distancují a jeho uvěznění na dvacet pět let v peruánském vězení v roce 2009 jen potvrdilo konec Alberta Fujimoriho.⁷⁹ Jak podotýká Weyland, neopopulismus je sebedestruktivním konceptem. To Fujimoriho vláda jasně dokazuje. Jeho režim byl postaven na pochybných základech, což je pro neopopulismus typické, a když v roce 1997 začala podpora rychle klesat, došlo navíc k zveřejnění důkazů o korupci a uplácení v řadách nejmocnějších lidí státu, byla legitimita vlády a již tak slabý institucionální rámec země podkopán, až se stal neudržitelným. Kolaps

⁷⁹ Nadějí na vzkříšení tohoto jména je dcera Alberta Fujimoriho, Keiko Fujimori, která se v posledních prezidentských volbách umístila na druhém místě. Otázkou je, zda jí spojení s otcovou historií prospělo, nebo přihoršilo. Dostupné na: http://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Peru/pres2_2011.html (17. 6. 2013).

režimu tedy způsobila sama jeho forma – neopopulismus, který bránil institucionalismu, jenž by umožnil vládcům udržet se u moci, nebo alespoň vychovával nástupce, jež by v odkazu pokračovali (Weyland 2006: 15).

V případě vlády Huga Cháveze je situace jiná. Výrazným prvkem, jenž je třeba zdůraznit je politická strana PSUV, která nese Chávezův odkaz dál i po jeho smrti a Socialismus 21. století ve Venezuele stále žije i po smrti charismatického lídra, jenž se sice stal jeho tváří, nicméně ne nutně přítomnou součástí. Otázkou do budoucna zůstává, zda to bude stačit. Ačkoliv je politická strana PSUV ve společnosti již zažitá a její program pokračuje v nastavené linii. Faktem zůstává, že současný prezident Maduro svoji kandidaturu postavil čistě na odkazu mrtvého prezidenta. Jeho projevy obsahující zvolání k mrtvému vůdci a přesvědčování lidí, že k němu mrtvý prezident promlouvá a radí mu, jak vést zemi neobsahovaly, naopak od projevů opozičního kandidáta Caprilesa, žádná nová témata, žádná řešení a v podstatě ani neodkazovaly na budoucnost země. Maduro naopak hrál na minulost, na to, jak společnosti jejich Hugo Chávez pomohl, na citovou stránku společnosti a labilní emocionální rozpoložení voličů, kteří byli zasaženi vůdcovou smrtí.⁸⁰

Nicméně v prezidentských volbách 2013 se ukázalo, že Chávezovi se podařilo vytvořit organizaci, jež jeho odkaz nese dál. Základ úspěchu chavismu, co se fungování do budoucna týče, je tedy beze sporu politická strana PSUV, jež prosazuje dál Socialismus 21. století a v níž v průběhu let vznikl prostor a čas na „vychování“ si potenciálního nástupce, který by se s ideologií strany i s myšlenkami samotného vůdce ztotožňoval a dokázal je prosazovat dál. Otázkou je samozřejmě férovost voleb a možná manipulace s výsledky. Nicméně cílem práce není hodnotit férovost nebo neférovost systému, cílem je poukázat na populistické znaky a možnost přetrvání směru Venezuely, tak, jak jej nastavil Hugo Chávez. A zde musíme uznat, že ať již legálně, či nelegálně, férově či neférově se mu povedlo zemi nejen třináct let vést, ale rovněž se mu podařilo vytvořit dostatečně silnou základnu, jež udržuje, nebo alespoň má snahu udržovat, stejné nasměrování Venezuely i po jeho smrti.

⁸⁰ Dostupné na: <http://elcomercio.pe/actualidad/1563212/noticia-venezuela-campanas-electorales-maduro-capriles-resumida-frases> (17. 6. 2013).

Závěr

Práce se zaměřovala na problematiku konceptu populismu, jeho široké pojetí a složitou a matoucí charakteristiku jednotlivých kategorií tohoto dnes především latinskoamerického fenoménu a komparaci vybraných populistických znaků ve vládách Huga Cháveze ve Venezuele v letech 1999 až 2013 a Alberta Fujimoriho v období 1990 až 2000.

Prvním cílem práce bylo nadefinování termínu populismus tak, abychom s ním mohli operovat v dalších částech práce. V prvé řadě jsme se zaměřili na obecné používání pojmu a vysvětlili si, kdy populismus chápat jako ideu, jako styl a jako strategii a věnovali jsme se stručně vývoji vnímání tohoto fenoménu od konce 19. století do současnosti. Tato část byla do práce zařazena především proto, abychom si uvědomili proměnlivost vnímání, chápání a přistupování k pojmu populismus v různém časovém období i v různých geografických podmínkách.

Druhá část teoretické kapitoly byla zaměřena přímo na populismus v prostředí Latinské Ameriky. Zde jsme se seznámili s podmínkami ovlivňujícími realizaci populismu a došli jsme k závěru, že prostředí Latinské Ameriky přímo vybízí k realizaci populismu jako politické strategie. Většina latinskoamerických zemí v různých obdobích nabízela (nebo nabízí) kombinaci prezidentského režimu podporujícího personalizaci a slabě ustanoveného, nebo rozpadajícího se stranického systému neschopného zastupovat zájmy většiny.

V této části práce jsme se dostali k rozdělení populismu do tří vln na klasický populismus, neopopulismus a nový populismus a na základě charakteristik každé z vln jsme mohli Alberta Fujimoriho jasně zařadit do vlny neopopulistů, zatímco Hugo Chávez je představitelem nových populistů. V této části práce jsme se rovněž seznámili s definicemi pojmů chavismus a fujimorismus, které nám posloužili ke srovnání v závěrečné kapitole, stejně jako faktory ovlivňující výskyt politických outsiderů od Cristiny Perelli, které si uvádíme v závěru teoretické kapitoly. Cílem teoretické části práce vytvoření pochopení a vymezení pojmu populismu pro naše účely, k čemuž v závěru kapitoly došlo.

Druhá kapitola se věnovala průběhu vlád Huga Cháveze a Alberta Fujimoriho se zaměřením na populistické znaky, jež jejich vlády obsahovaly. Z důvodu zachycení hned prvních příznaků výskytu populistických vůdců se práce věnovala rovněž situaci stranických systémů ve Venezuele do roku 1998 a v Peru do roku 1990. Stěžejním prvkem pro získání moci byla v obou případech kritika stávajících elit, charisma, řečnické dovednosti a rovněž umění být ve správnou chvíli na správném místě.

Hugo Chávez je příkladem vůdce z řad nových populistů. Do povědomí společnosti se dostal již jako vojenský důstojník především po nepovedeném vojenském puči, jehož cílem bylo dle slov jeho vůdců skoncovat s oligarchickou vládou dvou politických stran AD a COPEI, které nebyly schopné odpovědně zastupovat zájmy společnosti. Třebaže byl puč nepovedený, Chávez byl uvězněn a vládu se svrhnout nepovedlo, právě jeho prezentace sebe sama jako možné alternativy na změnu mu posléze ve volbách v roce 1998 pomohla vyhrát volby. Armáda hrála výraznou roli v celém období vlády Huga Cháveze, což bylo dáno jak jeho vojenskou kariérou, tak historií země. Chávez byl typickým příkladem charismatického populistického outsidera, kterému se díky jeho výřečnosti, charisma a image „jednoho z lidu“ podařilo získat podporu a důvěru společnosti, která jej dostala až do funkce hlavy státu.

Během tří volebních období, do nichž byl řádně zvolen, se mu podařilo vytvořit pevnou organizační základnu pro jeho politiku. Politická strana PSUV je organizační platformou zastřešující základní ideologii a principy Chávezovy vlády. V rámci myšlenky jednoho národa založil ALBU, která ve společnosti vzbuzovalo nejen pocit jednoty, ale rovněž zajišťovala příliv finančních i lidských zdrojů z členských zemí, v rámci budování Socialismu 21. století pak zavedl prezident řadu sociálních programů na podporu vzdělání, zdravotnictví a zlepšení životních podmínek nižší třídy. Nicméně tyto programy byly financovány ze státních příjmů z prodeje a těžby ropy, za což byl Chávez opozicí často kritizován. Rovněž celá řada dekretů, skrze něž prezident prosazoval své návrhy, se setkala s odporem opozice a obviňováním

z nedemokratického vládnutí, především z řad studentů a vyšších společenských vrstev.

Největší nárůst opozice byl vidět v roce 2012, kdy Chávez jen velmi těsně zvítězil nad opozičním kandidátem. Třebaže se o regulérnosti voleb silně diskutovalo, byl uznán jako vítěz, nicméně jeho zdravotní stav mu již nedovolil nastoupit do funkce. Na slavnostní imatrikulaci se ze zdravotních důvodů nedostavil a v březnu roku 2013 zemřel. Vítězství viceprezidenta Madura z politické strany PSUV však dokázalo, že odkaz prezidenta žije dál.

Alberto Fujimori se do funkce prezidenta v Peru dostal za velmi podobných podmínek, jako Hugo Chávez ve Venezuele. Země byla zmítána ekonomickou krizí a zdiskreditovaná vláda dávala prostor nástupu politického outsidera. Fujimori ve své předvolební kampani, stejně jako Chávez, spoléhal především na podporu nejchudších vrstev společnosti a sliboval zavedení podpůrných sociálních programů na zlepšení jejich životní situace. Na rozdíl od Cháveze Fujimori neměl žádnou vojenskou historii. Byl vysokoškolsky vzdělaný a pohyboval se především v akademickém prostředí, proto pro vládnoucí elity zpočátku nepředstavoval takovou hrozbu, jako Chávez ve Venezuele.

Funkci prezidenta mu přinesla především podpora chudého obyvatelstva, které si stejně jako jeho venezuelský protějšek získal svým charismatickým vystupováním, osobitostí, přesvědčivostí a kritice oligarchických elit. Po svém nástupu do funkce se prezident ale vydal nečekanou a pro neopopulisty typickou cestou. Před sociálními programy dostala přednost privatizace a neoliberální reformy, které měly největší negativní dopad právě na nejchudší obyvatelstvo. Překvapivě jejich podporu ale neztratil, neboť je ospravedlnil jako krok nutný k záchraně peruánské ekonomiky, za jejíž tragický stav nese zodpovědnost předchozí elitistická vláda. Zavedením neoliberálních reforem a jejich ospravedlněním i před nejpostiženější vrstvou společnosti se mu tak podařilo propojit koncept ekonomického liberalismu a politického populismu.

Stěžejním prvkem pro získání podpory v prvním volebním období byl mimo zvládnutí ekonomické situace především úspěšný boj proti teroristickým skupinám. Úspěšným bojem proti Světlé Stezce si Fujimori získal podporu, jíž využil v roce 1992, kdy provedl autopuč, s nímž souhlasila většina peruánského

obyvatelstva. Před společností tento krok Fujimori ospravedlnil snahou zamezit vlivu „starých“ zdiskreditovaných politických stran v parlamentu. Právě autopuč byl opozicí označován za krok směrem k autoritářskému vládnutí, nicméně mezinárodním prostředím byla Fujimoriho vláda až do roku 2000 označována jako částečně demokratická.

Stejně jako vláda Huga Cháveze, i vláda Alberta Fujimoriho se vyznačovala silnou rolí armádních složek. Třebaže Fujimori za sebou neměl vojenskou kariéru, díky známostem, jež navázal a vytvoření personalistické sítě, jež si pro prosazování své vlády vytvořil, se mu podařilo dosadit „své lidi“ do vysokých armádních pozic, jež mu pak prokazovali svoji loajalitu. Mezi nejvýraznější postavy Fujimoriho vlády patřil Vladimiro Montesinos, jenž byl jeho pravou rukou, největším spojencem a zároveň i důvodem jeho konce. Po zveřejnění důkazních materiálů o korupci a úplatkářství, na nichž figuroval právě Montesinos, došlo k diskreditaci vlády a ztrátě její loajality. Fujimori byl okolnostmi donucen utéct do japonského exilu. V roce 2006 se vrátil do Chile, jež ho po ne dlouhých jednáních vydalo peruánské vládě. Fujimori se vrátil s plánem kandidovat do prezidentských voleb, nicméně odsouzení k dvaceti pěti letům vězení mu bylo jasnou odpovědí na to, zda o jeho vládu v Peru stojí, či nikoliv.

Závěrečná kapitola byla rozdělena do čtyř podkapitol podle toho, co bylo naším cílem u vybraných vlád konkrétněji pozorovat a srovnávat. V první části kapitoly jsme se zaměřili na samotné období před nástupem politických outsiderů do prezidentských funkcí. Zde jsme postupovali dle pěti vybraných faktorů z teoretické části práce a v obou případech jsme všech pět faktorů mohli bezpečně identifikovat. Výsledkem tedy je, že podmínky pro nástup do funkcí měli oba politici v podstatě stejné. Společnost čelila akutní krizi, stávající elity nebyly schopné krizi řešit a oni, jakožto nováčci bez sebemenších vazeb na stávající politické strany představovaly vhodnou alternativu reprezentace a nic na tom nezměnil fakt, že v případě Venezuely se jednalo o stranický systém hyperinstitucionalizovaný a v případě Peru o stranický systém silně fragmentovaný. Zde jsme možná i překvapivě došli k důkazu, že míra

institucionalizace stranického systému na výskyt politických outsiderů přímo vliv nemá.

V druhé části této kapitoly jsme se zaměřili na zisk, legitimizaci moci a zisk a udržení podpory ve společnosti. Oba politici si získali podporu společnosti především díky svému charisma, neelitnímu původu, řečnickým schopnostem a umění vcítit se do "obyčejných" občanů, nebo tak alespoň působit. Oba se do nejvyšší funkce dostali s naprosto nulovými politickými zkušenostmi a pro společnost představovali ideální alternativu právě proto, že s dosavadní elitou neměli nic společného. Pro legitimizaci svých kroků, jak je pro populisty typické, využívali vždy a oba koncept vůle lidu a lidové suverenity.

Společným prvkem Cháveze a Fujimoriho byl apel na třídy na okraji společnosti, které představovaly obrovský voličský potenciál, kterého tradiční strany nedokázaly využít. Chávezova vláda si získávala podporu propracovanými sociálními programy, na něž získávala finance především ze znárodněných ropných zdrojů a lidský kapitál pak ze spolupráce členských zemí ALBA, zejména pak Kuby. Fujimori se ve své předvolební kampani rovněž zaměřoval na marginalizované skupiny společnosti, jejichž voličský potenciál byl doposud nevyužit, nicméně jeho sociální programy byly spíše nárazovou a vysoce účelovou záležitostí. Svoji podporu si získal především díky úspěšnému boji proti guerrilové skupině Světlá Stezka.

Třetí část závěrečné kapitoly byla věnována chavismu a fujimorismu, respektive jejich projevům v praxi. Díky deseti definičním znakům, jež jsme sestavili z konceptů Norberta Ceresola a Thomase Colombeta pro případ venezuelského prezidenta a Johna Crabtreeho pro případ prezidenta peruánského, jsme došli k závěru, že se jedná o koncepty spíše rozdílné, než podobné, jelikož se shodují ve čtyřech z deseti bodů. Nicméně tento fakt přinesl i jiný poznatek. Při analýze Chávezovy vlády došli k závěru, že jeho odkaz žije dál a v případě Fujimoriho tomu tak není. Pokud jsme se zaměřili na body, v nichž se chavismus a fujimorismus liší a které chavismus splňuje a fujimorismus ne vyšla nám směs prvků, jimiž se chavismus vymezuje vůči fujimorismu dává mu větší možnost dlouhodobějšího přežití.

Tak, jako jsou typickými znaky Chávezovy vlády sociální programy, budování Socialismu 21. století a institucionální základna v podobě politické strany PSUV, jsou pro Fujimoriho vládu typické neoliberální reformy, privatizace, technokracie a vláda pomocí personalistické sítě přívrženců. Zde můžeme sledovat jeden z nejvýraznějších rozdílů ve vládách Alberta Fujimoriho a Huga Cháveze. Zatímco Chávezova vláda se soustředila na vytvoření silného hnutí s pevnou politickou základnou a strategií vládnutí udržitelnou do budoucna, vláda Fujimoriho se s absencí ekvivalentu k hnutí, které bylo vytvořeno ve Venezuelele, odsoudila ke svému zániku po odchodu personalistického vůdce, na jehož přítomnosti její existence stála.

Práce na počátku vycházela z předpokladu, že populismus je strategií s krátkodobými možnostmi, čemuž nasvědčují prakticky veškeré jeho definice. Charismatický vůdce přichází v době krize (různých druhů) a ztělesňuje naději pro deprimovanou společnost. Jeho největší zbraní je kritika stávajících elit, na čemž postaví svoji kampaň a díky nezbytnému charisma a umění komunikace se společností získává podporu. Je volen na základě kritiky, nikoli na základě příslibu konkrétního řešení krize. Z počátku řeší problémy, které dokáže řešit rychle a jejichž výsledek je hned viditelný, čímž si získává podporu a legitimitu svých činů staví na vůli lidu. Nicméně trvalejší a dlouhodobé problémy efektivně řešit nedokáže, dostává se pasti vlastních úspěchů, které na jednu stranu nemůže zpochybňovat, na stranu druhou jiná témata řešit nedokáže. Úspěch tohoto vůdce vycházel na počátku z kritiky stávajících elit, které nedokázali efektivně řešit palčivé problémy a požadavky společnosti a na konci své vlády se onou "nechtěnou elitou" s velkou pravděpodobností stane i on sám, tak jak se tomu v podstatě stalo v případě Fujimoriho.

Nicméně případ Venezuely a vlády Huga Cháveze nám ukazuje, že naše hypotéza nemusí být úplně pravdivá. Populismus jako politická strategie evidentně dává prostor nejen pro samotného vůdce, ale rovněž pro vznik hnutí, která by nadále nesla vůdcův odkaz, vyřešila problém nástupnictví a pokračovala v nastaveném směru.

Samozřejmě zůstává otázkou, zda by nebyl osud Chávezovy vlády podobný, kdyby nezemřel a snažil výt u moci do konce dalšího volebního období. To už bohužel nezjistíme a můžeme vycházet pouze z toho, že v současné době je v čele Venezuely Chávezův nástupce, zatímco v čele Peru Fujimoriho kritik a udržitelnost Chávezova odkazu v dlouhodobějším rozsahu by jistě bylo zajímavým tématem pro další zkoumání populistické strategie.

Zdroje a literatura

Internetové zdroje

Armony, Victor. 2005. „*Populism and neo-populism in Latin America.*“ University of Quebec and Montreal. Dostupné na: <http://www.cccg.umontreal.ca/pdf/armony%20udm%202005.pdf> (20. 6. 2013).

Braun, Joseph P. 2011. „Populism and Human Rights in Theory and Practice: Chavez's Venezuela and Fujimori's Peru.“ University of Nebraska - Lincoln. Dostupné na: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=poliscitheses&seiredir=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.cz%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dfujimoris%2520populism%26source%3Dweb%26cd%3D2%26ved%3D0CFcQFjAB%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fd> (2. 5. 2013).

Colombet, T. 2002. „El liderazgo populista de Hugo Chávez Frías, características e implicancias sobre la ciudadanía venezolana.“ *Revista de ciencia política* 8. Dostupné na: <http://www.revcienciapolitica.com.ar/num8art1.php> (5. 5. 2013).

Forero, J. 2012. „Hugo Chávez may have aggressive tumor, cancer expert say.“ Dostupné na: http://www.washingtonpost.com/world/hugo-chavez-may-have-aggressive-tumor-cancer-experts-say/2012/02/25/gIQAgGuKaR_story.html (25. 2. 2012).

Gratius, S. 2007. *La tercera ola populista de America Latina*. Documento de Trabajo, FRIDE. Dostupné na: http://www.fride.org/descarga/WP45_Populismo_America_Latina_ES_oct07.pdf (20. 4. 2013).

Hudson, R. A. 1992. „Peru: Country Study.“ Dostupné na: https://archive.org/stream/perucountrystudy00huds_0/perucountrystudy00huds_0_djvu.txt (18. 5. 2013).

Pearso, T. 2012. „Plánování dalších šest let venezuelské bolívarovské revoluce.“ Dostupné na: <http://www.embajada-venezuela.cz/index.php/es/home-3/106-categoria-es/noticias/noticias/45-planovani-dalich-6-let-venezuelske-bolivarovske-revoluce> (24. 2. 2013).

Pelayo, F. 2012. „Venezuelan Opposition Falsifies Document as Part of Strategy to Attack the Armed Forces.“ Dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/news/> (15. 7. 2012).

Wallis, D. 2012. „In Venezuela's biggest Slum, an graffiti artist stencils a painting of President Hugo Chávez dunking a basketball.“ Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2012> (23. 9. 2012).

Zapata, A. 2009. La Corrupción bajo el Fujimorismo. G.T.C.C. Dostupné na: http://propuestaciudadana.org.pe/red/apc-aa/archivos-aa/068d5099c088d67686280321657b29ee/La_Corrupci_n_Bajo_el_Fujimorismo.pdf

Literatura

Arenas, N. 2005. „ El gobierno de Hugo Chávez: populismo de otrora y de ahora." *Nueva Sociedad* 200, 38-50.

Baar, Robert. 2003. „The persistence of Neopopulism in Peru? From Fujimori to Toledo.“ *Third World Quarterly* 24, č. 6, 1161-1178.

Buxton, J. 2001. *The Failure of Political Reforms in Venezuela*. Aldershot: Ashgate.

Cameron, M. A. 1994. *Democracy and Authoritarianism in Peru. Political Coalitions and Social Change*. New York: St. Martin's Press.

Cannovan, M. 1999. „Trust the people! Populism and the Two Faces of Democracy." *Political Studies* 47, 2-16.

Carrasquero Aumaitre, J.V. 2002. *Venezuela. ¿Democracia en Crisis?* Rio de Janeiro: Fundacao Konrad Adenauer, Universidad Federal do Rio de Janeiro.

Carrasquero, G., B. 2010. „ Ceresole y la Revolución de Hugo Chávez: La Relación Caudillos, Ejército y Pueblo." In: *Revista de Ciencias Sociales* 25, 57-73.

Carrión, Julio, F. 2006. „Public Opinion, Market Reforms, and Democracy in Fujimori's Peru." In: *The Fujimori Legacy: The Rise of Electoral Authoritarianism in Peru*. Ed. Carrión, Julio, F. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 126-149.

Conaghan, Catherine M. 2006. „The Immoral Economy of Fujimorismo.“ : *The Fujimori Legacy: The Rise and Fall of Electoral Authoritarianism in Peru*. Ed. Julio F Carrión. The Pennsylvania State University Press, 102-125.

Corrales, J., Penfold, M. 2007. *Dragon in the Tropics: Hugo Chávez and the Political Economy of Revolution in Venezuela*. New York: Brookings Institution Press.

Crabtree, John. 2000. „The Collapse of Fujimorismo: Authoritarianism and its Limits.“ *Bulletin of Latin American Research* 20, č. 3, 287-303.

- Crabtree, John. 2001. „The Collapse of Fujimorismo: Authoritarianism and its Limits.“ *Bulletin of Latin American Research* 20, č. 3, 287-303.
- Degregori, Carlos I. 1994. „The Origins and Logic of Shining Path: Two Views - return to the Past." In: *Shining Path of Peru*. Eds. Palmer, David S. New York: St. Martin's Press.
- Dietz, Henry A. a Myers, David J. 2007. „From Thaw to Deluge: Party System Collapse in Venezuela and Peru.“ *Latin American Politics and Society*, 49, 2, 59-86.
- Dvořáková, V., Buben, R., Němec, J. 2012. *¡Que el Pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: SLON.
- Ellner, Steve. 2003. „The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chávez and Alberto Fujimori." *Journal of Latin American Studies* 35, č. 1, 139-162.
- Frei, R., Kaltwasser, R. 2008. „El Populismo como Experimento político: Historia y Teoría política de una Ambivalencia. In: *Revista de Sociología* 22, 117-140. Universidad de Chile.
- Holligen, Jana. 2000. „Fujimori's final stretch.“ *The Economist Intelligence Unit*, 2.
- Knight, A. 1998. „Populism and Neopopulism in Latin America. Especially Mexico." *Journal of Latin America Studies* 36, 2, 223-226.
- Laclau, E. 2005b. *On Populist Reason*. London: Verso.
- Lemoine, M. 2004. „Golpe de Estado abortado en Caracas." In: *El fenómeno Hugo Chávez. La revolución venezolana*. Santiago de Chile: Editorial Aun creemos en los sueños.
- Lipset, S. M. 1963. *Political Man. The Social Bases of Politics*. New York: Double Day.
- Lucero, J. A. 2009. „Decades Lost and Won: Indigenous Movements and Multicultural Neoliberalism." In: *Beyond Neoliberalism in Latin America? Societies and Politics at the Crossroads*. Eds. Burdick, J., Oxfhorn, P., Roberts, K. M. New York: Palgrave Macmillan.
- Mauceri, P. 1997. Return of the caudillo: autocratic democracy in Peru. *Third World Quarterly* 18, č. 5, 899-911.
- Mauceri, P. 2006. „An Authoritarian Presidency: „How and Why did Presidential Authority Run Amok in Fujimori's Peru?" In: *The Fujimori Legacy: The Rise of Electoral Authoritarianism in Peru*. Ed. Carrión, Julio. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 39-60.
- Mauceri, Philip. 1991. „Militari Politics and Counter - Insurgency in Peru." *Journal of Interamerican Studies and World Affairs* 33, 4, 83-109.

Mayorga, R., 1995. *Antipática y Neopopulismo*. La Paz: Centro Boliviano de Estudios Multidisciplinarios.

McClintoc, Cynthia. 2006. „Electoral Authoritarian Versus Partially Democratic Regimes: The Case of the Fujimori Government and the 2000 Elections.“ In: *The Fujimori Legacy: The Rise and Fall of Electoral Authoritarianism in Peru*. Ed. Julio F Carrión. The Pennsylvania State University Press, 242–267.

Montero, M., G. 2001. „ La caída de Fujimori: Ascenso, Mantenimiento y caída de un Líder antipolítico." In: *América Latina Hoy* 28, 49-86.

Núñez, German P. 1996. „ The Rise of Rondas Campesinas in Peru." *Journal of legal Pluralism* 36, 111-123.

Ochoa Antich, F. 2007. *Así se rindió Hugo Chávez. La otra historia del 4 de Febrero*. Caracas: Libros de El National.

Palmer, D. S. 2007. Peru: Authoritarian Traditions, Troubled Democracy. Ed. Wiarda, H. J.; Kline, H. F. *Latin American politics and development*. 6th. ed. New York: Westviewpress, 234-267.

Pečínka, P. 1998. *Od Guevary k Zapatistům: přehled složení a činnosti gerilových hnutí Latinské Ameriky*. Brno: Doplněk.

Penfold, M., Becerra, M. 2007. „ Clientelism and Social Funds: Evidence from Chávez Misiones." *Latin American Politics and Society* 49, 4, 63-84.

Perelli, C. 1995. „ La personalización de la política Nuevos caudillos, „outsiders“, política mediática y política informal." In: *Partidos y clase política en América Latina en los 90*. Eds. Perelli, C., Picado, S., Zovatto, D. San José: IIDL-CAPEL, 163-204.

Roberts, Kenneth M. 2006. „Do Parties Matter? Lessons from the Fujimori Experience.“ *The Fujimori Legacy: The Rise of Electoral Authoritarianism in Peru*. 81-101.

Smith, P. H. 2005. *Democracy in Latin America: political change in comparative perspective*. New York: Oxford University.

Springerová, Pavlína a Špičánová, Lenka. 2006. „Peruánská guerillová hnutí. Ideové kořeny a vývoj od 60. let 20. století do současnosti.“ In: *Terorismus: válka proti státu*. Ed. Emil Souleimanov. Praha: Eurolex Bohemia, 133-157.

Taggart, P. 2000. *Populism*. Philadelphia: Open University Press.

Taggart, P. 2004. „Populism and Representative Politics." *Journal of Political Ideologies* 9, 3, 269-288.

Tarchi, M. 2008. „Italy: A country of a many Populism." 84-89. In: *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy*. Eds. Albertazzi, D., McDonnell, D. New York: Palgrave.

Taylor, Lewis. 2005. „From Fujimori to Toledo: The 2001 Elections and the Vicissitudes of Democratic Government in Peru.“ *Government and Opposition* 40, č. 4, 565-596.

Tuesta, F. 1996. „Las elecciones presidenciales en Perú. America Latina Hoy." In: *Revista de ciencias sociales* 13, 67-72.

Weyland, Kurt. 1999. „Populism in the Age of Neoliberalism.“ In: *Populism in Latin America*. Ed. Michael L. Conniff. The University of Alabama Press, 172-190.

Weyland, Kurt. 2000. „*Neopopulism and Market Reform in Argentina, Brazil, Peru and Venezuela*.“ Miami: Latin American Studies Association.

Weyland, Kurt. 2001. „Claryfing a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics.“ *Comparative Politics* 34, č. 1, 1-22.

Weyland, Kurt. 2006. „The Rise and Decline of Fuimori's Neopopulist Leadreship.“ In: *The Fujimory Legacy: The Rise and Fall of Electoral Authoritarianism in Peru*. Ed. Julio F Carrión. The Pensylvania State University Press, 13-38.

Webové stránky

Alianza Bolivariana. <http://www.alianzabolivariana.org>

Base de datos Políticos de las Americas. <http://pdba.georgetown.edu>

BBC Czech.com. <http://www.bbc.co.uk>

Biografías y Vidas. <http://www.biografiasyvidas.com>

Bolivar. <http://www.bolivar.wbs.cz>

Cartercenter. <http://www.cartercenter.org>

CNE. <http://www.cne.gob.ve>

České noviny. <http://www.ceskenoviny.cz>

EUR-lex. <http://eur-lex.europa.eu>

Fonfo de Cooperación para el Desarrollo social. <http://www.foncodes.gob.pe>

GegenStandpunkt. <http://www.gegenstandpunkt.com/espanol/dieterich.html>

Noticias 24. <http://www.noticias24.com>

Proyecto Venezuela. <http://proyectovenezuela.com>

Rozhlas cz. <http://www.rozhlas.cz>

Sistema de Información sobre la Primera Infancia en América Latina.
<http://www.sipi.siteal.org>

Terra. <http://www.terra.com>

Ultimas Noticias. <http://www.ultimasnoticias.com.ve>

YouTube. www.youtube.com